

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили

Шевчук О.В.

**СИСТЕМА БЕЗПЕКИ
АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ:
ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

Монографія

Редактор *О. Авраменко*.
Комп'ютерна верстка, дизайн обкладинки *К. Дорофесва*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальню-палітурні роботи *А. Грубкіна*.

Підп. до друку 03.09.2010 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Умовн. друк. арк. 11,63. Обл.-вид. арк. 11,95.
Тираж 300 пр. Зам. № 3180.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: vrector@kma.mk.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.

Шевчук О.В.

**СИСТЕМА БЕЗПЕКИ
АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ:
ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ**

Монографія

Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили
Миколаїв – 2010

УДК 327.3 (5 – 11)
ББК 66.4
Ш 37

ДЛЯ НОТАТОК

Рекомендовано до друку вченою радою ЧДУ імені Петра Могили (протокол № 11 від 01.07.2010 р.) як навчальний посібник.

Рецензенти:

Дзьобань О.П. – доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії проблем протидії злочинам у сфері державної безпеки (спільно ІВПЗ НАПрНУ та Інституту дослідженням проблем державної безпеки).

Дудко І.Д. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичної історії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Шкляж Й.М. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Інституту історії та права Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського.

Шевчук О.В.

Ш 37 Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку: Монографія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 200 с.

ISBN 978-966-336-179-6

Монографія присвячена цілісному аналізу детермінуючих факторів та визначальних тенденцій розвитку системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону в постбіполярний період. У монографії розглянуто теоретико-концептуальний та структурно-функціональний виміри системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону. Проаналізовані дестабілізуючі фактори механізму безпеки АТР у постбіполярний період: «тайванська проблема», «корейська проблема», а також конфліктогенний потенціал проблеми національної ідентичності в регіоні щодо стабільності регіонального механізму безпеки.

Монографія розрахована на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемними питаннями міжнародних відносин в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

УДК 327.3 (5 – 11)
ББК 66.4

ISBN 978-966-336-179-6

© Шевчук О.В., 2010
© ЧДУ ім. Петра Могили, 2010

ДЛЯ НОТАТОК

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Безпекове середовище Азійсько-Тихоокеанського регіону: детермінуючі чинники та визначальні тенденції	8
1.1. Варіативні фактори впливу на стан безпеки АТР в постбіполярний період	8
1.2. Теоретико-концептуальний та структурно-функціональний виміри системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону	44
РОЗДІЛ 2. Дестабілізуючі фактори механізму безпеки АТР у постбіполярний період	78
2.1. «Тайванська проблема» в системі взаємовідносин центросилових держав регіону	78
2.2. «Корейська проблема» в умовах нового геополітичного світоустрою	100
2.3. Проблема національної ідентичності як потенційно дестабілізуючий фактор системи безпеки АТР	121
ВИСНОВКИ	139
ПОСИЛАННЯ	142
МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ	165

ВСТУП

Міжнародні відносини наприкінці ХХ – початку ХХІ століття характеризуються системним динамізмом. США фактично залишилися єдиною наддержавою світу. Переформатування взаємовідносин глобального рівня спричинило відповідні структурно-функціональні трансформації регіональних безпекових систем.

Регіональна безпека має спільні риси з безпекою глобальною. Разом із тим регіональна безпека відрізняється різноманітністю форм проявів, які враховують особливості конкретних регіонів сучасного світу, конфігурації балансу сил у них, їх історичні культурні, релігійні традиції тощо. Процес підтримання регіональної безпеки можуть забезпечувати як спеціально створені організації, зокрема Організація з питань безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), так і об'єднання більш універсального характеру – Організація американських держав (ОАД), Організація африканської єдності (ОАС).

Питання щодо структурної перебудови регіональних безпекових механізмів є одним із тих, що визначає порядок денний міжнародних взаємовідносин в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Політико-географічний простір АТР є надзвичайно різноманітним за політичними, економічними, соціальними, демографічними, цивілізаційними складовими його учасників. Ключовими стратегічними державами даного регіону є США, РФ, КНР, Японія, що засвідчує глобальну геополітичну значимість як характеру взаємовідносин між основними акторами, так і принципів формування регіональних інституцій безпеки.

Фундаментальні опори конструкції системи міжнародних відносин Азійсько-Тихоокеанського регіону періоду «холодної війни» не були однозначно прив'язані до біполярної схеми стратегічної протидії між Сходом та Заходом, хоча вона й суттєвим чином детермінувала розвиток ситуації в АТР, особливо в його північно-східній частині. Основу регіональної системи безпеки складали двосторонні (США – Японія, США – Південна Корея, СРСР – КНДР, СРСР – Монголія), а не багатосторонні (НАТО – ОВД) військово-політичні інститути. Починаючи з 50-х рр. ХХ ст. в АТР була побудована система біполярного протистояння двох військово-політичних блоків, очолюваних США та СРСР. Радянський Союз мав договір з КНР (Договір 1950 року), а США – з Японією, Австралією і Новою Зеландією (система договорів безпеки, укладених у 1951 році), з Філіппінами (Договір про взаємну безпеку 1953 року). Крім цього, Сполучені Штати Америки були

Деятельность указанного Совета определяется Временным положением, утвержденным министрами иностранных дел государств-участников.

Совету национальных координаторов поручается на основе настоящей Декларации и документов, ранее принятых главами государств в рамках «Шанхайской пятерки», приступить к разработке проекта «Хартии Шанхайской организации сотрудничества», которая будет содержать ясное изложение положений о целях, предмете, задачах, направлениях перспективного сотрудничества в рамках «Шанхайской организации сотрудничества», принципах и процедуре принятия в нее новых членов, юридической силе принимаемых ею решений и способах взаимодействия с другими международными организациями, и представит его для подписания в ходе встречи глав государств в 2002 году.

Обобщая опыт прошлого и оценивая перспективы, главы государств-участников твердо верят, что образование «Шанхайской организации сотрудничества» знаменует собой начало перехода сотрудничества государств-участников на новый этап развития, отвечает тенденциям современной эпохи, реалиям данного региона, коренным интересам народов всех государств-участников.

ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	Н. НАЗАРБАЕВ
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ	ЦЗЯН ЦЗЭМИНЬ
ПРЕЗИДЕНТ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	А. АКАЕВ
ПРЕЗИДЕНТ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	В. ПУТИН
ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН	Э. РАХМОНОВ
ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	И. КАРИМОВ

г. Шанхай, 15 июня 2001 года

Джерело: офіційний сайт МЗС Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mid.ru/Ns-rasia.nsf/3a0108443c9640024325690-7004199c0432569d80021985f43256a70006cacf4?OpenDocument.

контакты и сотрудничество в любых формах с другими государствами и соответствующими международными и региональными организациями и на основе консенсуса принимают в качестве новых членов государства, которые разделяют цели и задачи сотрудничества в рамках организации, принципы, изложенные в пункте 6, а также другие положения настоящей Декларации и вступление которых может способствовать осуществлению такого сотрудничества.

8. «Шанхайская организация сотрудничества» придает приоритетное значение региональной безопасности и предпринимает все необходимые усилия для ее обеспечения. Государства-участники будут осуществлять тесное взаимодействие в целях реализации Шанхайской конвенции о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом, в том числе путем учреждения региональной антитеррористической структуры «Шанхайской организации сотрудничества» с месторасположением в г. Бишкеке. Кроме этого, будут разработаны соответствующие многосторонние документы о сотрудничестве в пресечении незаконного оборота оружия и наркотиков, незаконной миграции и других видов преступной деятельности.

9. «Шанхайская организация сотрудничества» использует огромный потенциал и широкие возможности взаимовыгодного сотрудничества государств-участников в торгово-экономической области, предпринимает усилия в целях содействия дальнейшему развитию сотрудничества и диверсификации его форм между государствами-участниками на двусторонней и многосторонней основе. В этих целях в рамках «Шанхайской организации сотрудничества» будет начат переговорный процесс по вопросам создания благоприятных условий для торговли и инвестиций, разработана долгосрочная Программа многостороннего торгово-экономического сотрудничества, а также подписаны соответствующие документы.

10. Государства-участники «Шанхайской организации сотрудничества» укрепляют механизм консультаций и координируют действия по региональным вопросам и международной проблематике, оказывают взаимную поддержку и налаживают тесное сотрудничество по важнейшим международным и региональным вопросам, совместно способствуют упрочению мира и стабильности в регионе и во всем мире, исходя из того, что сохранение глобального стратегического баланса и стабильности в нынешней международной ситуации имеет особенно важное значение.

11. С целью координации сотрудничества и организации взаимодействия компетентных министерств и ведомств государств-участников «Шанхайской организации сотрудничества» создается Совет национальных координаторов государств-участников этой организации.

одним із фундаторів Організації договору Південно-Східної Азії (СЕАТО). Її структура була оформлена 8 вересня 1954 р. Внаслідок цього структурна побудова відносин в азійському регіоні характеризувалась: поширенням принципів «холодної війни» на Азію в результаті створення систем безпеки США та СРСР на основі договорів безпеки зі своїми союзниками.

Більш різноплановою була економічна складова системи міжнародних відносин Азійсько-Тихоокеанського регіону. Економічне суперництво в АТР відбувалось не стільки за лінією Схід – Захід, а за лінією Японія – «азійські тигри», Японія – США тощо. Значно більш непримиренним і суперечливим, ніж в Європі, були взаємовідносини між державами регіону, які проголосили побудову соціалізму як основу своїх політико-ідеологічних доктрин. Крім КНДР це стосувалось, насамперед СРСР і КНР, між якими чітко структурованими були не лише суттєво ідеологічні розбіжності, але і відкрите суперництво за лідерство.

Проголошення «нового політичного мислення» в СРСР, ослаблення, а невдовзі і повний демонтаж «залізної завіси» як основного атрибуту військово-політичного та ідеологічного протистояння між Сходом та Заходом наприкінці 80-х – початку 90-х рр. XX ст. зумовили збільшення різноманітності політичного ландшафту АТР. В тихоокеанській Азії закінчення «холодної війни» не ознаменувало собою явного рубежу в міжнародному розвитку, як це відбулося в євро-американському механізмі взаємовідносин. Закінчення «холодної війни» лише активізувало процеси, які розвивались в АТР з 60-80-х рр. XX ст.: виникнення і посилення нових регіональних центрів сили, зростання азійського націоналізму, який набуває все більш міжнародного впливу. Це додатково сприяло тому, що регіональна спільнота і після закінчення «холодної війни», і наразі значною мірою сприйнятлива до поняття багатополарності міжнародних відносин. Унаслідок цього улаштування системи безпеки на загальнорегіональному рівні значною мірою тяжіє до мультиполарної схеми.

Наприкінці XX ст. – початку XXI ст. простежується зростаюче значення в забезпеченні регіональної безпеки її субрегіонального підрівня. Закінчення «холодної війни», перехід від конфронтації до кооперативних форм підтримання стабільності в різних регіонах світу сприяє поглибленню цього процесу, його переходу в більш компактні і обмежено взаємопов'язані субрегіони.

Разом із тим, починаючи з 90-х рр. XX ст. визначилась тенденція щодо наростання потенціалу дестабілізуючих елементів системи безпеки АТР. Зокрема, проблема Корейського півострова, періодичне загострення відносин між Китаєм та Тайванем, ескалація процесів ісламського фундаменталізму в регіоні, особливо в другій половині 2002 р., свідченням чого стали терористичні акти на Філіппінах.

Географічна близькість до АТР Індії і Пакистану, держав, які до ХХІ ст. вже де-факто володіють ядерною зброєю, їх долученість до вузлів територіальної напруженості в Південній Азії (насамперед це стосується конфліктів між Китаєм та Індією) є істотним фактором, який може дестабілізувати систему регіональних взаємовідносин.

Окремим дестабілізуючим фактором конструкції міжнародних відносин Азійсько-Тихоокеанського регіону є відхід держав від правил регіональної безпеки, які існували і діяли в ХХ ст. Прикладом може слугувати вихід США з договору ПРО в 2002 р., а також перегляд Росією двостороннього договору про мир і співробітництво з КНДР на початку 90-х рр. в частині надання можливої військової допомоги – дії, що призвели до загострення проблем безпеки в Північно-Східній Азії і Азійсько-Тихоокеанському регіоні в цілому. Окрім того, початок ХХІ ст. був позначений появою нових суперечностей в російсько-американських відносинах. Зокрема, це проблема мирного використання космічного простору (яка постає особливо гостро в контексті виходу США з договору ПРО і розвитку новітніх інформаційних й обчислювальних технологій, що дозволяє створювати віртуальні моделі ядерних випробувань). В умовах дії Договору про заборону ядерних випробувань це є дестабілізуючим чинником, оскільки дозволяє фактично необмежено вдосконалювати системи стратегічних наступальних озброєнь. Прогнозована поява на початку ХХІ ст. у ряді країн АТР технологій створення ядерної зброї виступає додатковим чинником напруженості. Перегляд принципів геостратегічних відносин в ядерній сфері між провідними державами АТР – Росією, США, КНР, посилив потенціал конфліктності на рубежі ХХ-ХХІ ст. Як засвідчила практика 90-х рр. ХХ ст. існуючі між країнами регіону суперечності і неузгодженість з окремих позицій (особливо за вектором «США – Росія і Китай») є відчутною перешкодою щодо консолідованого розв'язання проблем, здатних дестабілізувати механізми регіональної безпеки. Прагнення виключити участь однієї або декількох держав у цих процесах (наприклад, при спробі створення комісії з урегулювання корейської проблеми, Російська Федерація не була включена до складу учасників) провокує посилення напруженості в АТР.

Необхідно відзначити також двосторонню зовнішньополітичну напруженість з окремих позицій, в тому числі і в субрегіонах АТР. Ілюстрацією чого є територіальна суперечка між Російською Федерацією і Японією щодо приналежності декількох островів Курильської гряди. Останнє загострення відносин між РФ та Японією відбулося в 2009 р., приводом стало прийняття нижньою палатою японського парламенту 11 червня 2009 р. закону, який підтверджує японський суверенітет

и других областях; совместные усилия по поддержанию и обеспечению мира, безопасности и стабильности в регионе, построению нового демократического, справедливого и рационального политического и экономического международного порядка.

3. В рамках «Шанхайской организации сотрудничества» поочередно в каждом из ее государств-участников проводятся ежегодные официальные встречи глав государств и регулярные встречи глав правительств государств-участников. В целях расширения и интенсификации сотрудничества во всех областях по мере необходимости возможно создание новых механизмов, помимо уже действующих механизмов встреч руководителей соответствующих ведомств, а также формирование постоянных и временных экспертных рабочих групп для изучения планов и предложений по дальнейшему развитию сотрудничества.

4. Сформировавшийся в процессе развития «Шанхайской пятёрки» «шанхайский дух», характеризующийся взаимным доверием, взаимной выгодой, равенством, взаимными консультациями, уважением к многообразию культур, стремлением к совместному развитию, является бесценным достоянием, накопленным странами региона за годы сотрудничества. Оно будет приумножаться, становясь в новом столетии нормой в отношениях между государствами-участниками «Шанхайской организации сотрудничества».

5. Государства-участники «Шанхайской организации сотрудничества» твердо придерживаются целей и принципов Устава Организации Объединенных Наций, принципов взаимного уважения независимости, суверенитета и территориальной целостности, равноправия и взаимной выгоды, решения всех вопросов путем взаимных консультаций, невмешательства во внутренние дела, неприменения военной силы или угрозы силой, отказа от одностороннего военного превосходства в сопредельных районах.

6. «Шанхайская организация сотрудничества» сформировалась на базе соглашений об укреплении доверия в военной области и о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы, подписанных соответственно в Шанхае и Москве в 1996 и 1997 годах. Сегодня сотрудничество в ее рамках уже охватывает политическую, торгово-экономическую, культурную, научно-техническую и иные сферы. Принципы, нашедшие отражение в вышеуказанных соглашениях, определяют основу взаимоотношений между государствами-участниками «Шанхайской организации сотрудничества».

7. «Шанхайская организация сотрудничества» не является союзом, направленным против других государств и регионов, придерживается принципа открытости. Она выражает готовность развивать диалог,

Декларация о создании «Шанхайской организации сотрудничества»

Главы государств Республики Казахстан, Китайской Народной Республики, Кыргызской Республики, Российской Федерации, Республики Таджикистан и Республики Узбекистан, высоко оценивая позитивную роль «Шанхайской пятёрки» за пять лет ее существования в продвижении и углублении отношений добрососедства, взаимного доверия и дружбы между государствами-участниками, упрочении безопасности и стабильности в регионе, содействии совместному развитию, единодушно считая, что создание и развитие «Шанхайской пятёрки» отвечало нуждам человечества и исторической тенденции к миру и развитию в условиях, сложившихся после окончания «холодной войны», раскрыло огромный потенциал добрососедства, единения и сотрудничества через взаимоуважение и взаимное доверие между государствами, принадлежащими к разным цивилизациям и являющимися носителями разных культурных традиций, особо отмечая, что подписанные в Шанхае и Москве соответственно в 1996 и 1997 годах главами Республики Казахстан, Китайской Народной Республики, Кыргызской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан соглашения об укреплении доверия в военной области и о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы, а также итоговые документы, подписанные в ходе встреч в Алма-Ате (1998 г.), Бишкеке (1999 г.) и Душанбе (2000 г.), внесли важный вклад в дело поддержания мира, безопасности и стабильности в регионе и во всем мире, значительно обогатили практику современной дипломатии и регионального сотрудничества, оказали широкое и позитивное влияние на международное сообщество, будучи твердо убежденными в том, что в условиях динамичного развития процессов политической многополярности, экономической и информационной глобализации в XXI веке перевод механизма «Шанхайской пятёрки» на более высокий уровень сотрудничества будет способствовать более эффективному совместному использованию открывающихся возможностей и противостоянию новым вызовам и угрозам, торжественно объявляют о следующем:

1. Республика Казахстан, Китайская Народная Республика, Кыргызская Республика, Российская Федерация, Республика Таджикистан и Республика Узбекистан создают «Шанхайскую организацию сотрудничества».

2. Целями «Шанхайской организации сотрудничества» являются: укрепление между государствами-участниками взаимного доверия, дружбы и добрососедства; поощрение эффективного сотрудничества между ними в политической, торгово-экономической, научно-технической, культурной, образовательной, энергетической, транспортной, экологической

щодо Південнокурильських островів, які належать РФ. 24 листопада 2009 р. уряд Японії схвалив документ, в якому стверджується, що Південні Курили «незаконно окуповані РФ».

У контексті трансформації безпекових механізмів АТР в період постбіполярності доцільно відзначити домінуючі інтереси РФ та США щодо розв'язання питань регіональної безпеки. Для Росії основним зовнішньополітичним пріоритетом на початку XXI ст. залишається посилення власних зовнішньополітичних позицій і посилення російського впливу на процеси, що відбуваються в регіоні. Для США це знайшло втілення в прагненні створити в АТР структури безпеки, які ґрунтуються на активній участі азійських країн, у тому числі КНР, Японії. Це забезпечить можливість в межах безпекових інституцій реалізовувати внутрішній контроль, що є більш дієвим, зростаючих регіональних центрів сили, оскільки їх поведінка на міжнародній арені, буде більш прогнозованою зважаючи на існування організаційно встановлених «правил поведінки».

Проте, з одного боку, ослаблення зовнішньополітичних позицій Росії і зменшення її військової присутності в АТР (в 2002 р. була ліквідована остання закордонна база Тихоокеанського флоту в Камрані (В'єтнам), а з іншого – втілення на практиці настанов щодо ствердження РФ як актора з детермінуючим регіональним впливом, має суттєвий конфліктогенний потенціал як з інтересам США, так і з інтересами КНР, Японії тощо.

РОЗДІЛ 1

Безпекове середовище Азійсько-Тихоокеанського регіону: детермінуючі чинники та визначальні тенденції

1.1. ВАРІАТИВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАН БЕЗПЕКИ АТР В ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Азійсько-Тихоокеанський регіон – один із найбільших регіонів світу, географічне поєднання держав чотирьох континентів. Цілісний аналіз проблем безпеки регіону спонукає до необхідності чіткого визначення поняття «Азійсько-Тихоокеанський регіон». У дослідженнях вітчизняних, російських та зарубіжних фахівців-міжнародників існує декілька варіантів щодо визначення географічних кордонів АТР. Отже, необхідно констатувати, що на сьогодні не існує загальновизнаного поняття.

Відомий український дипломат та науковець М.А. Кулініч стверджує: «У сучасній міжнародно-політичній науці, присвяченій проблемам АТР, параметри Азійсько-Тихоокеанського регіону та саме поняття тихоокеанський регіоналізм трактується залежно від обраної теорії регіоналізації та критеріїв її оцінки» [1].

У російській політичній науці виокремлюються три основні підходи щодо визначення кордонів АТР. Згідно з першим, АТР обмежується західним узбережжям обох Америк, східним узбережжям Азії і зоною Австралії. За такої інтерпретації в АТР включають і країни Південної Азії. Другий підхід, передбачає включення до складу АТР країн Тихоокеанської Азії, США, Канади, і зони Австралії і Нової Зеландії. Держави Південної Азії в цьому випадку також потрапляють до переліку країн АТР, але з нього виключаються латиноамериканські держави. Третій підхід, передбачає простір від проливу Берінга до Бірми, а зовнішньополітична діяльність внутрішньорегіональних країн – США, Австралії, Індії аналізується з точки зору більш об'єктивного розуміння регіональної міждержавної взаємодії. Четвертий підхід, включає Східну Азію, яка складається з північно-східної (Далекий Схід) і південно-східної частин. На думку російського політолога-міжнародника А.В. Торкунова саме останній підхід є найбільш раціональним [2]. Проблема визначення географічних, політичних, економічних кордонів

FOR THE UNION OF MYANMAR

SENIOR GENERAL THAN SHWE
Chairman of the State Law and Order Restoration Council
and Prime Minister

FOR THE REPUBLIC OF THE PHILIPPINES

FIDEL V. RAMOS
President

FOR THE REPUBLIC OF SINGAPORE

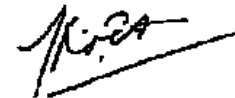
GOH CHOK TONG
Prime Minister

FOR THE KINGDOM OF THAILAND

BANHARN SILPA-ARCHA
Prime Minister

FOR THE SOCIALIST REPUBLIC OF VIETNAM

VO VAN KIET
Prime Minister

Джерело: офіційний сайт АСЕАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aseansec.org/2503.htm.

Article 21 SETTLEMENT OF DISPUTES

Any dispute arising from the interpretation of the provisions of this Treaty shall be settled by peaceful means as may be agreed upon by the States Parties to the dispute. If within one month, the parties to the dispute are unable to achieve a peaceful settlement of the dispute by negotiation, mediation, enquiry or conciliation, any of the parties concerned shall, with the prior consent of the other parties concerned, refer the dispute to arbitration or to the International Court of Justice.

Article 22 DURATION AND WITHDRAWAL

1. This Treaty shall remain in force indefinitely.

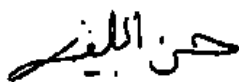
2. In the event of a breach by any State Party of this Treaty essential to the achievement of the objectives of the Treaty, every other State Party shall have the right to withdraw from the Treaty.

3. Withdrawal under Paragraph 2 of Article 22, shall be effected by giving notice twelve months in advance to the members of the Commission.

IN WITNESS WHEREOF, the undersigned have signed this Treaty.

DONE at Bangkok, this fifteenth day of December, one thousand nine hundred and ninety-five, in one original in the English language.

FOR BRUNEI DARUSSALAM

HAJI HASSANAL BOLKIAH
Sultan of Brunei Darussalam

FOR THE KINGDOM OF CAMBODIA

Samdech Krom Preah NORODOM RANARIDDH
First Prime Minister

FOR THE LAO PEOPLE'S DEMOCRATIC REPUBLIC

KHAMTAY SIPHANDONE
Prime Minister

FOR THE REPUBLIC OF INDONESIA

SOEHARTO
President

Samdech HUN SEN
Second Prime Minister

FOR MALAYSIA

DR MAHATHIR BIN MOHAMAD
Prime Minister

детально проаналізована одним із провідних російських сходознавців О.А. Аріним. На його думку, Азійсько-Тихоокеанського регіону ні як цілісного регіону, ні як цілісного економічного комплексу не існує, а існує район Східної Азії, що складається з підсистеми США – Японія – ПСА – АСЕАН, торговельні взаємини між якими потенційно свідчать про можливість складання інтеграційного комплексу [3].

Американські політологи визначають кордони АТР максимально широко: до його складу включається простір від північно-східного узбережжя Америки і Аляски до кордонів Кашміру в Індії аж до Перської затоки [4].

В АТР виокремлюється низка субрегіонів: Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія, Центральна Азія, Південна Азія, Південна частина Тихого океану. При цьому в Азійсько-Тихоокеанському регіоні можна виокремити азійські субрегіони (в яких відсутні держави з переважаючим європейським населенням, наприклад в Південно-Східній Азії), а також змішані – Північно-Східна Азія. Також можна виділити поняття «Далекосхідний регіон», до якого належать схід РФ і КНР, Японія, Республіка Корея, КНДР, Тайвань а також Монголія і Філіппіни.

Необхідно відзначити, що специфіка Азійсько-Тихоокеанського регіону і міждержавних відносин, які в ньому склалися, усталені військово-стратегічні і економічні зв'язки між державами не можуть не враховуватись при визначенні переліку держав, що належать до АТР, а також до конкретних субрегіонів. Так, до субрегіону Північно-Східної Азії традиційно включають КНР, обидві Кореї, РФ, США, Японію, а також МНР і Макао. США не належать до регіону географічно, але настільки долучені до міжнародних процесів у субрегіоні в економічному і військово-політичному контексті, що не вважати їх ключовим актором у ПСА не є доцільним та логічним.

Необхідно також відзначити існування в політичній науці поняття «міжнародний політичний регіон», який визначається як відносно самостійна підсистема міждержавних відносин, об'єднаних специфічною спільністю притаманних саме цьому регіону політичних проблем і відповідних міждержавних відносин [5].

У контексті дослідження особливостей формування та модернізації основних вимірів та інституцій безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону необхідно проаналізувати існуючі в політичній науці підходи до визначення понять «безпека» і «стабільність». Прийнято виокремлювати чотири основні підходи до проблеми визначення терміна «безпека». Це національна безпека (захист інтересів держави), міжнародна безпека (взаємозалежність безпеки конкретної держави з безпекою інших держав, колективне використання збройної сили, міжнародні інститути і режими),

регіональна безпека (більш ефективні системи безпеки в межах конкретного регіону), глобальна безпека (окрім військової безпеки, включає в себе захист прав громадян, оточуючого середовища, економічного розвитку).

Вітчизняні науковці О.П. Дзобань та О.В. Соснін, аналізуючи структури системи гарантування національної безпеки підкреслюють, що основними принципами функціонування системи національної безпеки є: законність; баланс інтересів особистості, суспільства і держави; взаємна відповідальність останніх за гарантування безпеки; взаємозв'язок національної й міжнародної безпеки [6]. Суб'єкти національної безпеки можуть бути структуровані наступним чином: особистість з усією сукупністю її прав і свобод; суспільство з усією сукупністю його духовних та матеріальних цінностей; держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність, недоторканість кордонів тощо) [7].

Російський політолог О.А. Арін виокремлює національну (засоби, форми і способи забезпечення національних інтересів всередині країни і в системі міжнародних відносин) і міжнародну безпеку (стан міжнародних відносин, за якого забезпечуються інтереси всіх суб'єктів світової політики). Таким чином, національна безпека тлумачиться як політика, а міжнародна безпека – як стан [8]. На думку політолога, ключовим є перше поняття, в якості складових якого можна виокремити територіальну цілісність, політичну незалежність або суверенітет, потребу економічного розвитку, національно-культурну самобутність [9].

Разом із тим наявність різноманітних підходів щодо визначення поняття «безпека» не взаємовиключає один одного, а взаємодоповнює, оскільки в сучасних умовах безпека є неподільною. Жодна країна світу не може дозволити собі захист інтересів національної безпеки, використовуючи виключно власні ресурси, що в свою чергу засвідчує пріоритетність розбудови моделей безпеки на основі співробітництва.

Поняття «стабільність» у сучасній теорії міжнародних відносин розглядається не лише як відсутність істотних конфліктів і масштабної війни, але і як спільна сталість системи міжнародних відносин, продовження існування держав за збереження їх територіальної цілісності [10]. Разом із тим один із провідних російських політологів-міжнародників О.Д. Богатуров відзначає, що поняття «стабільність» передбачає не лише певний статичний стан системи, але і її розвиток, тобто тимчасовий поступальний рух в динаміці [11].

Аналізуючи поняття «стабільність» на основі застосування структурного підходу з урахуванням фактору часу, український фахівець-міжнародник, виконавчий директор Центру дослідження міжнародних відносин М.Г. Капітоненко приходить до висновку: «Міжнародна стабільність –

3. This Treaty shall be open for accession. The instruments of accession shall be deposited with the Depositary State.

4. The Depositary State shall inform the other States Parties to this Treaty on the deposit of instruments of ratification or accession.

5. The Depositary State shall register this Treaty and its Protocol pursuant to Article 102 of the Charter of the United Nations.

Article 16

ENTRY INTO FORCE

1. This Treaty shall enter into force on the date of the deposit of the seventh instrument of ratification and/or accession.

2. For States which ratify or accede to this Treaty after the date of the seventh instrument of ratification or accession, the Treaty shall enter into force on the date of deposit of its instrument of ratification or accession.

Article 17

RESERVATIONS

This Treaty shall not be subject to reservations.

Article 18

RELATIONS WITH OTHER INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

The Commission may conclude such agreements with the IAEA or other international organizations as it considers likely to facilitate the efficient operation of the control system established by this Treaty.

Article 19

AMENDMENTS

1. Any State Party may propose amendments to this Treaty and its Protocol and shall submit its proposals to the Executive Committee, which shall transmit them to all the other States Parties. The Executive Committee shall immediately request the Commission to convene a meeting to examine the proposed amendments. The quorum required for such a meeting shall be all the members of the Commission. Any amendment shall be adopted by a consensus decision of the Commission.

2. Amendments adopted shall enter into force 30 days after the receipt by the Depositary State of the seventh instrument of acceptance from the States Parties.

Article 20

REVIEW

Ten years after this Treaty enters into force, a meeting of the Commission shall be convened for the purpose of reviewing the operation of the Treaty. A meeting of the Commission for the same purpose may also be convened at anytime thereafter if there is consensus among all its members.

compliance of that State Party with this Treaty. Upon receipt of such a request, the Executive Committee shall consult the State Party from which clarification is sought for the purpose of obtaining the clarification requested.

Article 13

REQUEST FOR A FACT-FINDING MISSION

A State Party shall have the right to request the Executive Committee to send a fact-finding mission to another State Party in order to clarify and resolve a situation which may be considered ambiguous or which may give rise to doubts about compliance with the provisions of this Treaty, in accordance with the procedure contained in the Annex to this Treaty.

Article 14

REMEDIAL MEASURES

1. In case the Executive Committee decide in accordance with the Annex that there is a breach of this Treaty by a State Party, that State Party shall, within a reasonable time, take all steps necessary to bring itself in full compliance with this Treaty and shall promptly inform the Executive Committee of the action taken or proposed to be taken by it.

2. Where a State Party fails or refuses to comply with the provisions of Paragraph 1 of this Article, the Executive Committee shall request the Commission to convene a meeting in accordance with the provisions of Paragraph 3(e) of Article 9.

3. At the meeting convened pursuant to Paragraph 2 of this Article, the Commission shall consider the emergent situation and shall decide on any measure it deems appropriate to cope with the situation, including the submission of the matter to the IAEA and, where the situation might endanger international peace and security, the Security Council and the General Assembly of the United Nations.

4. In the event of breach of the Protocol attached to this Treaty by a State Party to the Protocol, the Executive Committee shall convene a special meeting of the Commission to decide on appropriate measures to be taken.

Article 15

SIGNATURE, RATIFICATION, ACCESSION, DEPOSIT AND REGISTRATION

1. This Treaty shall be open for signature by all States in Southeast Asia, namely, Brunei Darussalam, Cambodia, Indonesia, Laos, Malaysia, Myanmar, Philippines, Singapore, Thailand and Vietnam.

2. This Treaty shall be subject to ratification in accordance with the constitutional procedure of the signatory states. The instruments of ratification shall be deposited with the Government of the Kingdom of Thailand which is hereby designated as the Depositary State.

це здатність структури створити такі обмеження для функціонування елементів, за яких жоден із них не здатен або не відчуває потреби змінювати основні структурні характеристики; а за умови, що з будь-яких міркувань він вирішить це зробити, система буде здатною компенсувати ці дії завдяки внутрішнім ресурсам» [12]. На думку науковця проблема детермінуючого впливу на стабільність міжнародної системи «балансу сил» пояснюється тим, що, вирішуючи проблему відносин з іншими «кількостями сили», зокрема із переважаючими, раціональні держави шукатимуть такі форми взаємодії, які максимальним чином сприятимуть досягненню стратегічної мети, якою є виживання. Баланс сил є одним із принципів, дотримання якого єднотим сприяти одночасному досягненню такої мети декількома або всіма елементами міжнародної системи. Світова політика в цих умовах стає коаліційною грою, в якій виграти може кожен [13].

На основі існуючих підходів до поняття «стабільність» щодо міжнародних відносин можна виокремити три види стабільності: гегемоністична стабільність (термін запропонований Р. Кохейном), статична і динамічна стабільність. У першому випадку мова йде про домінування на світовій арені однієї держави як гаранта спільного стабільного розвитку. Хоча при цьому необхідно враховувати «правила гри», встановлені державою-гегемоном щодо норм поведінки в середовищі системи, способи та механізми вироблення визначальних рішень, а також моделі пропонуваного стабільного розвитку. В другому випадку визначальним є ставлення до міждержавних суперечностей – принцип ізоляції потенційно конфліктних прагнень, а в третьому – логіка збільшення співпадаючих прагнень. Необхідно також враховувати тенденцію міждержавної взаємодії як визначальної умови формування динамічної стабільності [14].

Разом із тим згідно оцінок дослідників, що займаються аналізом проблеми стабільності міжнародних відносин, реалізація на практиці цих положень повинна відбуватися на основі лише одного, а не всіх компонентів, оскільки безпека в сучасному світі є неподільною. В сучасному світі за наявності ядерних арсеналів, масштабних військових підрозділів, а також низки вогнищ регіональної нестабільності будь-який локальний військовий конфлікт може трансформуватись у субрегіональний, регіональний і навіть глобальний. Простежується зростання взаємозалежності сучасного світу, що знаходить відображення в неоднозначних і суперечливих явищах глобалізації економічних і фінансових процесів, екологічних загроз тощо. Нові реальності світового політичного розвитку (регіоналізація загроз, відносна дієвість міжнародних інституцій, насамперед ООН, щодо врегулювання кризових ситуацій, глобалізація

проблеми міжнародного тероризму, «розповзання» ядерної зброї та збільшеності кількості так званих «порогових» країн) засвідчують те, що в сучасній нестационарній системі міжнародних відносин невразливість однієї, навіть найпотужнішої у військовому відношенні держави, неможлива. Свідченням вказаних процесів стала заява президента Ірану Махмуда Ахмадінежада 11 лютого 2010 р. в день 31-ї річниці Ісламської революції. Іранський лідер проголосив Іран «ядерною державою». Він заявив, що Іран має в своєму розпорядженні техніку для виробництва високозбагаченого – понад 80 % – урану [15].

Небезпека того, що керівники Ірану отримують у свої руки ядерну зброю, пов'язана насамперед з політичною нестабільністю регіону, запереченням правлячими колами Тегерану права на існування Ізраїлю, підтримкою Іраном радикальних ісламістських організацій. Не можна виключати, що створювана ядерна зброя буде використана правлячою верхівкою Ірану для вирішення зовнішньополітичних проблем.

Таким чином, на сучасному етапі формування системи міжнародних відносин новітні виклики та загрози стимулюють пошук країнами світу взаємоприйнятних варіантів та шляхів забезпечення стабільності, що сприятиме усвідомленню спільних інтересів.

У 90-ті рр. XX ст. – початку XXI ст. поряд із проблемами безпеки гостро постало питання теоретичного осмислення подальшого розвитку світової цивілізації. Склались два напрями щодо розуміння сутності системи міжнародних відносин, яка формується, і ролі військової сили в її середовищі. Перший, ґрунтується на твердженні, що після руйнації біполярної системи міжнародних відносин світ розпадається на певні великі утворення або спільноти, які в цивілізаційному, культурному і політичному контекстах все більше розмежовуються один від одного і тому в осяжній перспективі зіткнуться в запеклих суперечностях, і в історичній перспективі ввійдуть у системний конфлікт. Ця концепція отримала назву концепції «зіткнення цивілізацій» у відповідності з однойменною працею відомого американського політолога С. Хантінгтона [16]. Аналіз динаміки сучасної системи міжнародних відносин, на думку американського вченого, засвідчує, що на зміну ідеологічної біполярності періоду «холодної війни» приходить зіткнення багатополарності культурно-цивілізаційних блоків: іудео-християнського, ісламського, конфуціанського, слов'янсько-православного, індуїстського, латиноамериканського і африканського.

Інша концепція відстоює діаметрально протилежну точку зору і прогнозує створення універсальної цивілізації, яка охоплює найважливіші регіони світу. Детальну розробку ця теорія отримала в працях американського філософа Ф. Фукуями [17]. Об'єднуючим початком

4. The Executive Committee shall meet as and when necessary for the efficient exercise of its functions. As far as possible, the Executive Committee shall meet in conjunction with the ASEAN Senior Officials Meeting.

5. The Chairman of the Executive Committee shall be the representative of the Chairman of the Commission. Any submission or communication made by a State Party to the Chairman of the Executive Committee shall be disseminated to the other members of the Executive Committee.

6. Two-thirds of the members of the Executive Committee shall be present to constitute a quorum.

7. Each member of the Executive Committee shall have one vote.

8. Decisions of the Executive Committee shall be taken by consensus or, failing consensus, by a two-thirds majority of the members present and voting.

Article 10 CONTROL SYSTEM

1. There is hereby established a control system for the purpose of verifying compliance with the obligations of the States Parties under this Treaty.

2. The Control System shall comprise:

- (a) the IAEA safeguards system as provided for in Article 5;
- (b) report and exchange of information as provided for in Article 11;
- (c) request for clarification as provided for in Article 12; and
- (d) request and procedures for a fact-finding mission as provided for in Article 13.

Article 11 REPORT AND EXCHANGE OF INFORMATION

1. Each State Party shall submit reports to the Executive Committee on any significant event within its territory and areas under its jurisdiction and control affecting the implementation of this Treaty.

2. The States Parties may exchange information on matters arising under or in relation to this Treaty.

Article 12 REQUEST FOR CLARIFICATION

1. Each State Party shall have the right to request another State Party for clarification concerning any situation which may be considered ambiguous or which may give rise to doubts about the compliance of that State Party with this Treaty. It shall inform the Executive Committee of such a request. The requested State Party shall duly respond by providing without delay the necessary information and inform the Executive Committee of its reply to the requesting State Party.

2. Each State Party shall have the right to request the Executive Committee to seek clarification for another State Party concerning any situation which may be considered ambiguous or which may give rise to doubts about

3. The function of the Commission shall be to oversee the implementation of this Treaty and ensure compliance with its provisions.

4. The Commission shall meet as and when necessary in accordance with the provisions of this Treaty including upon the request of any State Party. As far as possible, the Commission shall meet in conjunction with the ASEAN Ministerial Meeting.

5. At the beginning of each meeting, the Commission shall elect its Chairman and such other officers as may be required. They shall hold office until a new Chairman and other officers are elected at the next meeting.

6. Unless otherwise provided for in this Treaty, two-thirds of the members of the Commission shall be present to constitute a quorum.

7. Each member of the Commission shall have one vote.

8. Except as provided for in this Treaty, decisions of the Commission shall be taken by consensus or, failing consensus, by a two-thirds majority of the members present and voting.

9. The Commission shall, by consensus, agree upon and adopt rules of procedure for itself as well as financial rules governing its funding and that of its subsidiary organs.

Article 9

THE EXECUTIVE COMMITTEE

1. There is hereby established, as a subsidiary organ of the Commission, the Executive Committee.

2. The Executive Committee shall be composed of all States Parties to this Treaty. Each State Party shall be represented by one senior official as its representative, who may be accompanied by alternates and advisers.

3. The functions of the Executive Committee shall be to :

(a) ensure the proper operation of verification measures in accordance with the provisions on the control system as stipulated in Article 10;

(b) consider and decide on requests for clarification and for a fact-finding mission;

(c) set up a fact-finding mission in accordance with the Annex of this Treaty;

(d) consider and decide on the findings of a fact-finding mission and report to the Commission;

(e) request the Commission to convene a meeting when appropriate and necessary;

(f) conclude such agreements with the IAEA or other international organizations as referred to in Article 18 on behalf of the Commission after being duly authorized to do so by the Commission; and

(g) carry out such other tasks as may, from time to time, be assigned by the Commission.

загальносвітового універсуму є ліберальні принципи і цінності: «... за останні роки в усьому світі виник небачений консенсус щодо легітимності ліберальної демократії як форми правління, і цей консенсус посилювався по мірі того, як зазнавали поразки ідеології, які суперничали: спадкова монархія, фашизм і останнім – комунізм» [18].

Разом із тим необхідно відзначити, що система координат міжнародної взаємодії на рубежі ХХ-ХХІ ст. зазнала кардинальних змін, які були насамперед пов'язані із закінченням періоду біполярного протистояння, що видозмінило всю архітектуру міжнародних взаємовідносин і логіку сприйняття внутрішнього змісту поняття «полярності світу».

Ключовою дефініцією даної теорії є поняття «полюсу», що використовувалося для чіткої структуризації логіки періоду «холодної війни» і визначало протистояння двох принципово протилежних один одному акторів міжнародних відносин. Держави, які статусно відповідали поняттю «полюс», по-перше, утворювали своєрідну вісь, навколо якої оберталася всі світові та регіональні політичні процеси; по-друге, вони виступали дієвим обмежувачем периметра ініціативності суб'єктів міжнародних відносин, які перебували у сфері впливу «держави-полюса».

Отже, «полюсне» світосприйняття архітектоніки міждержавної взаємодії насамперед виходило із лінійного протиставлення протилежних суб'єктів.

Сучасний період, а саме тенденції глобалізації, викликали радикальні зміни щодо трактування поняття «полюс». Системні трансформації кінця ХХ – початку ХХІ ст. визначили і зміни змістовної сторони даного поняття. Воно може бути визначене скоріше не як статична величина по суті, а як здатна до змін та інновацій можливість щодо важливості та цінності даного суб'єкта у політичному ландшафті.

Відповідно таке трактування, ставить на порядок денний питання щодо моделей, шляхів та динаміки можливого переходу із однієї площини «значимості» в іншу, причому як в сторону поступального розвитку, так і в сторону мінімізації питомої ваги «полюса», а також визначення дієвості внутрішньополітичного та зовнішньополітичного середовища відносно векторів даного процесу.

Канадський дослідник А. Беттлер пропонує розглядати поняття «полюса» насамперед у економічному ракурсі. На його думку, полюсом є «суб'єкт, що відрізняється від інших суб'єктів перевагою своєї економічної могутності над економічним потенціалом держави, яка йде за ним, як мінімум вдвічі» [19].

Разом із тим розгляд поняття «полюс» виключно в економічному вимірі дещо звужує значимість його використання для характеристики стану міжнародних відносин, особливо у трансформаційні періоди.

Це поняття у внутрішній будові має складники: політичний потенціал (геополітичне положення держави; зрілість національної політичної еліти: керівників держави, членів уряду, депутатів законодавчого органу, тобто децидентів; історичний досвід державного інституціонування; політичну волю держави до позиціонування у тій чи іншій якості на міжнародній арені), культурологічний потенціал (домінуючі пріоритети у культурній спадщині; особливості політичної культури населення; «національний дух» та національна політична ментальність). Такий розгляд проблеми надає відповідні імпульси щодо можливості аналітичного аналізу статусної трансформації ролі провідних акторів у формуванні механізму безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Окрім того, проблема чіткого дефініювання сучасного стану міжнародних відносин пов'язана насамперед із потребою структуризації та орієнтального визначення напрямів зовнішньополітичного спрямування у постбіполярному світі центросилових держав світу.

Період турбуленції, безпосередньо пов'язаний із геополітичними змінами кінця ХХ – початку ХХІ століття, поставив на порядок денний питання щодо векторів трансформації та визначення домінант у міжнародному середовищі. І якщо, для другої половини ХХ століття була характерна, хоча і у значній мірі умовна тенденція щодо полархізму у міжнародних відносинах, то зникнення однієї із наддержав, якою був СРСР, фактично залишило на міжнародній арені єдиний глобальний центр впливу – США.

Таким чином, зважаючи на тенденцію щодо розширення кола міжнародних акторів, сучасний стан міжнародної системи можна охарактеризувати, як поліцентричний, але асиметричний у площині співвідношення потенціалів країн.

Унікальність ситуація, яка склалася на рубежі ХХ-ХХІ століття насамперед визначається надзвичайною динамічністю геополітичних трансформацій. Політичний досвід минулого століття декларував зміни у архітектоніці взаємовідносин протягом розтягнутого у часовому вимірі процесі, тектонічні зрушення кінця ХХ – початку ХХІ століття за своєю масштабністю не мають аналогів у світовій історії. Одним із чинників, який визначив якісно відмінні характеристики даного процесу та вивів його на рівень глобальних перетворень, є системність трансформації. Політична трансформація (розпад Радянського Союзу, руйнація так званого соціалістичного табору) була доповнена соціальними радикальними зрушеннями, що у комплексі мало орієнтальний вплив на характер глобальних, а відповідно і регіональних, субрегіональних та двосторонніх відносин на міжнародній арені.

intellectual property rights or by industrial or commercial confidentiality, and information relating to national security;

(d) to support the continued effectiveness of the international non-proliferation system based on the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) and the IAEA safeguard system; and

(e) to dispose radioactive wastes and other radioactive material in accordance with IAEA standards and procedures on land within its territory or on land within the territory of another State which has consented to such disposal.

3. Each State Party further undertakes not to provide source or special fissionable material, or equipment or material especially designed or prepared for the processing, use or production of special fissionable material to:

(a) any non-nuclear-weapon State except under conditions subject to the safeguards required by Paragraph 1 of Article III of the NPT; or

(b) any nuclear-weapon State except in conformity with applicable safeguards agreements with the IAEA.

Article 5

IAEA SAFEGUARDS

Each State Party which has not done so shall conclude an agreement with the IAEA for the application of full scope safeguards to its peaceful nuclear activities not later than eighteen months after the entry into force for that State Party of the Treaty.

Article 6

EARLY NOTIFICATION OF A NUCLEAR ACCIDENT

Each State Party which has not acceded to the Convention on Early Notification of a Nuclear Accident shall endeavour to do so.

Article 7

FOREIGN SHIPS AND AIRCRAFT

Each State Party, on being notified, may decide for itself whether to allow visits by foreign ships and aircraft to its ports and airfields, transit of its airspace by foreign aircraft, and navigation by foreign ships through its territorial sea or archipelagic waters and overflight of foreign aircraft above those waters in a manner not governed by the rights of innocent passage, archipelagic sea lanes passage or transit passage.

Article 8

ESTABLISHMENT OF THE COMMISSION FOR THE SOUTHEAST ASIA NUCLEAR WEAPON-FREE ZONE

1. There is hereby established a Commission for the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, hereinafter referred to as the «Commission».

2. All States Parties are ipso facto members of the Commission. Each State Party shall be represented by its Foreign Minister or his representative accompanied by alternates and advisers.

Article 3 BASIC UNDERTAKINGS

1. Each State Party undertakes not to, anywhere inside or outside the Zone:
 - (a) develop, manufacture or otherwise acquire, possess or have control over nuclear weapons;
 - (b) station or transport nuclear weapons by any means; or
 - (c) test or use nuclear weapons.
2. Each State Party also undertakes not to allow, in its territory, any other State to:
 - (a) develop, manufacture or otherwise acquire, possess or have control over nuclear weapons;
 - (b) station nuclear weapons; or
 - (c) test or use nuclear weapons.
3. Each State Party also undertake not to:
 - (a) dump at sea or discharge into the atmosphere anywhere within the Zone any radioactive material or wastes;
 - (b) dispose radioactive material or wastes on land in the territory of or under the jurisdiction of other States except as stipulated in Paragraph 2 (e) of Article 4; or
 - (c) allow, within its territory, any other State to dump at sea or discharge into the atmosphere any radioactive material or wastes.
4. Each State Party undertakes not to :
 - (a) seek or receive any assistance in the Commission of any act in violation of the provisions of Paragraphs 1, 2 and 3 of this Article; or
 - (b) take any action to assist or encourage the Commission of any act in violation of the provisions of Paragraphs 1, 2 and 3 of this Article.

Article 4

USE OF NUCLEAR ENERGY FOR PEACEFUL PURPOSES

1. Nothing in this Treaty shall prejudice the right of the States Parties to use nuclear energy, in particular for their economic development and social progress.
2. Each State Party therefore undertakes:
 - (a) to use exclusively for peaceful purposes nuclear material and facilities which are within its territory and areas under its jurisdiction and control;
 - (b) prior to embarking on its peaceful nuclear energy programme, to subject its programme to rigorous nuclear safety assessment conforming to guidelines and standards recommended by the IAEA for the protection of health and minimization of danger to life and property in accordance with Paragraph 6 of Article III of the Statute of the IAEA;
 - (c) upon request, to make available to another State Party the assessment except information relating to personal data, information protected by

Системність зрушень виявилася і у структуризації проблемного середовища у всьому спектрі суспільних взаємовідносин. Сучасний стан міжнародних відносин засвідчив взаємопроникнення економічних, політичних, етнічних, культурних та ін. відносин, що у свою чергу розширює потенційні можливості впливу на формування ландшафту міжнародної системи, що обумовлює розширення діапазону конфліктного середовища внаслідок зіткнення корінних інтересів як нових, так і традиційних акторів міжнародних відносин. Дана площина міжнародних відносин визначає потребу у формуванні адекватних та дієвих механізмів щодо реагування та раціоналізації існуючих конфліктогенних зон.

Детермінуючими факторами нової міжнародної політичної системи є: по-перше, становлення концепцій зовнішньополітичних стратегій провідних країн світу паралельно із формуванням нової системи міжнародних відносин; по-друге, зважаючи на тенденції глобалізації, які зародились у XIX ст. виключно у економічній сфері, а на сучасному етапі охопили весь спектр взаємовідносин, до традиційних чинників, які обумовлювали характер міждержавних взаємовідносин безперечно увійдуть і якісно нові, зокрема: енергетичний фактор, високі інформаційні технології, валютне регулювання, проблема інтеграції країн у провідні економічні інституції.

У той же час характер перебігу глобалізаційних процесів вносить додаткові дестабілізуючі імпульси у процес формування світової системи взаємовідносин, що позначається й на регіональному рівні взаємовідносин, уможливаючи зростання ролі націоналізму як дієвого фактору міжнародних відносин. Російський дослідник В. Іноземцев, аналізуючи тенденції розвитку глобалізації протягом XV – початку XXI століття зауважує, що: «Глобалізація – це не процес становлення єдиної цивілізації, яка розділяє горезвісні «загальнолюдські» цінності, а процес експансії «західної моделі» суспільства і прилаштування світу до її потреб» [20]; по-третє, руйнація біполярної системи міждержавних взаємин відсунула на другий план страх перед глобальним ядерним конфліктом, але на зміну йому прийшли нові фактори конфліктності: проблема міжнародного тероризму та сепаратизму, проблема розширення клубу ядерних країн, виникнення значної кількості локальних конфліктів, що пояснюється прагненням регіональних центрів сили відійти від статусу «молодших» партнерів у дво- та багатосторонніх політико-військових союзах, ініційованих свого часу США й СРСР. Відповідно традиційні регулятори взаємин на міждержавному рівні перестали діяти у нових умовах; по-четверте, для сучасного стану міжнародних відносин характерна певна втрата державою ролі основного актора на світовій політичній арені. Оскільки динаміка розбудови взаємин на

рівні міждержавному, субрегіональному, регіональному та глобальному вивела на провідні ролі орієнтальних факторів міжнародний бізнес, зокрема транснаціональні корпорації, а у якості внутрішньополітичних груп тиску на інституції, формуючі основні настанови зовнішньополітичної стратегії – фінансово-промислові угруповання, національно-визвольні рухи, а це у свою чергу пов'язано з проявами крайнього націоналізму у деяких державах. Крім того важливу роль у відносинах між державами почали відігравати неурядові організації різного спрямування – релігійні, екологічні, благодійні, правозахисні. Вже зараз у таких компаній як «Майкрософт» або такої громадської організації як «Грінпіс» є значні важелі впливу на визначення векторів розвитку політичного процесу на різних рівнях.

Отже, 1. відійшовши від стану «холодної війни», світова система взаємовідносин не констатувалась на рівні стабілізації, а перейшла до нового стану, який за масштабами проявів конфліктності не поступається періоду біполярності; 2. ієрархічна система управління трансформаційними процесами безпекових систем глобального та регіонального рівня поступово втрачає дієздатність внаслідок динамічного розширення детермінуючих факторів міжнародних відносин; 3. визначальну роль відіграють дві взаємно протилежні тенденції: з однієї сторони зміцнення економічних і політичних позицій значної кількості держав та їх інтеграційних об'єднань, прагнення щодо удосконалення механізмів багатостороннього управління міжнародними процесами, а з іншої – втрата ефективності традиційної системи управління кризами призводить до прецедентів застосування радикальних методів та односторонніх засобів розв'язання ключових проблем світової політики.

Тому, як у теоретичному, так і в практичному вимірах актуалізується проблематика дефініювання того, що є у сучасних міжнародних відносинах кон'юнктурними політичними елементами, а що довготривалими формуючими тенденціями; які проблеми сучасних міжнародних відносин потребують прагматичної та ефективної, а відповідно і своєчасної відповіді світової спільноти; яким чином відбувається сьогодні перерозподіл сфер впливу між «центросиловими» державами, які фактори визначають основні вектори подальшого розвитку світової архітектоники взаємовідносин.

Фактично базові характеристики сучасного стану системи міжнародних відносин характеризуються станом біфуркаційності, який згідно теорії розвитку систем матиме реальними два подальші шляхи розвитку: 1. посилення ерозійних тенденцій у механізмі забезпечення сталості систем міжнародних відносин, і як наслідок тотальна руйнація системи; 2. перегрупування та еволюціонування існуючих складових архітектоники

Southeast Asia, namely, Brunei Darussalam, Cambodia, Indonesia, Laos, Malaysia, Myanmar, Philippines, Singapore, Thailand and Vietnam, and their respective continental shelves and Exclusive Economic Zones (EEZ);

(b) «territory» means the land territory, internal waters, territorial sea, archipelagic waters, the seabed and the sub-soil thereof and the airspace above them;

(c) «nuclear weapon» means any explosive device capable of releasing nuclear energy in an uncontrolled manner but does not include the means of transport or delivery of such device if separable from and not an indivisible part thereof;

(d) «station» means to deploy, emplace, implant, install, stockpile or store;

(e) «radioactive material» means material that contains radionuclides above clearance or exemption levels recommended by the International Atomic Energy Agency (IAEA);

(f) «radioactive wastes» means material that contains or is contaminated with radionuclides at concentrations or activities greater than clearance levels recommended by the IAEA and for which no use is foreseen; and

(g) «dumping» means

(i) any deliberate disposal at sea, including seabed and subsoil insertion, of radioactive wastes or other matter from vessels, aircraft, platforms or other man-made structures at sea, and

(ii) any deliberate disposal at sea, including seabed and subsoil insertion, of vessels, aircraft, platforms or other man-made structures at sea, containing radioactive material, but does not include the disposal of wastes or other matter incidental to, or derived from the normal operations of vessels, aircraft, platforms or other man-made structures at sea and their equipment, other than wastes or other matter transported by or to vessels, aircraft, platforms or other man-made structures at sea, operating for the purpose of disposal of such matter or derived from the treatment of such wastes or other matter on such vessels, aircraft, platforms or structures.

Article 2

APPLICATION OF THE TREATY

1. This Treaty and its Protocol shall apply to the territories, continental selves, and EEZ of the States Parties within the Zone in which the Treaty is in force.

2. Nothing in this Treaty shall prejudice the rights or the exercise of these rights by any State under the provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 1982, in particular with regard to freedom of the high seas, rights of innocent passage, archipelagic sea lanes passage or transit passage of ships and aircraft, and consistent with the Charter of the United Nations.

Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone Bangkok, Thailand 15 December 1995

The States Parties to this Treaty:

DESIRING to contribute to the realization of the purposes and principles of the Charter of the United Nations;

DETERMINED to take concrete action which will contribute to the progress towards general and complete disarmament of nuclear weapons, and to the promotion of international peace and security;

REAFFIRMING the desire of the Southeast Asian States to maintain peace and stability in the region in the spirit of peaceful coexistence and mutual understanding and cooperation as enunciated in various communiqués, declarations and other legal instruments;

RECALLING the Declaration on the Zone of Peace, Freedom and Neutrality (ZOPFAN) signed in Kuala Lumpur on 27 November 1971 and the Programme of Action on ZOPFAN adopted at the 26th ASEAN Ministerial Meeting in Singapore in July 1993;

CONVINCED that the establishment of a Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, as an essential component of the ZOPFAN, will contribute towards strengthening the security of States within the Zone and towards enhancing international peace and security as a whole;

REAFFIRMING the importance of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) in preventing the proliferation of nuclear weapons and in contributing towards international peace and security;

RECALLING Article VII of the NPT which recognizes the right of any group of States to conclude regional treaties in order to assume the total absence of nuclear weapons in their respective territories;

RECALLING the Final Document of the Tenth Special Session of the United Nations General Assembly which encourages the establishment of nuclear weapon-free zones;

RECALLING the Principles and Objectives for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament, adopted at the 1995 Review and Extension Conference of the Parties to the NPT, that the cooperation of all the nuclear-weapon States and their respect and support for the relevant protocols is important for the maximum effectiveness of this nuclear weapon-free zone treaty and its relevant protocols.

DETERMINED to protect the region from environmental pollution and the hazards posed by radioactive wastes and other radioactive material;

HAVE AGREED as follows :

Artikel I

Use Of Term

For the purposes of this Treaty and its Protocol:

(a) «Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone», hereinafter referred to as the «Zone», means the area comprising the territories of all States in

взаємовідносин і розбудова на даній основі нової комбінаторики моделі різнорівневих взаємовідносин.

У цьому контексті порядок денний подальшого політичного розвитку визначатиметься проблемою формування нової системи міжнародних відносин, визначення детермінуючих факторів впливу на творення її основних параметрів, визначення фундаментальних основ та концептуальних принципів побудови архітектурного комплексу взаємовідносин.

Виходячи з цього, суттєвого значення набуває сутнісний аналіз розвитку різноспрямованих векторів, кристалізація яких буде визначати характер інституціоналізації взаємовідносин на різних рівнях: з однієї сторони – тенденція до глобалізації, а з іншої – зміцнення та розширення регіонального плюралізму суверенітетів.

Розглядаючи можливі варіанти розвитку постбіполярної системи міжнародних відносин, прогнозованими є дві моделі, втілення в практичну площину яких визначатиметься насамперед комплексом політико-економічних факторів, орієнтальні характеристики якого узалежнені від балансу національних пріоритетів центросилових держав глобального та регіонального рівня (з потенціалом переходу на більш вищий рівень) у формуванні нової системи світопорядку.

Перша модель може бути визначена як «асиметрична багатополарність», для якої периметр взаємовідносин визначатиметься: обмеженням поняття «національний суверенітет», у прагненні досягти більш прагматичних та раціональних взаємовідносин між державами; радикальне реформування нормативно-правового та соціально-політичного простору на основі популяризації ідей ліберальної теорії демократії; прагнення щодо удосконалення безпекових механізмів спрямованих на урегулювання конфліктного потенціалу існуючого у сучасному міжнародному середовищі на основі принципу неподільності безпеки, координація діяльності у цій площині здійснюватиметься «єдиною наддержавою, яка має переваги по ключовим аспектам – військовому, економічному і політичному» [21], зважаючи на визначальні характеристики сучасного етапу, даній типологізації відповідає лише одна держава світу – США. Ґрунтуючись на особливому статусі Сполучених Штатів Америки у сучасному світі, колишній міністр оборони США Дж. Най стверджує: «В цілому глобалізація вигідна США. Але якщо ми хочемо, щоб так було і надалі, нам потрібно навчитися мати справу з її незручностями... США повинні використовувати своє власне домінування, щоб надати форму інститутам, які виявляться корисними і для американців, і для всього останнього світу, по мірі того як буде розгортатися глобалізація, Америка повинна пристосовувати інститути співробітництва (multilateral institutions) і управління світовими справами (governance) до широкій концепції

нашого національного інтересу» [22]. Практично аналогічну точку зору відстоює і відомий американський політолог, професор університету ім. Дж. Гопкінса (США), радник президента США з питань національної безпеки у 1977-1981 рр. Зб. Бжезинський. На його думку, специфіка сучасного становища США на міжнародній арені полягає в тому, що «Америка сьогодні панує у світі, але вона не всемогутня. Відповідно, Америка повинна, коли це потрібно, мобілізувати справжню і відверту підтримку інших країн, особливо своїх близьких союзників» [23].

Другу модель можна охарактеризувати як «плюралістична багатополярність», взаємовідносини у якій характеризуватимуться динамічним нарощуванням політико-економічного потенціалу на регіональному рівні, виходячи з цього посиленням імпульсів щодо регіональних інтеграційних процесів, чітке дотримання загальноновизнаних норм міжнародного права, що сприятиме легітимізації взаємодії у межах різноманітних регіональних багатосторонніх формувань, координація діяльності яких здійснюватиметься міжнародним утворенням (змістовно реформована ООН), головним призначенням якого буде «вирівнювання» можливостей участі демократичних національних держав у процесі вироблення та здійснення заходів щодо політичних рішень по всьому спектру проблем міжнародного характеру. Реформування Організації Об'єднаних Націй повинно бути спрямоване на те, щоб ООН «... залишалася інструментом, за допомогою якого держави протистоятимуть викликам сьогодишнього і завтрашнього дня, їй необхідні кардинальні реформи, спрямовані на посилення її ролі, на зростання її ефективності та підзвітності», – саме це є концептуально важливим, – стверджує колишній генеральний секретар ООН К. Аннан [24]. Кардинально важливим для реформування структури ООН на його думку є реформа Ради Безпеки, оскільки її склад віддзеркалює «... той світ, яким він був у 1945 р., а не світ XXI століття», а також істотну модернізацію «... Секретаріату ООН і більш широкої мережі закладів, фондів і програм, які складають систему ООН» [25].

Реформування ООН є одним із головних завдань у контексті оптимізації структури світового регулювання на думку американського фахівця К. Дервіша. Метою даної реформи повинно стати не творення світового уряду, а саме «глобального управління, яке сприятиме участі, використанню принципу субсидіарності, визнання різноманіття і поваги до суверенітету навіть малих країн, забезпечення суспільних благ, розв'язання міжнародних проблем і відображатиме основні цінності і гідності людей» [26].

Разом із тим дана тенденція розвитку, на думку академіка РАН Є.М. Примакова є протидією «унілатералізму» чи «ставці на те, що життєво важливі для людства рішення можуть прийматися однією

Assistant to Foreign Minister
Ministry of Foreign Affairs Viet Nam
The ARF Contact Point is:
Mr. Vu Ho
Deputy Director-General
ASEAN Department
Ministry of Foreign Affairs
Viet Nam

ARF Unit

ASEAN established the ARF Unit at the ASEAN Secretariat on 26 June 2004. Based on its Terms of Reference, the ARF Unit's role and functions are as follows: (1) to support the enhance role of the ARF Chair, including interaction with other regional and international organizations, defense officials dialogue and Track II organizations; (2) to function as depository of ARF documents/papers; (3) to manage database/registry; and (4) to provide secretarial works and administrative support, including serving as the ARF's institutional memory.

Contact:

ARF Unit
ASEAN Secretariat
70A Jalan Sisingamangaraja
Jakarta, Indonesia 12110
Tel. (6221) 7262991; 7243372
Fax. (6221) 7398234; 7243504
Email: ARFUnit@asean.org

About this site

This site is maintained by the ASEAN Secretariat and was developed with financial support from the Government of the United States.

Джерело: офіційний сайт Ассановського регіонального форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aseanregionalforum.org/AboutUs/tabid/57/Default.aspx.

Indonesia, Japan, Democratic Peoples' Republic of Korea, Republic of Korea, Laos, Malaysia, Myanmar, Mongolia, New Zealand, Pakistan, Papua New Guinea, Philippines, Russian Federation, Singapore, Sri Lanka, Thailand, Timor Leste, United States, Vietnam.

The ASEAN Regional Forum adopted in July 1996 the following criteria for participation:

1. **Commitment:**

All new participants, who will all be sovereign states, must subscribe to, and work cooperatively to help achieve the ARF's key goals. Prior to their admission, all new participants should agree to abide by and respect fully the decisions and statements already made by the ARF. All ASEAN members are automatically participants of ARF.

2. **Relevance:**

A new participant should be admitted only if it can be demonstrated that it has an impact on the peace and security of the «geographical footprint» of key ARF activities (i.e. Northeast and Southeast Asia as well as Oceania).

3. **Gradual expansion:**

Efforts must be made to control the number of participants to a manageable level to ensure the effectiveness of the ARF.

4. **Consultations:**

All applications for participation should be submitted to the Chairman of the ARF, who will consult all the other ARF participants at the SOM and ascertain whether a consensus exists for the admission of the new participant. Actual decisions on participation will be approved by the Ministers.

ARF Chair

Based on the ARF Concept Paper, which the ARF adopted on 1 August 1995, the ARF shall be chaired by the Chairman of the ASEAN Standing Committee.

For the period of January-December 2010, the Chairman and Vice Chairman of the ARF are:

Chairman:

H. E. Pham Gia Khiem
Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs
Ministry of Foreign Affairs
Viet Nam

Vice Chairman:

H. R. H. Prince Mohamed Bolkiah
Minister of Foreign Affairs and Trade
Ministry of Foreign Affairs and Trade
Brunei Darussalam

The Chairman of the ARF Senior Officials Meeting is:

H. E. Pham Quang Vinh

країною – Сполученими Штатами – на основі суб'єктивного сприйняття Вашингтоном міжнародної дійсності» [27].

Дана суперечливість векторів розвитку створює підґрунтя для визнання відносної штучності запропонованих моделей, зважаючи на можливості непередбачуваного розвитку міжнародного політичного процесу. У цьому контексті принципово важливою категорією є вірогідність затвердження у практиці багатосторонніх відносин тенденції, характерної для внутрішньої політики, а саме централізму – існування єдиного центру прийняття рішень щодо координації економічних і політичних процесів у всіх регіонах.

Динамічне розширення акторів міжнародних відносин, а головне розмивання структури безпекових механізмів періоду біполярності визначає проблемність щодо жорсткого обмеження зовнішньополітичних орієнтирів розвитку країн-лідерів регіонального та субрегіонального рівня єдиним центром. Зб. Бжезинський, характеризуючи сучасне становище США на міжнародній арені, стверджує: «Сьогодні жодна значна міжнародна проблема не може бути вирішена без участі Америки. Але і США не в змозі на самоті завадити розробці ядерної зброї Північною Кореєю, запобігти прагненню Ірану придбати збагачений уран, знайти спосіб справедливого врегулювання палестинської кризи, вирішити довгострокову проблему зростаючої могутності Китаю» [28]. Розв'язати дану проблему можна внаслідок «... розроблення нового механізму консультацій між тими країнами, які здатні зробити серйозний внесок у справу загальної безпеки, навіть якщо вони спочатку будуть відбуватись на неформальній основі», – зазначає він [29].

Кристалізація основних параметрів системи міжнародних відносин постбіполярного періоду є довгостроковою перспективою, варіативність якої залежить від цілого комплексу факторів, визначальним серед яких є еволюція США у якості «центра тяжіння» планетарного масштабу.

Один із провідних американських науковців у сфері міжнародних відносин Г. Кіссінджер стверджує: «Досягнувши апогею сили, США опинилися у безглуздому становищі. Перед обличчям глибоких змін, яких світ ще не бачив, США не мають у своєму розпорядженні настанов, релевантних реальності, яка на нас насувається. Перемога у холодній війні породила самозадоволення; задоволеність існуючим положенням створює ілюзію, що вчорашню політику можна буде продовжити і завтра; вражаючий економічний успіх зваблює тих, хто проектує політику, плутає стратегію із економікою і притупляє їх чутливість до того, які саме зміни, породжені впровадженням американської технології, впливають на політичне, культурне та духовне життя народів» [30].

The ASEAN Regional Forum

Establishment:

The Twenty-Sixth ASEAN Ministerial Meeting and Post Ministerial Conference, which were held in Singapore on 23-25 July 1993, agreed to establish the ASEAN Regional Forum (ARF). The inaugural meeting of the ARF was held in Bangkok on 25 July 1994.

Objectives:

The objectives of the ASEAN Regional Forum are outlined in the First ARF Chairman's Statement (1994), namely:

- a) to foster constructive dialogue and consultation on political and security issues of common interest and concern; and
- b) to make significant contributions to efforts towards confidence-building and preventive diplomacy in the Asia-Pacific region.

The 27th ASEAN Ministerial Meeting (1994) stated that «The ARF could become an effective consultative Asia-Pacific Forum for promoting open dialogue on political and security cooperation in the region. In this context, ASEAN should work with its ARF partners to bring about a more predictable and constructive pattern of relations in the Asia Pacific».

Achievements

On the tenth year of the ASEAN Regional Forum, the ARF Ministers met in Phnom Penh on 18 June 2003 and declared that «despite the great diversity of its membership, the forum had attained a record of achievements that have contributed to the maintenance of peace, security and cooperation in the region». They cited in particular:

- The usefulness of the ARF as a venue for multilateral and bilateral dialogue and consultations and the establishment of effective principles for dialogue and cooperation, featuring decision-making by consensus, non-interference, incremental progress and moving at a pace comfortable to all;
- The willingness among ARF participants to discuss a wide range of security issues in a multilateral setting;
- The mutual confidence gradually built by cooperative activities;
- The cultivation of habits of dialogue and consultation on political and security issues;
- The transparency promoted by such ARF measures as the exchange of information relating to defense policy and the publication of defense white papers; and
- The networking developed among national security, defense and military officials of ARF participants.

Participants:

The current participants in the ARF are as follows: Australia, Bangladesh, Brunei Darussalam, Cambodia, Canada, China, European Union, India,

Проблематика формування нових механізмів взаємовідносин та концептуальних засад діалогових структур детермінується надзвичайно суперечливими тенденціями розвитку світового політичного процесу, що у свою чергу ускладнює процес його розбудови. Оскільки однією із визначальних доміант є регіоналізація світу – зміщення пріоритетів центросилових держав із рівня протистояння планетарного характеру, що характеризувало період біполярності, на регіональний рівень, для якого характерний надзвичайно різноманітний спектр дестабілізуючих чинників.

Проблема націоналізму та загострення міжетнічних конфліктів, прояви дезінтегруючих процесів та фрагментації на різних рівнях (національному, регіональному, субрегіональному) з однієї сторони, а з іншої – прагнення держав до своєрідної форми «делегованої» дипломатії – перехід повноважень держав як активних суб'єктів міжнародних відносин до певних наднаціональних утворень: Європейський Союз, НАФТА тощо.

У цьому контексті надзвичайно актуальним є питання контрольованості основних факторів впливу, які визначають подальший характер формування нової системи міжнародних відносин, оскільки відсутність даного елемента призводить до криз, які набувають характеру системності та використанні крайніх радикальних методів їх урегулювання. Відомий американський фахівець з питань міжнародної політики І. Валлерстайн у інтерв'ю виданню «Політ.ру» підкреслив: «Колапс Радянського Союзу став геополітичним лихом для США. Оскільки справжньою проблемою стала неможливість підтримувати структуру у тій формі, що раніше ... Із зникненням комунізму домінуючі світові еліти втратили можливість контролю за робітничими масами. Тепер вони можуть застосовувати тільки силові методи. Але, спираючись виключно на силу, жодні політичні структури не зможуть довго існувати» [31].

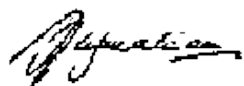
Професор Флоридського університету У. Вудраф зазначає: «Сьогодні на терезах історії ми дець посередині між геополітикою ери панування Заходу і геополітикою нового світового порядку, яка полягає в першу чергу, в усвідомленні і утвердженні регіональних етнічних, релігійних і національних цілей. Після відносної стабільності періоду холодної війни ми, здається, входимо у повністю переорієнтований світ непередбачуваних регіональних чвар» [32]. В аналогічному контексті висловився і професор Техаського університету У. Росту. На його думку в умовах швидкого розповсюдження зброї масового знищення нагально потрібно перенести центр ваги із глобального підходу на регіональний підхід. Тільки регіоналізм, підкреслює він, дозволить сьогодні досягнути тих основних цілей, які проголошені в Статуті ООН, і здійснення яких під егідою ООН так і не відбулося [33].

For the Republic of Indonesia :

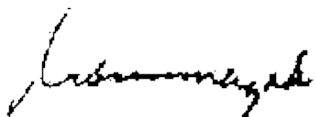
ADAM MALIK
Presidium Minister for Political
Minister for Foreign Affairs

For the Republic of Singapore :

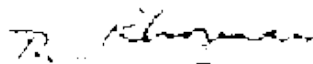
S. RAJARATNAM
Minister of Foreign Affairs

For Malaysia :

TUN ABDUL RAZAK
Deputy Prime Minister,
Minister of Defence and
Minister of National Development

For the Kingdom of Thailand :

THANAT KHOMAN
Minister of Foreign Affairs

For the Republic of the Philippines :

MARCISO RAMOS
Secretary of Foreign Affairs

Джерело: офіційний сайт АСЕАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aseansec.org/1212.htm.

Зважаючи на теоретичні основи розвитку систем, даний стан повинен трансформуватися у якісно нову систему міжнародної взаємодії. Виходячи з цього, як у теоретичній площині, а надалі у практичному вимірі, постає питання щодо творення ієрархії взаємодії у безпекових системах, фундаментальній основі структури міжнародних відносин, її здатності до самоорганізації у контексті забезпечення сталого балансу антикризової взаємодії та здатності до інновацій.

Крізь призму протилежних моделей можливого розвитку світового політичного процесу постає питання щодо позиції сили в світовій політиці в XXI ст., її ролі, а також ступеня застосування в міжнародних відносинах. Різноманітність Азійсько-Тихоокеанського регіону, відмінності в політичних системах і режимах держав, суттєвий розрив економічного і соціального потенціалу розвинених країн і країн, що розвиваються, цивілізаційне і культурне розмаїття – всі ці фактор висувають питання щодо існування можливості об'єднання країн регіону, і, відповідно, можливості розбудови структур безпеки на колективній основі.

На користь цього свідчить широкий спектр проблем, які загрожують регіональній безпеці. Це насамперед проблеми деескалації регіональних і субрегіональних конфліктів, розв'язання проблеми СНО, фактично неконтрольованого розповсюдження ядерної зброї, регіональна гонка озброєнь, демографічні проблеми (насамперед ріст чисельності населення двох найбільших країн – Китаю й Індії), міжцивілізаційні проблеми, питання екологічної і продовольчої безпеки, міжнародного тероризму. Цей спектр проблем може бути значно розширений стосовно конкретного субрегіону АТР, наприклад, в Південно-Східній Азії можна виокремити проблеми міжнародного піратства, особливо гострими є питання наркотрафіку тощо.

Всі ці конфліктогенні проблеми є різними за потенціалом, але їх еволюція відбувається на тлі процесів, які є детермінантами світового політичного розвитку.

По-перше, специфічною рисою АТР є його визначальна роль у світових економічних процесах. За умови збереження сучасних тенденцій у 2020 р. Азія буде виробляти близько 40 % світового ВВП, на долю регіону у 2050 р. буде приходиться 57 % світової економіки, згідно прогнозу ЦРУ у 2020 р. із шести провідних економік світу п'ять будуть азіатськими, перше місце займатиме КНР з 20 трлн доларів США; на другому місці будуть знаходитись США – 13,5 трлн; на третьому – Японія – 5 трлн; на четвертому – Індія – 4,8 трлн, на п'ятому – Індонезія – 4,2 трлн; на шостому – Південна Корея – 3,4 трлн. Показовим у цьому відношенні є динаміка тенденцій економічного регіонального зростання,

якщо у 1995 р. валовий національний продукт США дорівнював сукупному продукту Японії, Китаю, Індонезії, Південної Кореї та Таїланду разом взятих, то через 25 років американський ВВП, який подвоїться за цей час, буде становити менше ніж 40 % загального продукту зазначених країн [34].

По-друге, відбувається поступове зміщення центру світової політики з Європи до Азійсько-Тихоокеанського регіону. Характеризуючи основні виміри сучасного міжнародно-політичного процесу, Г. Кіссінджер підкреслив: «Центр тяжіння у міжнародних справах поступово зміщується з Атлантичного регіону, де він розташовувався останні три століття у напрямку до Тихоокеанського регіону. Саме в Азії сьогодні розташовані країни, що найбільш динамічно розвиваються, і у їхньому розпорядженні з'являється все більше можливостей втілювати в життя власні уявлення про національні інтереси» [35]. В інтерв'ю журналу «Spiegel» (Німеччина) він зазначає, що дане явище є певним дестабілізатором системи відносин, що склалася у ХХ ст. викликом, «але це не той виклик, який потребує відповіді у вигляді військової чи ідеологічної конфронтації» [36].

По-третє, хоча тенденції інтеграції у економічній сфері є характерними для АТР, у той же час його політико-географічний простір характеризується наявністю значного конфліктного потенціалу, який є залишковим з часів «холодної війни», зокрема це проблемний спектр у взаємовідносинах Росія – Японія, КНДР – РК, КНР – Тайвань, конфлікт навколо островів Спратлі, а також проблема розділених народів. Окрім цього незмінними залишаються структурні елементи системи присутності США у регіоні: військово-політичні союзи з Японією та Південною Кореєю, хоча й скорочений, але все ж таки достатньо дієвий комплекс військових баз. У 1997 р. периметр дії «Основних напрямів японсько-американського співробітництва у сфері оборони» був поширений й на Тайванську протоку [37], що призвело до нового загострення у відносинах між Вашингтоном та Пекіном.

Закінчення періоду біполярності задекларувало потребу формування нової системи безпеки, функціональним призначенням якої є контроль конфліктогенних зон, ефективно та адекватно загрозам реагування на можливі військово-політичні виклики. Але якщо у європейському регіоні подібна система представлена такими організаціями як НАТО, ОБСЄ є практично структурованою і чітко спрямованою у функціональній площині, то у такому конфліктогенному і динамічно реформованому в політико-економічній сфері регіоні, як Азійсько-Тихоокеанський, подібні наднаціональні військово-політичні структури знаходяться на етапі становлення. Спроби розповсюдити на Азійський регіон структуру безпеки, ще у період протистояння між СРСР та США мало руйнівні

2. To promote regional peace and stability through abiding respect for justice and the rule of law in the relationship among countries of the region and adherence to the principles of the United Nations Charter;

3. To promote active collaboration and mutual assistance on matters of common interest in the economic, social, cultural, technical, scientific and administrative fields;

4. To provide assistance to each other in the form of training and research facilities in the educational, professional, technical and administrative spheres;

5. To collaborate more effectively for the greater utilization of their agriculture and industries, the expansion of their trade, including the study of the problems of international commodity trade, the improvement of their transportation and communications facilities and the raising of the living standards of their peoples;

6. To promote South-East Asian studies;

7. To maintain close and beneficial cooperation with existing international and regional organizations with similar aims and purposes, and explore all avenues for even closer cooperation among themselves.

THIRD, that to carry out these aims and purposes, the following machinery shall be established:

(a) Annual Meeting of Foreign Ministers, which shall be by rotation and referred to as ASEAN Ministerial Meeting. Special Meetings of Foreign Ministers may be convened as required.

(b) A Standing committee, under the chairmanship of the Foreign Minister of the host country or his representative and having as its members the accredited Ambassadors of the other member countries, to carry on the work of the Association in between Meetings of Foreign Ministers.

(c) Ad-Hoc Committees and Permanent Committees of specialists and officials on specific subjects.

(d) A National Secretariat in each member country to carry out the work of the Association on behalf of that country and to service the Annual or Special Meetings of Foreign Ministers, the Standing Committee and such other committees as may hereafter be established.

FOURTH, that the Association is open for participation to all States in the South-East Asian Region subscribing to the aforementioned aims, principles and purposes.

FIFTH, that the Association represents the collective will of the nations of South-East Asia to bind themselves together in friendship and cooperation and, through joint efforts and sacrifices, secure for their peoples and for posterity the blessings of peace, freedom and prosperity.

DONE in Bangkok on the Eighth Day of August in the Year One Thousand Nine Hundred and Sixty-Seven.

The Asean Declaration

(Bangkok Declaration)

Bangkok, 8 August 1967

The Presidium Minister for Political Affairs/ Minister for Foreign Affairs of Indonesia, the Deputy Prime Minister of Malaysia, the Secretary of Foreign Affairs of the Philippines, the Minister for Foreign Affairs of Singapore and the Minister of Foreign Affairs of Thailand:

MINDFUL of the existence of mutual interests and common problems among countries of South-East Asia and convinced of the need to strengthen further the existing bonds of regional solidarity and cooperation;

DESIRING to establish a firm foundation for common action to promote regional cooperation in South-East Asia in the spirit of equality and partnership and thereby contribute towards peace, progress and prosperity in the region;

CONSCIOUS that in an increasingly interdependent world, the cherished ideals of peace, freedom, social justice and economic well-being are best attained by fostering good understanding, good neighbourliness and meaningful cooperation among the countries of the region already bound together by ties of history and culture;

CONSIDERING that the countries of South-East Asia share a primary responsibility for strengthening the economic and social stability of the region and ensuring their peaceful and progressive national development, and that they are determined to ensure their stability and security from external interference in any form or manifestation in order to preserve their national identities in accordance with the ideals and aspirations of their peoples;

AFFIRMING that all foreign bases are temporary and remain only with the expressed concurrence of the countries concerned and are not intended to be used directly or indirectly to subvert the national independence and freedom of States in the area or prejudice the orderly processes of their national development;

DO HEREBY DECLARE:

FIRST, the establishment of an Association for Regional Cooperation among the countries of South-East Asia to be known as the Association of South-East Asian Nations (ASEAN).

SECOND, that the aims and purposes of the Association shall be:

1. To accelerate the economic growth, social progress and cultural development in the region through joint endeavours in the spirit of equality and partnership in order to strengthen the foundation for a prosperous and peaceful community of South-East Asian Nations;

наслідки. «Коли США створили НАТО і спробували розповсюдити цей досвід на Південно-Східну Азію, утворивши блок СЕАТО, результати були катастрофічні. Поразка США у в'єтнамській війні коштувала життя 50 тис. американцям і ясно показала, наскільки відрізняються азійська і європейська політики», – відзначив американський політолог П. Брекен [38].

Окрім того, навіть зважаючи на те, що політичний простір Європи, сформований ефективно діючими суб'єктами міжнародних відносин, внутрішній зміст еволюції системи координат взаємовідносин європейських країн є цілісністю, навіть незважаючи на внутрішні суперечності (як приклад, процес прийняття Європейської конституції), все ж таки, є одним із визначальних полюсів сучасного світу. Отже, ці вектори розвитку які на перший погляд є різноспрямованими, але у практичній площині обумовлюють прагматичне усвідомлення потреби існування ефективного механізму взаємодії, а відповідно і безпеки.

Регіональним викликом безпеки АТР (суперечності між країнами регіону у форматі дво- та багатосторонніх відносин, демографічне питання, сепаратизм, релігійний фундаменталізм, націоналізм) відповіддю є баланс сил між існуючими загрозами та потенційними можливостями держав реагувати на них. Така безпекова «система» латентним змістом має неоптимальність реакцій на виникаючі виклики та загрози і практично доля мінімізації конфліктного середовища є величиною, яка зазнає різноманітних детермінуючих впливів з боку самих різноманітних суб'єктів міжнародного процесу. Регулятором кризових ситуацій на регіональному політичному просторі на даний момент виступає значною мірою співвідношення оборонного потенціалу країн, що претендують на роль регіональних лідерів.

Професор Йельського університету П. Брекен зазначає, що постконфронтаційна ера не мала відношення до Азії. Сам термін «ера, що наступила після закінчення холодної війни», на його думку передбачає, що американсько-радянське протистояння було центральною подією нашого часу, а його закінчення визначило цілком нове явище для всього світу. Хоча, холодна війна не була світовою війною, в Азії вона не мала такого значення, як в Європі. Оскільки, на роздум науковця: «Центральним пунктом азійської історії в ХХ ст. був постколоніалізм: спроби Китаю, Індії, В'єтнаму, Ірану та інших створити життєздатні держави після довгого періоду іноземного панування. Їх спроби вступити в еру самоуправління та індустріалізації були більш важливими для людства, ніж те, що сталося за тисячі миль біля Берлінської стіни» [39].

Таким чином, функціональний аспект безпекової системності у Азійсько-Тихоокеанському регіоні у короткостроковій перспективі

передбачає використання військово-політичних можливостей центрально-силових країн регіону, а у довгостроковій перспективі, зважаючи на визначальні тенденції міжнародних відносин, додатковим імпульсом впливу виступатиме економічний фактор (інтеграційні процеси, збільшення економічної взаємопов'язаності країн). Саме це додатковий фактор впливу на зовнішньополітичні орієнтири країн АТР. Доля закупівель озброєння країнами Південно-Східної та Східної Азії на світовому ринку складає 48,1 % [40]. Зважаючи на дану тенденцію, країни-експортери озброєння безпосередньо через військово-технічне співробітництво мають значні можливості впливу на баланс сил у регіоні, виходячи із власних національних інтересів. І багато в чому їхня політика у військово-торговельному спектрі визначається не економічним зиском, а стратегічними інтересами. Зокрема, тенденція до пріоритетності у торгівлі озброєнням з боку США щодо Японії (збройні сили складаються на 100 % з американських систем озброєння, а особистий склад проходить навчання за американськими стандартами [41]) виступила каталізатором диверсифікації військового імпорту Республіки Корея (закупівля російських танків Т-80У, БМП-3, гелікоптерів Ка-32, а також міжнародний тендер на постачання винищувачів для ВПС [42]) засвідчило прагнення РК відігравати більш самостійну роль у міжнародних відносинах на Корейському півострові і у регіоні в цілому, а також створило додаткові можливості щодо затвердження російської присутності у регіональних взаємовідносинах, яка була певним чином втрачена у постбіполярний період. Ще одним прикладом є політика США у сфері торгівлі озброєнням з тайванською адміністрацією. Згідно із доповіддю Стокгольмського міжнародного інституту миру, в 1998 р. Тайвань займав 1-е місце у світі за обсягом імпорту озброєння і боєприпасів. Загальні витрати Тайваню на закупівлю зброї у 1994-1998 рр. склали 13,311 млрд доларів США [43]. У другій половині 90-х рр. ХХ ст. військовий інститут технології і науки Тайваню розробив національний план протиракетної оборони, який є складовою частиною американсько-японської системи протиповітряної оборони [44]. У своїй доповіді про національну оборону за 2000 р. міністр оборони тайванської адміністрації У. Шивень констатував: «Люди повинні розуміти задачі національної оборони, підтримувати її й брати участь в ній, тоді ми зможемо досягнути поставленої мети – тотальної оборони» [45]. На його думку, таким чином буде створено певні переваги для Тайваню у забезпеченні національної безпеки, оскільки «... супротивник буде краще знати силу і стратегічні завдання Китайської Республіки, а це зменшить ймовірність конфліктів, породжених різного роду непорозуміннями» [46].

Article 26

Japan will be prepared to conclude with any State which signed or adhered to the United Nations Declaration of 1 January 1942, and which is at war with Japan, or with any State which previously formed a part of the territory of a State named in Article 23, which is not a signatory of the present Treaty, a bilateral Treaty of Peace on the same or substantially the same terms as are provided for in the present Treaty, but this obligation on the part of Japan will expire three years after the first coming into force of the present Treaty. Should Japan make a peace settlement or war claims settlement with any State granting that State greater advantages than those provided by the present Treaty, those same advantages shall be extended to the parties to the present Treaty.

Article 27

The present Treaty shall be deposited in the archives of the Government of the United States of America which shall furnish each signatory State with a certified copy thereof.

IN FAITH WHEREOF the undersigned Plenipotentiaries have signed the present Treaty.

DONE at the city of San Francisco this eighth day of September 1951, in the English, French, and Spanish languages, all being equally authentic, and in the Japanese language.

Джерело: офіційний сайт адміністрації Тайваню [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.taiwandocuments.org/sanfrancisco01.htm.

decision to the International Court of Justice. Japan and those Allied Powers which are not already parties to the Statute of the International Court of Justice will deposit with the Registrar of the Court, at the time of their respective ratifications of the present Treaty, and in conformity with the resolution of the United Nations Security Council, dated 15 October 1946, a general declaration accepting the jurisdiction, without special agreement, of the Court generally in respect to all disputes of the character referred to in this Article.

CHAPTER VII

FINAL CLAUSES

Article 23

(a) The present Treaty shall be ratified by the States which sign it, including Japan, and will come into force for all the States which have then ratified it, when instruments of ratification have been deposited by Japan and by a majority, including the United States of America as the principal occupying Power, of the following States, namely Australia, Canada, Ceylon, France, Indonesia, the Kingdom of the Netherlands, New Zealand, Pakistan, the Republic of the Philippines, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the United States of America. The present Treaty shall come into force of each State which subsequently ratifies it, on the date of the deposit of its instrument of ratification.

(b) If the Treaty has not come into force within nine months after the date of the deposit of Japan's ratification, any State which has ratified it may bring the Treaty into force between itself and Japan by a notification to that effect given to the Governments of Japan and the United States of America not later than three years after the date of deposit of Japan's ratification.

Article 24

All instruments of ratification shall be deposited with the Government of the United States of America which will notify all the signatory States of each such deposit, of the date of the coming into force of the Treaty under paragraph (a) of Article 23, and of any notifications made under paragraph (b) of Article 23.

Article 25

For the purposes of the present Treaty the Allied Powers shall be the States at war with Japan, or any State which previously formed a part of the territory of a State named in Article 23, provided that in each case the State concerned has signed and ratified the Treaty. Subject to the provisions of Article 21, the present Treaty shall not confer any rights, titles or benefits on any State which is not an Allied Power as herein defined; nor shall any right, title or interest of Japan be deemed to be diminished or prejudiced by any provision of the Treaty in favour of a State which is not an Allied Power as so defined.

Розширення спектру детермінуючого впливу на характер визначальних чинників світового політичного процесу узалежнений від нелінійних процесів трансформації системи глобальної, а відповідної і регіональної безпеки. Факторами впливу виступають фундаментальні перетворення варіативності загроз у період постбіполярності та розширення простору конфліктного середовища і наповнення його новим змістом, що унеможливило збереження біполярних рушійних сил, вимірів, форм, процедур, механізмів, важелів та моделей забезпечення безпеки у системному вигляді. Біполярна безпекова система була жорсткою щодо прояву ініціативи країнами, які належали до табору «ведених», варіативність їхньої поведінки обмежувалася периметром зовнішньополітичних орієнтацій країн-лідерів: США та СРСР.

На сучасному етапі плюралізм у забезпеченні власних національних інтересів є надзвичайно різноманітним, оскільки вектори розбудови механізму взаємовідносин на різних рівнях визначаються прагненням держав затвердити свій статус, як дієвих суб'єктів, ґрунтуючись на загальновизнаних нормах міжнародного права. Проекція даних перетворень реалізувалась у кардинальній зміні впливу внутрішніх чинників на формування середовища міжнародної безпеки. Безпека сьогодні визначається двома групами факторів: перша є традиційною, і може бути визначена як поєднання та гармонізація життєво важливих інтересів держави: політичних, економічних, військово-стратегічних, науково-технічних та ін.; друга ж – носить цивілізаційний характер і є продуктом еволюції історії, культури, релігії.

Одним із сучасних нетрадиційних факторів впливу на архітектуру взаємовідносин регіонального рівня є: з однієї сторони – прагнення до інтеграції і забезпечення національної безпеки внаслідок розбудови системи колективної безпеки, популяризації ідеї неподільності безпеки, з іншої сторони – проблема націоналізму та загострення міжетнічних конфліктів, прояви дезінтеграційних факторів на різних рівнях: національному, регіональному, субрегіональному.

У колективній монографії під керівництвом провідних американських політологів професора політології та міжнародних відносин Принстонського університету Дж. Айкенберрі та професора кафедри державного управління університету Дартмут М. Мастандуно була зроблена спроба відійти від певних штампів щодо аналізу підтримання стратегічної стабільності у АТР і перейти від розгляду країн цього регіону як об'єкта, до аналізу їх як суб'єкта міжнародних відносин. На думку авторів, «... головна проблема стандартних підходів до міжнародних відносин полягає в тому, що вони ігнорують, яким чином структурні і матеріальні сили знаходяться під впливом культурно-ідейних факторів». Між іншим,

«реакція держав азійського регіону на існуючі загрози і можливості у значній мірі визначається тим, яким чином ці питання визначаються в контексті їх національних політичних культур» [47].

Країни Азійсько-Тихоокеанського регіону, які у своєму прагненні досягти рівня провідних країн світу щодо визначальної ролі світовому механізмі взаємовідносин прагнуть задекларувати, а надалі і затвердити свій статус незалежності щодо стандартів і норм, які активно просувалися Заходом протягом багатьох століть. Зважаючи на це, на регіональному політичному просторі надзвичайно дієвим є зростання ролі націоналізму, як орієнтального чинника у взаємовідносинах, а у зв'язку із цим кристалізується його істотна роль, як нового нетрадиційного актора міжнародних відносин. Професор міжнародної політекономії Школи перспективних міжнародних досліджень ім. Нітце при університеті Джона Хопкінса Ф. Фукуяма зазначає: «На тлі закінчення холодної війни і економічного розвитку Східної Азії, що продовжується, співвідношення сил змінилось таким чином, що на волю вирвались націоналістичні пристрасті та суперництво» [48]. Аналогічні процеси були охарактеризовані і американським фахівцем у сфері міжнародних відносин П. Брекеном: «Незважаючи на економічну відкритість Азії й розповсюджений на Заході погляд, що глобалізація зробила національну ідентичність застарілою, націоналізм став зростаючою силою в Азії, де він зруйнував окови колоніалізму» [49].

Проблема націоналізму знаходить свої прояви у двох площинах: по-перше, у взаємовідносинах на двосторонньому рівні, зокрема різні підходи до висвітлення подій національних історій, що потребує дипломатичного врегулювання (гіпотеза китайських учених щодо стародавньої держави Когурьо, що пролягала дві тисячі років назад поруч із сучасним китайсько-північнокорейським кордоном, знаходилась під владою Китаю, викликала конфронтацію у взаємовідносинах КНР – РК і була урегульована внаслідок підписання на рівні міністрів закордонних справ всеохоплюючого договору із п'яти пунктів); по-друге, у формуванні світоглядних характеристик щодо ставлення до Заходу як на рівні масової свідомості, так і певних наукових кіл та представників політичного істеблішменту.

Китайський фахівець із міжнародної проблематики Ван Хуей, аналізуючи сучасні тенденції розвитку азійського регіону, стверджує: «Для жителів Азії сучасний націоналізм залишається визначальним елементом азійської ідеї», сутність якої на його роздум полягає в тому, що: «Критика євроцентризму повинна зосередитися не на утвердженні азіоцентризму, а на викорененні егоїстичної, дискримінаційної та експансіоністської логіки домінування» [50].

from the presence, operations or actions of forces or authorities of any of the Allied Powers in Japanese territory prior to the coming into force of the present Treaty.

(b) The foregoing waiver includes any claims arising out of actions taken by any of the Allied Powers with respect to Japanese ships between 1 September 1939 and the coming into force of the present Treaty, as well as any claims and debts arising in respect to Japanese prisoners of war and civilian internees in the hands of the Allied Powers, but does not include Japanese claims specifically recognized in the laws of any Allied Power enacted since 2 September 1945.

(c) Subject to reciprocal renunciation, the Japanese Government also renounces all claims (including debts) against Germany and German nationals on behalf of the Japanese Government and Japanese nationals, including intergovernmental claims and claims for loss or damage sustained during the war, but excepting (a) claims in respect of contracts entered into and rights acquired before 1 September 1939, and (b) claims arising out of trade and financial relations between Japan and Germany after 2 September 1945. Such renunciation shall not prejudice actions taken in accordance with Articles 16 and 20 of the present Treaty.

(d) Japan recognizes the validity of all acts and omissions done during the period of occupation under or in consequence of directives of the occupation authorities or authorized by Japanese law at that time, and will take no action subjecting Allied nationals to civil or criminal liability arising out of such acts or omissions.

Article 20

Japan will take all necessary measures to ensure such disposition of German assets in Japan as has been or may be determined by those powers entitled under the Protocol of the proceedings of the Berlin Conference of 1945 to dispose of those assets, and pending the final disposition of such assets will be responsible for the conservation and administration thereof.

Article 21

Notwithstanding the provisions of Article 25 of the present Treaty, China shall be entitled to the benefits of Articles 10 and 14(a)2; and Korea to the benefits of Articles 2, 4, 9 and 12 of the present Treaty.

CHAPTER VI

SETTLEMENT OF DISPUTES

Article 22

If in the opinion of any Party to the present Treaty there has arisen a dispute concerning the interpretation or execution of the Treaty, which is not settled by reference to a special claims tribunal or by other agreed means, the dispute shall, at the request of any party thereto, be referred for

or order of the Japanese Prize Courts in cases involving ownership rights of nationals of that Allied Power and shall supply copies of all documents comprising the records of these cases, including the decisions taken and orders issued. In any case in which such review or revision shows that restoration is due, the provisions of Article 15 shall apply to the property concerned.

(b) The Japanese Government shall take the necessary measures to enable nationals of any of the Allied Powers at any time within one year from the coming into force of the present Treaty between Japan and the Allied Power concerned to submit to the appropriate Japanese authorities for review any judgment given by a Japanese court between 7 December 1941 and such coming into force, in any proceedings in which any such national was unable to make adequate presentation of his case either as plaintiff or defendant. The Japanese Government shall provide that, where the national has suffered injury by reason of any such judgment, he shall be restored in the position in which he was before the judgment was given or shall be afforded such relief as may be just and equitable in the circumstances.

Article 18

(a) It is recognized that the intervention of the state of war has not affected the obligation to pay pecuniary debts arising out of obligations and contracts (including those in respect of bonds) which existed and rights which were acquired before the existence of a state of war, and which are due by the Government or nationals of Japan to the Government or nationals of one of the Allied Powers, or are due by the Government or nationals of one of the Allied Powers to the Government or nationals of Japan. The intervention of a state of war shall equally not be regarded as affecting the obligation to consider on their merits claims for loss or damage to property or for personal injury or death which arose before the existence of a state of war, and which may be presented or re-presented by the Government of one of the Allied Powers to the Government of Japan, or by the Government of Japan to any of the Governments of the Allied Powers. The provisions of this paragraph are without prejudice to the rights conferred by Article 14.

(b) Japan affirms its liability for the prewar external debt of the Japanese State and for debts of corporate bodies subsequently declared to be liabilities of the Japanese State, and expresses its intention to enter into negotiations at an early date with its creditors with respect to the resumption of payments on those debts; to encourage negotiations in respect to other prewar claims and obligations; and to facilitate the transfer of sums accordingly.

Article 19

(a) Japan waives all claims of Japan and its nationals against the Allied Powers and their nationals arising out of the war or out of actions taken because of the existence of a state of war, and waives all claims arising

Згадані тенденції світового політичного процесу ще більш ускладнюють процес формування безпекових механізмів різного рівня, визначаючи одночасно потребу у їх динамічному формуванні в одному вимірі, а у практичному – самі ж і сприяють виникненню та розвитку цілої низки новітніх за своїм характером та змістом суперечностей.

У цьому контексті показовою є позиція Зб. Бжезинського, який констатує: «Сполученим Штатам варто зазирнути в очі новій і надзвичайно важливій реальності: у світі відбувається безпрецедентне за масштабом пробудження політичної активності, у результаті чого стратегія сили зазнає змін, зіткнувшись з популярністю діяльністю», пропонуючи при цьому «... об'єднати під своєю егідою швидко зростаючих ліліпутів і разом з ними зайнятися поетапним формуванням ефективного світового співтовариства» [51].

Таким чином, фактор пробудження держав-націй у їх прагненні відійти від «парасольки» зовнішньополітичних концепцій наддержав є надзвичайно дієвим, системоформуючим чинником регіональної системи взаємовідносин. Разом із тим практика політичного регіонального процесу засвідчує доволі специфічну рису моделі безпеки: незважаючи на надзвичайну гостроту існуючого комплексу суперечностей, постбіполярний період не охарактеризувався деструктивними конфліктами із значним руйнівним потенціалом, що було характерно для європейського регіону. Це засвідчило абсолютно іншу логіку функціонування безпекових механізмів і їхню оптимізацію щодо недопущення переростання локальних суперечностей із суто політичного виміру у військове протистояння.

Зважаючи на те, що Азійсько-Тихоокеанська система міжнародних взаємовідносин є структурною ланкою (підсистемою) механізму планетарної взаємодії держав, функціональний аспект забезпечення балансу інтересів у регіоні є дієвим щодо «життєзабезпечуючого» вектору розвитку у глобальному масштабі. На думку заступника директора Інституту проблем міжнародної безпеки РАН, директора Науково-освітнього форуму з міжнародних відносин О.Д. Богатурова регіональні відносини характеризуються виникненням моделі «... неформалізованих, напівофіційних політико-дипломатичних зв'язків і відносин, які, взаємодіючи із місцевими формалізованими структурами забезпечення економічної взаємодії і безпеки, продемонстрували достатньо високий рівень здатності амортизувати перепади у регіональній політичній обстановці, попереджувати значний за масштабом конфлікт, а також компенсувати виникаючі обмеження порушення стійкості регіональної підсистеми» [52].

На думку ж українського політолога-міжнародника та дипломата М.А. Кулініча визначальними особливостями інтеграційних процесів

у тому числі й у сфері безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є: «По-перше, на відміну від європейської інтеграції, що є переважно інтравертною (закритою) системою, країни АТР сповідують принцип відкритого регіоналізму, який був офіційно прийнятий в 1992 р. на засіданні Ради Тихоокеанського економічного співробітництва; по-друге, ... домінуючою тенденцією в АТР є субрегіональна інтеграція, яка є динамічнішою, структурованішою аніж загальнорегіональна» [53].

Цей аспект актуалізує питання щодо формування абсолютно якісного нового формату міжнародних відносин у АТР у тривимірному просторі, а саме: перший рівень може бути представлений у традиційному вигляді взаємовідносин між державами, даний рівень може бути ідентифікований як асиметричний, зважаючи на домінування США. Даний статус може бути визначений за трьома основними характеристиками: 1) володіння ефективним економічним механізмом, що базується на виробництві інноваційного типу, домінувати у світовій валютній системі; мати панівні позиції у світовій торгівлі і контролювати більшу частину транснаціональних корпорацій; 2) наявність силових можливостей глобального масштабу, потужні військові союзи і реалізація ефективної військової політики; 3) привабливість з точки зору культури, політично енергійне населення (саме морально-політичні наслідки закінчення «холодної війни» виявилися найбільш дієвими щодо утвердження дієздатності західної моделі розвитку на теренах постбіполярного світу). І хоча: «За всіма цими параметрами США як лідер деградує, проте критична маса необхідних характеристик ще зберігається», – підкреслює один із провідних російських науковців у сфері міжнародних відносин О. Воскресенський [54].

Другий рівень форматується за рахунок взаємодії країн регіону в економічному просторі, визначити його може як сталий дисбаланс потенціалів. Найбільш доміною у цьому відношенні є прагнення країн до надання інтеграційним процесам у регіоні сталого та передбачуваного характеру. Період початку ХХІ століття є визначальним у цьому відношенні. Наприкінці 2004 р. у В'єтнімі відбулася зустріч на найвищому рівні у форматі «АСЕАН плюс три» (АСЕАН плюс КНР, Японія та Південна Корея). Підписаний у межах програми форуму пакет документів відкрив з 1 липня 2005 р. шлях розбудові інституцій зони вільної торгівлі (САФТА) Китай – АСЕАН. Прогнозується, що внаслідок даного процесу вже до 2015 р. зона вільної торгівлі, створена КНР та АСЕАН, буде поступатися за обсягом товарообігу лише Європейському Союзу та NAFTA – Північноамериканській угоді про вільну торгівлю. Кількісний склад населення даного утворення складатиме 1,7 млрд осіб, а валовий внутрішній продукт – 2 трлн доларів США [55].

(b) With respect to industrial property rights impaired during the war, Japan will continue to accord to the Allied Powers and their nationals benefits no less than those heretofore accorded by Cabinet Orders No. 309 effective 1 September 1949, No. 12 effective 28 January 1950, and No. 9 effective 1 February 1950, all as now amended, provided such nationals have applied for such benefits within the time limits prescribed therein.

(c) (i) Japan acknowledges that the literary and artistic property rights which existed in Japan on 6 December 1941, in respect to the published and unpublished works of the Allied Powers and their nationals have continued in force since that date, and recognizes those rights which have arisen, or but for the war would have arisen, in Japan since that date, by the operation of any conventions and agreements to which Japan was a party on that date, irrespective of whether or not such conventions or agreements were abrogated or suspended upon or since the outbreak of war by the domestic law of Japan or of the Allied Power concerned.

(ii) Without the need for application by the proprietor of the right and without the payment of any fee or compliance with any other formality, the period from 7 December 1941 until the coming into force of the present Treaty between Japan and the Allied Power concerned shall be excluded from the running of the normal term of such rights; and such period, with an additional period of six months, shall be excluded from the time within which a literary work must be translated into Japanese in order to obtain translating rights in Japan.

Article 16

As an expression of its desire to indemnify those members of the armed forces of the Allied Powers who suffered undue hardships while prisoners of war of Japan, Japan will transfer its assets and those of its nationals in countries which were neutral during the war, or which were at war with any of the Allied Powers, or, at its option, the equivalent of such assets, to the International Committee of the Red Cross which shall liquidate such assets and distribute the resultant fund to appropriate national agencies, for the benefit of former prisoners of war and their families on such basis as it may determine to be equitable. The categories of assets described in Article 14(a)2(II)(ii) through (v) of the present Treaty shall be excepted from transfer, as well as assets of Japanese natural persons not residents of Japan on the first coming into force of the Treaty. It is equally understood that the transfer provision of this Article has no application to the 19,770 shares in the Bank for International Settlements presently owned by Japanese financial institutions.

Article 17

(a) Upon the request of any of the Allied Powers, the Japanese Government shall review and revise in conformity with international law any decision

(iv) property, rights and interests which have come within its jurisdiction in consequence of the resumption of trade and financial relations subsequent to 2 September 1945, between the country concerned and Japan, except such as have resulted from transactions contrary to the laws of the Allied Power concerned;

(v) obligations of Japan or Japanese nationals, any right, title or interest in tangible property located in Japan, interests in enterprises organized under the laws of Japan, or any paper evidence thereof; provided that this exception shall only apply to obligations of Japan and its nationals expressed in Japanese currency.

(III) Property referred to in exceptions (i) through (v) above shall be returned subject to reasonable expenses for its preservation and administration. If any such property has been liquidated the proceeds shall be returned instead.

(IV) The right to seize, retain, liquidate or otherwise dispose of property as provided in subparagraph (I) above shall be exercised in accordance with the laws of the Allied Power concerned, and the owner shall have only such rights as may be given him by those laws.

(V) The Allied Powers agree to deal with Japanese trademarks and literary and artistic property rights on a basis as favorable to Japan as circumstances ruling in each country will permit.

(b) Except as otherwise provided in the present Treaty, the Allied Powers waive all reparations claims of the Allied Powers, other claims of the Allied Powers and their nationals arising out of any actions taken by Japan and its nationals in the course of the prosecution of the war, and claims of the Allied Powers for direct military costs of occupation.

Article 15

(a) Upon application made within nine months of the coming into force of the present Treaty between Japan and the Allied Power concerned, Japan will, within six months of the date of such application, return the property, tangible and intangible, and all rights or interests of any kind in Japan of each Allied Power and its nationals which was within Japan at any time between 7 December 1941 and 2 September 1945, unless the owner has freely disposed thereof without duress or fraud. Such property shall be returned free of all encumbrances and charges to which it may have become subject because of the war, and without any charges for its return. Property whose return is not applied for by or on behalf of the owner or by his Government within the prescribed period may be disposed of by the Japanese Government as it may determine. In cases where such property was within Japan on 7 December 1941, and cannot be returned or has suffered injury or damage as a result of the war, compensation will be made on terms not less favorable than the terms provided in the draft Allied Powers Property Compensation Law approved by the Japanese Cabinet on 13 July 1951.

Враховуючи перетворення Китаю на державу лідера регіонального масштабу, але з усіма потенційними можливостями щодо лідерства глобального, дані інтеграційні процеси «обслуговують» національні інтереси Китаю, створюючи йому плацдарм для використання економічних можливостей щодо своєрідного «інституційного» стримування держав регіону, виступаючи одночасно обмежувачами загострень їх відносин з Пекіном.

Третій рівень є зумовлений тенденціями сучасного політичного процесу, який надзвичайно розширив межі поняття – актор міжнародних відносин. Даний рівень представлений націоналізмом, енергетичними загрозами, екологічними проблемами, таємними підривними (терористичними) організаціями, роллю ТНК.

Таким чином, можна констатувати, що регіональне міжнародне середовище характеризується формуванням механізму безпеки у форматі державні взаємодії – позадержавні взаємодії. У той же час дана тенденція породжує так званий парадокс участі, який був сформульований відомим дипломатом М. Нікольсоном: «Що менше кількість і ступінь різноманітності учасників міжнародних взаємодій, то впорядкованішою є система міжнародних відносин і більш передбачуваними дії учасників та їх наслідки. Якщо ж міжнародні відносини поповнюються новими учасниками, то прогноз, а відповідно і здійснення ефективних дій стають складними» [56].

Однією з основних детермінант сучасного регіонального процесу в сфері дво- та багатосторонніх відносин є енергетичний фактор.

Енергетична безпека на сучасному етапі є однією з істотних складових зовнішньополітичної концепції будь-якої держави, а це особливо важливо для азійських держав, що динамічно нарощують свій комплексний потенціал, зокрема КНР. На думку Лі Гамільтона, президента Міжнародного наукового центру ім. Вудро Вільсона енергетична безпека – другий за важливістю компонент державної політики безпеки після національної оборони [57]. Енергетична безпека авторами колективної монографії під редакцією Яна Х. Каліцкі та Девіда Л. Голдуїна визначається як «забезпеченість доступу до енергетичних ресурсів, необхідних для поступального розвитку національної могутності (national power)» [58]. Саме цей фактор є дієвим щодо можливості перетворення його на конфліктогенний у контексті забезпеченості успіху китайських економічних реформ. Американський фахівець у сфері енергетики Д. Ергін, визначаючи десять ключових принципів забезпечення енергетичної безпеки, одними із головних декларує: «стабільність глобального ринку енергоносіїв та багатосторонні заходи охорони найважливіших родовищ і шляхів транспортування нафти і газу,

міжнародні проекти дослідження перспектив світової енергетики і підвищення ефективності енергоспоживання» [59].

Зважаючи на це, країни-енергетичні донори цілком реально і ефективно можуть впливати на формування зовнішньополітичних орієнтацій країн реципієнтів. Особливе значення це має для РФ, яка зважаючи на її природні ресурси, може використати цей шанс щодо мінімізації наслідків втрати статусу наддержави у постбіполярний період. І ця політика, знаходить своє практичне відображення у діях російського уряду. Прем'єр-міністр РФ В. Путін у статті «Росія-АТЕС: широкі горизонти співробітництва» зазначив, що Росія готова відігравати одну із ключових ролей у створенні нової транспортної і енергетичної архітектури у Азійсько-Тихоокеанському регіоні. «Ми з усією серйозністю підходимо до таких напрямів нашої спільної діяльності, як енергетика і транспорт», – підкреслив він [60].

Каталізатором впровадження у площину практичної реалізації даних зовнішньополітичних настанов виступив цілий комплекс чинників: економічне зростання у Сполучених Штатах Америки; динамічний розвиток всього східно-азійського регіону, особливо Китаю; тривалий процес дестабілізації ситуації на Близькому Сході; стабільність періодичної розірваності у проблемі врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту; проблема зменшення залежності західного світу від поставок нафти із мусульманських країн.

У лютому 2002 р. Росія захопила лідерство серед країн виробників нафти, за даними Міжнародного агентства енергетики видобуток склав – 7,28 млн барелів на день, що є ілюстрацією можливостей оптимізації впливів, враховуючи факт зростання щорічного споживання нафти країнами АТР у період 2000-2020 рр. на 9 % (загальне споживання нафти регіоном складає 27,8 % загальносвітового рівня) [61]. Проте дана перевага нівелюється перебігом подій, пов'язаних із Іракською кризою. Присутність США у країні забезпечують підґрунтя щодо можливостей доступу до значної частки світового запасу нафти, а також здатності координувати доступ до неї і як наслідок реальні важелі впливу на формування цінової політики на нафтовому ринку. Хоча візит В. Путіна до КНР (березень 2006 р.) засвідчив, що Росія зберігає статус одного із лідерів у сфері енергетичного донорства, енергійно використовуючи свої сировинні переваги у зовнішньополітичній сфері, активно проникаючи у внутрішньоекономічні структури інших країн.

З листопада 1993 р. Китай вперше за останні 20 років став чистим імпортером нафти, а зважаючи на характер економічної модернізації, можна передбачити, що ця залежність буде і надалі зростати. Потреби в ній збільшаться з 600 тис. барелів на день у 1993 р. до 3 млн в 2010 р. [62].

also recognized that the resources of Japan are not presently sufficient, if it is to maintain a viable economy, to make complete reparation for all such damage and suffering and at the same time meet its other obligations.

Therefore,

1. Japan will promptly enter into negotiations with Allied Powers so desiring, whose present territories were occupied by Japanese forces and damaged by Japan, with a view to assisting to compensate those countries for the cost of repairing the damage done, by making available the services of the Japanese people in production, salvaging and other work for the Allied Powers in question. Such arrangements shall avoid the imposition of additional liabilities on other Allied Powers, and, where the manufacturing of raw materials is called for, they shall be supplied by the Allied Powers in question, so as not to throw any foreign exchange burden upon Japan.

2. (I) Subject to the provisions of subparagraph (II) below, each of the Allied Powers shall have the right to seize, retain, liquidate or otherwise dispose of all property, rights and interests of

- (a) Japan and Japanese nationals,
- (b) persons acting for or on behalf of Japan or Japanese nationals, and
- (c) entities owned or controlled by Japan or Japanese nationals,

which on the first coming into force of the present Treaty were subject to its jurisdiction. The property, rights and interests specified in this subparagraph shall include those now blocked, vested or in the possession or under the control of enemy property authorities of Allied Powers, which belong to, or were held or managed on behalf of, any of the persons or entities mentioned in (a), (b) or (c) above at the time such assets came under the controls of such authorities.

(II) The following shall be excepted from the right specified in subparagraph (I) above:

(i) property of Japanese natural persons who during the war resided with the permission of the Government concerned in the territory of one of the Allied Powers, other than territory occupied by Japan, except property subjected to restrictions during the war and not released from such restrictions as of the date of the first coming into force of the present Treaty;

(ii) all real property, furniture and fixtures owned by the Government of Japan and used for diplomatic or consular purposes, and all personal furniture and furnishings and other private property not of an investment nature which was normally necessary for the carrying out of diplomatic and consular functions, owned by Japanese diplomatic and consular personnel;

(iii) property belonging to religious bodies or private charitable institutions and used exclusively for religious or charitable purposes;

to the extent that the Allied Power concerned accords Japan national treatment or most-favored-nation treatment, as the case may be, in respect of the same matter. The reciprocity envisaged in the foregoing sentence shall be determined, in the case of products, vessels and juridical entities of, and persons domiciled in, any non-metropolitan territory of an Allied Power, and in the case of juridical entities of, and persons domiciled in, any state or province of an Allied Power having a federal government, by reference to the treatment accorded to Japan in such territory, state or province.

(d) In the application of this Article, a discriminatory measure shall not be considered to derogate from the grant of national or most-favored-nation treatment, as the case may be, if such measure is based on an exception customarily provided for in the commercial treaties of the party applying it, or on the need to safeguard that party's external financial position or balance of payments (except in respect to shipping and navigation), or on the need to maintain its essential security interests, and provided such measure is proportionate to the circumstances and not applied in an arbitrary or unreasonable manner.

(e) Japan's obligations under this Article shall not be affected by the exercise of any Allied rights under Article 14 of the present Treaty; nor shall the provisions of this Article be understood as limiting the undertakings assumed by Japan by virtue of Article 15 of the Treaty.

Article 13

(a) Japan will enter into negotiations with any of the Allied Powers, promptly upon the request of such Power or Powers, for the conclusion of bilateral or multilateral agreements relating to international civil air transport.

(b) Pending the conclusion of such agreement or agreements, Japan will, during a period of four years from the first coming into force of the present Treaty, extend to such Power treatment not less favorable with respect to air-traffic rights and privileges than those exercised by any such Powers at the date of such coming into force, and will accord complete equality of opportunity in respect to the operation and development of air services.

(c) Pending its becoming a party to the Convention on International Civil Aviation in accordance with Article 93 thereof, Japan will give effect to the provisions of that Convention applicable to the international navigation of aircraft, and will give effect to the standards, practices and procedures adopted as annexes to the Convention in accordance with the terms of the Convention.

CHAPTER V

CLAIMS AND PROPERTY

Article 14

(a) It is recognized that Japan should pay reparations to the Allied Powers for the damage and suffering caused by it during the war. Nevertheless it is

На сьогоднішній день ці прогнози сформульовані китайським вченим Р. Лі в 1999 р. вже перевершені, у 2004 р. використання нафти в день досягло рівня 6,3 млн барелів, таким чином приріст споживання склав 24 % [63]. Зважаючи ж на значну поляризацію китайського населення, доступ до енергетичних ресурсів є одним із сталих чинників забезпечення внутрішньополітичної стабільності китайського суспільства.

Науковий співробітник Гарвардського університету Е.А. Фейгенбаум, аналізуючи проблему реалізації енергетичних прагнень КНР, стверджує, що однією з головних цілей збройних сил Китаю є забезпечення постачання до Китаю природних ресурсів, необхідних для життєздатності його економіки на довгострокову перспективу. Акцентуючи увагу на цьому аспекті, американський науковець зазначає, що територіальні претензії Пекіну на острови Спратлі пов'язані з тим, що основні морські комунікації щодо постачання енергоносіїв до Східної Азії проходять поблизу цих островів [64].

Окрім того прийняття КНР до СОТ у 2001 р. ставить на порядок денний питання щодо лібералізації політико-адміністративної структури, зважаючи ж на традиційність китайської влади, це виступає додатковим фактором тиску на організаційний ландшафт влади.

У той же час, активно залучаючи зарубіжні інвестиції до своєї економіки, КНР досить активно проникає і в економіку інших країн. Прикладом чого є діяльність Китайської національної нафтової компанії (CNPC), яка поступово перетворюється в одного із світових лідерів у нафтовій галузі, приймаючи участь в реалізації проектів у таких країнах як Азербайджан, Туркменістан, Казахстан, Судан, Венесуела й Оман.

Інтеграційні процеси регіонального та глобального рівня, лібералізація національного фінансового ринку, активний розвиток підприємництва (у 2004 р. до Конституції КНР була внесена поправка, яка проголосила недоторканість легальної приватної власності громадян, планується скоротити питому вагу держсектора в економіці до 20 % [65]), приватизаційні процеси; все це сприяє формуванню розвиненого громадянського суспільства, що визначає значний потенціал нестабільності, зважаючи на збереження монополії комуністичної партії на владу. Показовим у цьому відношенні є переконання заступника голови комітету з питань оборони Державної Думи РФ О. Арбатова, який зазначив: «Китай ... це наддержава ХХІ століття... Завадити цьому може тільки одне – внутрішній розкол, який може відбутися внаслідок швидкого економічного зростання та застарілої негнучкої політичної системи» [66].

Таким чином, перераховані вище чинники будуть визначати основні виміри зовнішньополітичного курсу КНР, спрямованого на забезпечення провідної ролі держави у регіоні, з урахуванням тенденцій внутрішньо-

політичного та міжнародного розвитку. Одним із головних напрямків реалізації зовнішньополітичної доктрини буде творення іміджу Китаю як стабільної та передбачуваної держави, що є надзвичайно важливим у взаємовідносинах із ключовими гравцями на регіональній політичній економічній арені США та РФ, а це у свою чергу буде виступати істотним каталізатором процесу розв'язання внутрішніх проблем.

Формат взаємовідносин Вашингтон-Пекін-Москва зазнав змін своїх істотних характеристик на рубежі ХХ-ХХІ століття, що визначалось з однієї сторони системною кризою державності (розпад СРСР), а з іншої, успіхами державних економічних реформ, ініційованих Ден Сяопіном, внаслідок чого, Китай перестав виконувати роль фактору (хай навіть одного з ключових) у російсько-американських відносинах, а набув статусу самостійної держави, яка має реальні можливості впливу на світовий політичний процес.

У той же час існуючий комплекс проблемності внутрішньополітичного характеру як у КНР та і у РФ, створює додаткові імпульси до взаємного зближення і взаємопов'язаності політико-економічних зв'язків держав.

Щодо ролі США, то на сучасному етапі, структурне домінування США у регіоні та на світовій політичній арені є вигідним для КНР, з точки зору збереження стабільності у регіоні, що сприяє поступовому та ефективному реформуванню економіки, а відповідно забезпечує можливість маневру щодо модернізації національної політичної системи.

У свою чергу «китайський» вектор зовнішньополітичного курсу Вашингтону, зважаючи на тенденції регіонального розвитку буде набирати питомої ваги у загальнополітичному спектрі взаємовідносин, а його сутнісні характеристики визначатимуться прагненням детермінації зовнішньої політики КНР, використовуючи існуючий потенціал, а також активізацією інтеграційних процесів регіонального масштабу, що створить своєрідні стримуючі важелі щодо силового розв'язання конфліктних ситуацій.

Все це повинно сприяти у подальшій розбудові системи безпеки, яка буде визначатись комплексом тісних взаємозв'язків між центро-силовими державами, що є запобіжником потенціальним конфліктам, оскільки це матиме вкрай негативні політичні та економічні наслідки для всіх його учасників і дестабілізує систему відносин як на регіональному, так і на глобальному рівні.

Контури моделі системи безпеки на політичному просторі Азіатсько-Тихоокеанського регіону визначаються зміною конфігурації впливу одного із традиційних чинників – ядерного потенціалу, який на сучасному етапі набув якісно нових змістовних характеристик, а саме можливості

for the regulation or limitation of fishing and the conservation and development of fisheries on the high seas.

Article 10

Japan renounces all special rights and interests in China, including all benefits and privileges resulting from the provisions of the final Protocol signed at Peking on 7 September 1901, and all annexes, notes and documents supplementary thereto, and agrees to the abrogation in respect to Japan of the said protocol, annexes, notes and documents.

Article 11

Japan accepts the judgments of the International Military Tribunal for the Far East and of other Allied War Crimes Courts both within and outside Japan, and will carry out the sentences imposed thereby upon Japanese nationals imprisoned in Japan. The power to grant clemency, to reduce sentences and to parole with respect to such prisoners may not be exercised except on the decision of the Government or Governments which imposed the sentence in each instance, and on recommendation of Japan. In the case of persons sentenced by the International Military Tribunal for the Far East, such power may not be exercised except on the decision of a majority of the Governments represented on the Tribunal, and on the recommendation of Japan.

Article 12

(a) Japan declares its readiness promptly to enter into negotiations for the conclusion with each of the Allied Powers of treaties or agreements to place their trading, maritime and other commercial relations on a stable and friendly basis.

(b) Pending the conclusion of the relevant treaty or agreement, Japan will, during a period of four years from the first coming into force of the present Treaty

(1) accord to each of the Allied Powers, its nationals, products and vessels

(i) most-favoured-nation treatment with respect to customs duties, charges, restrictions and other regulations on or in connection with the importation and exportation of goods;

(ii) national treatment with respect to shipping, navigation and imported goods, and with respect to natural and juridical persons and their interests - such treatment to include all matters pertaining to the levying and collection of taxes, access to the courts, the making and performance of contracts, rights to property (tangible and intangible), participating in juridical entities constituted under Japanese law, and generally the conduct of all kinds of business and professional activities;

(2) ensure that external purchases and sales of Japanese state trading enterprises shall be based solely on commercial considerations.

(c) In respect to any matter, however, Japan shall be obliged to accord to an Allied Power national treatment, or most-favored-nation treatment, only

CHAPTER IV

POLITICAL AND ECONOMIC CLAUSES

Article 7

(a) Each of the Allied Powers, within one year after the present Treaty has come into force between it and Japan, will notify Japan which of its prewar bilateral treaties or conventions with Japan it wishes to continue in force or revive, and any treaties or conventions so notified shall continue in force or by revived subject only to such amendments as may be necessary to ensure conformity with the present Treaty. The treaties and conventions so notified shall be considered as having been continued in force or revived three months after the date of notification and shall be registered with the Secretariat of the United Nations. All such treaties and conventions as to which Japan is not so notified shall be regarded as abrogated.

(b) Any notification made under paragraph (a) of this Article may except from the operation or revival of a treaty or convention any territory for the international relations of which the notifying Power is responsible, until three months after the date on which notice is given to Japan that such exception shall cease to apply.

Article 8

(a) Japan will recognize the full force of all treaties now or hereafter concluded by the Allied Powers for terminating the state of war initiated on 1 September 1939, as well as any other arrangements by the Allied Powers for or in connection with the restoration of peace. Japan also accepts the arrangements made for terminating the former League of Nations and Permanent Court of International Justice.

(b) Japan renounces all such rights and interests as it may derive from being a signatory power of the Conventions of St. Germain-en-Laye of 10 September 1919, and the Straits Agreement of Montreux of 20 July 1936, and from Article 16 of the Treaty of Peace with Turkey signed at Lausanne on 24 July 1923.

(c) Japan renounces all rights, title and interests acquired under, and is discharged from all obligations resulting from, the Agreement between Germany and the Creditor Powers of 20 January 1930 and its Annexes, including the Trust Agreement, dated 17 May 1930, the Convention of 20 January 1930, respecting the Bank for International Settlements; and the Statutes of the Bank for International Settlements. Japan will notify to the Ministry of Foreign Affairs in Paris within six months of the first coming into force of the present Treaty its renunciation of the rights, title and interests referred to in this paragraph.

Article 9

Japan will enter promptly into negotiations with the Allied Powers so desiring for the conclusion of bilateral and multilateral agreements providing

його використання та розповсюдження, що створює реальні можливості його застосування у якості важеля шантажу.

Актуалізується дана проблема високим ступенем присутності ядерної зброї у регіоні (наявність у регіоні трьох офіційних ядерних держав – США, РФ, КНР, а після проведення у 1998 р. випробувань до них приєдналась й Індія) та наявністю цілого ряду так званих «порогових» країн якими є – Північна і Південна Кореї, Тайвань [67], зважаючи ж на технічні можливості до них може додатись і Японія.

Професор Массачусетського університету, заступник міністра оборони, голова ради з питань ядерного озброєння, директор ЦРУ адміністрації У. Клінтона Джон Дейч, оцінюючи трансформацію ядерного чинника на сучасному етапі, відзначає його якісне перетворення щодо можливостей використання країною-ізоєм чи субнаціональною групою. Відзначаючи фундаментальні зміни в характері ядерної загрози, він стверджує: «Створення перешкод на шляху розповсюдження ядерної зброї – шляхом уповільнення зростання числа держав, що володіють ядерним потенціалом, зусилля щодо попередження потрапляння ядерних пристроїв до рук терористичних угруповань, а також захисту існуючих запасів – перетворилось у не менш важливий пріоритет, ніж стримування масштабних ядерних нападів» [68].

Отже, певна дезорієнтація системи безпеки викликана гравітаційними наслідками розпаду біполярної системи і знаходження сучасної системи міжнародних відносин у перехідному стані, однією із головних проблем щодо забезпеченості прогнозованості еволюції міждержавних дво- та багатосторонніх відносин має диференціацію конфліктогенних чинників та потребу вироблення механізму їх попередження й адекватності його заходів існуючим загрозам і здатності до інноваційних дій.

Разом із тим проблема розповсюдження ядерної зброї пов'язана з енергетичним фактором, що також є дієвим у формуванні сучасної архітектоники взаємовідносин. Зокрема, американські експерти висловлюються, що у процесі «культивачії» Китаєм (який витісняється Заходом із країн-експортерів нафти Перської затоки) держав із одіозними чи слабкими режимами, Пекін вірогідно може передати цим країн військовій технології, включаючи ті, які дозволяють просунутися на шляху створення потенціалу зброї масового знищення.

Проявами тенденції до творення такого своєрідного політико-ідеологічного партнерства між КНР та країнами Близького Сходу: Пакистаном, Іраном, Лівією була ознаменована друга половина 80-х років ХХ ст. Китай надав науково-технічну допомогу Пакистану для створення ядерної програми. Така ж допомога була надана Китаєм і Ірану. Пекін передав ядерну технологію і Лівії [69].

Проте з початку 90-х років ХХ ст. КНР займає більш конструктивну позицію з питання практичної реалізації міжнародних угод щодо нерозповсюдження зброї масового знищення. У 1992 р. Китай приєднався до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, а у 1995 р. керівництво КНР підтримало ініціативу зробити цей договір постійнодіючим. У квітні 1993 р. Китай став однією з країн-фундаторів Конвенції про заборону хімічної зброї. Крім цього, КНР підтримала угоду про заборону біологічної зброї. Пекін, також підтримав зусилля Вашингтону, спрямовані на згортання північно-корейської програми розробки ядерної зброї.

За твердженням Р.Дж. Айнхорна, заступника помічника держсекретаря США в адміністрації У. Клінтона з питань нерозповсюдження «Китайці ефективно діяли за лаштунками, підтримуючи угоду, яку ми в кінці кінців уклали з Північною Кореєю у 1994 р. на двосторонній основі» [70].

У травні 1996 р. КНР взяла на себе зобов'язання не надавати ніякої підтримки подальшому розвитку невідконтрольованих Міжнародному агентству з ядерної енергії (МАГАТЕ) ядерних об'єктів у Пакистані, а протягом візиту голови КНР Цзян Цземіня до Вашингтона (жовтень 1997 р.) офіційні представники уряду Китаю оприлюднили заяву, в якій заявили, що Китайська Народна Республіка не планує розпочинати будь-які нові проекти в ядерній галузі з Іраном, і що діючі спільні китайсько-іранські програми будуть завершені у відносно короткий термін [71].

Відзначаючи позитивні зрушення, які відбулися у політиці Китаю відносно нерозповсюдження зброї масового знищення, Р.Дж. Айнхорн констатував, що особливу занепокоєність США викликає, по-перше, відсутність з боку Китаю необхідного контролю за експортом товарів подвійного призначення, що використовуються для виробництва хімічної зброї. Саме це, на його думку, «сприяло розробці хімічної зброї Іраном»; по-друге, експорт окремих ракетних компонентів та технологій Пакистану й Ірану. Ці фактори визначають те, що: «Сполучені Штати Америки будуть дуже тісно співпрацювати з Китаєм і оцінювати, і контролювати поведінку Китаю; і ми докладемо всіх зусиль для того, щоб привернути увагу китайських керівників до існуючих недоліків», – підкреслив Р.Дж. Айнхорн [72].

Асоційовані зусилля США та КНР, спрямовані на врегулювання проблеми навколо ядерної програми Північної Кореї, виявили тенденцію щодо зміщення вісі координат у концептуальному вимірі розуміння сутності поняття «полярність», яке ґрунтується на конфронтаційних концепціях світового розвитку, і яким намагаються оперувати, характеризуючи сучасний стан міжнародних відносин. Регіональний вимір взаємовідносин між двома центрами США та КНР можна охарактеризувати як «змагальне співробітництво». Оскільки обидві

(c) Japanese owned submarine cables connection Japan with territory removed from Japanese control pursuant to the present Treaty shall be equally divided, Japan retaining the Japanese terminal and adjoining half of the cable, and the detached territory the remainder of the cable and connecting terminal facilities.

CHAPTER III

SECURITY

Article 5

(a) Japan accepts the obligations set forth in Article 2 of the Charter of the United Nations, and in particular the obligations

(i) to settle its international disputes by peaceful means in such a manner that international peace and security, and justice, are not endangered;

(ii) to refrain in its international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations;

(iii) to give the United Nations every assistance in any action it takes in accordance with the Charter and to refrain from giving assistance to any State against which the United Nations may take preventive or enforcement action.

(b) The Allied Powers confirm that they will be guided by the principles of Article 2 of the Charter of the United Nations in their relations with Japan.

(c) The Allied Powers for their part recognize that Japan as a sovereign nation possesses the inherent right of individual or collective self-defense referred to in Article 51 of the Charter of the United Nations and that Japan may voluntarily enter into collective security arrangements.

Article 6

(a) All occupation forces of the Allied Powers shall be withdrawn from Japan as soon as possible after the coming into force of the present Treaty, and in any case not later than 90 days thereafter. Nothing in this provision shall, however, prevent the stationing or retention of foreign armed forces in Japanese territory under or in consequence of any bilateral or multilateral agreements which have been or may be made between one or more of the Allied Powers, on the one hand, and Japan on the other.

(b) The provisions of Article 9 of the Potsdam Proclamation of 26 July 1945, dealing with the return of Japanese military forces to their homes, to the extent not already completed, will be carried out.

(c) All Japanese property for which compensation has not already been paid, which was supplied for the use of the occupation forces and which remains in the possession of those forces at the time of the coming into force of the present Treaty, shall be returned to the Japanese Government within the same 90 days unless other arrangements are made by mutual agreement.

(b) Japan renounces all right, title and claim to Formosa and the Pescadores.

(c) Japan renounces all right, title and claim to the Kurile Islands, and to that portion of Sakhalin and the islands adjacent to it over which Japan acquired sovereignty as a consequence of the Treaty of Portsmouth of 5 September 1905.

(d) Japan renounces all right, title and claim in connection with the League of Nations Mandate System, and accepts the action of the United Nations Security Council of 2 April 1947, extending the trusteeship system to the Pacific Islands formerly under mandate to Japan.

(e) Japan renounces all claim to any right or title to or interest in connection with any part of the Antarctic area, whether deriving from the activities of Japanese nationals or otherwise.

(f) Japan renounces all right, title and claim to the Spratly Islands and to the Paracel Islands.

Article 3

Japan will concur in any proposal of the United States to the United Nations to place under its trusteeship system, with the United States as the sole administering authority, Nansei Shoto south of 29deg. north latitude (including the Ryukyu Islands and the Daito Islands), Nanpo Shoto south of Sofu Gan (including the Bonin Islands, Rosario Island and the Volcano Islands) and Parece Vela and Marcus Island. Pending the making of such a proposal and affirmative action thereon, the United States will have the right to exercise all and any powers of administration, legislation and jurisdiction over the territory and inhabitants of these islands, including their territorial waters.

Article 4

(a) Subject to the provisions of paragraph (b) of this Article, the disposition of property of Japan and of its nationals in the areas referred to in Article 2, and their claims, including debts, against the authorities presently administering such areas and the residents (including juridical persons) thereof, and the disposition in Japan of property of such authorities and residents, and of claims, including debts, of such authorities and residents against Japan and its nationals, shall be the subject of special arrangements between Japan and such authorities. The property of any of the Allied Powers or its nationals in the areas referred to in Article 2 shall, insofar as this has not already been done, be returned by the administering authority in the condition in which it now exists. (The term nationals whenever used in the present Treaty includes juridical persons.)

(b) Japan recognizes the validity of dispositions of property of Japan and Japanese nationals made by or pursuant to directives of the United States Military Government in any of the areas referred to in Articles 2 and 3.

країни відіграють визначальну роль у міжнародних відносинах у АТР, і багато в чому структурують перспективну модель взаємовідносин. Стан же взаємовідносин між ними не може не враховуватись у своїх зовнішньополітичних орієнтаціях впливовими країнами регіону – РФ, Японією.

В той же час КНР активно впроваджує в життя курс на диверсифікацію енергетичних джерел, які є наріжним каменем сталого реформування економіки, з метою зменшення залежності від постачання близькосхідної нафти. Альтернативним варіантом у цьому відношенні виступає саме ядерна енергія, і на цьому напрямку співробітництва Пекін досить плідно співпрацює із Москвою. Так, міністр закордонних справ РФ С. Лавров під час візиту президента Росії В. Путіна до КНР 21-22 березня 2006 р. зазначив: «Китай вітає більш активну участь Росії у своїй атомній енергетиці, яка зараз переживає одну із найбільш масштабних модернізацій в історії галузі» [73]. Голова Росатому С. Кириєнко більш конкретизував положення щодо подальшої участі Росії у розробках атомної галузі. Він визнав, що будівництво Тяньванської атомної електростанції, яке проводить Росія, двома реакторами не обмежиться.

«За умови успішного запуску в експлуатацію першого та другого блоків Росія має всі підстави для того, щоб забрати контракт на будівництво третього, четвертого, а, можливо, і наступних блоків. Конкуренти є завжди, але за умови успішного пуску першого і другого блоків, думаю, ми будемо поза конкуренцією», – підкреслив С. Кириєнко [74].

Російські компанії, які працюють у сфері атомної енергетики активно просуваються на китайський внутрішній ринок атомної енергетики. Отже, взаємопов'язаність між РФ та КНР у сфері енергетики виступає зовнішнім фактором впливу на подальше удосконалення механізму двосторонніх взаємовідносин з однієї сторони, а з іншої є дієвим чинником формування регіональної системи безпеки, оскільки зменшує вірогідність переходу існуючих коливань у відносинах до стадії їхнього виходу за периметр конструктивного урегулювання існуючих та прогнозованих загроз стабільності.

Комбінаторика регіональних взаємовідносин надала поштовх до формування абсолютно якісно нового змісту взаємодії держав, які мають суттєвий потенціал конфліктного середовища у двосторонніх відносинах, але існують взаємні важелі тяжіння, що виступають об'єктивними чинниками обмеження периметру ескалації напруги. Зокрема, домінування США на міжнародній арені створює свого роду запас часу для КНР щодо продовження динамічного удосконалення національного політичного,

економічного, військового, науково-технічного, демографічного та культурного потенціалу країни, входження до провідних світових та регіональних інституцій, що в цілому визначає можливості зовнішньополітичної діяльності держави, а відповідно й ієрархію у постановці та реалізації зовнішньополітичних цілей. Співробітники відділу стратегічних досліджень Пекінського університету Ся Ліпін та Цзян Сіюань зазначають, що на сучасному етапі «... в економіці потреба Росії та Китаю в США перевищує їх взаємну потребу один в одному, але їх відносини між собою кращі, ніж їх зв'язки із США, кожної окремо» [75].

Зокрема, взаємний товарообіг між Пекіном та Вашингтоном складає 120 млрд доларів [76], а 1/3 іноземних інвестицій до китайської економіки є американськими капіталовкладеннями [77].

У свою чергу «азійська» політика США зберігатиме курс на збереження домінуючих позицій у регіоні з одночасним залученням КНР до інтеграційних процесів політичного та економічного характеру, як у регіональному, так і глобальному вимірі, що надасть передбачуваності та прогнозованості зовнішньополітичним прагненням Пекіну, внаслідок взаємопов'язаності та взаємозалежності створених тенденціями взаємопроникнення як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях. Внаслідок чого, політичною практикою буде створений імідж офіційного Пекіна, як відповідального члена міжнародного співтовариства із значною долею конструктивізму в забезпеченні регіональної стабільності.

Отже, оптимальна модель політики США матиме вигляд середнього варіанту між політикою «стримування» та політикою «умиротворення». Оскільки, жорстка політика «стримування» лише спровокує КНР до радикальних дій щодо розв'язання проблемних питань (наприклад, проблеми Тайваню), а це у свою чергу призведе до значного масштабного конфлікту. Г. Кіссінджер, аналізуючи потенційні можливості КНР, стверджує: «Ця країна має найвагоміший шанс стати суперником Сполучених Штатів у столітті, що настало, хоча не в першій його половині» [78]. Разом із тим він застерігає: «Політика у відповідності з якою Китай вважається ворогом тільки тому, що його економіка зростає, а ідеологія неприйнятна, закінчиться ізоляцією Сполучених Штатів» тому, «конфронтація з Китаєм повинна допускатися лише, як крайня міра, а не як стратегічний вибір» [79].

Політика, яка буде адекватно враховувати прагнення КНР до відповідного їй місця за власним потенціалом у світовому політичному устрої, створить передумови щодо органічного та прагматичного входження Китаю до сучасного механізму взаємовідносин, і сприятиме таким чином формуванню системи взаємних компромісів, виступаючи стабілізуючим чинником існуючого конфліктного потенціалу.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Treaty of Peace with Japan Signed at San Francisco, 8 September 1951 Initial entry into force: 28 April 1952 TREATY OF PEACE WITH JAPAN

WHEREAS the Allied Powers and Japan are resolved that henceforth their relations shall be those of nations which, as sovereign equals, cooperate in friendly association to promote their common welfare and to maintain international peace and security, and are therefore desirous of concluding a Treaty of Peace which will settle questions still outstanding as a result of the existence of a state of war between them;

WHEREAS Japan for its part declares its intention to apply for membership in the United Nations and in all circumstances to conform to the principles of the Charter of the United Nations; to strive to realize the objectives of the Universal Declaration of Human Rights; to seek to create within Japan conditions of stability and well-being as defined in Articles 55 and 56 of the Charter of the United Nations and already initiated by post-surrender Japanese legislation; and in public and private trade and commerce to conform to internationally accepted fair practices;

WHEREAS the Allied Powers welcome the intentions of Japan set out in the foregoing paragraph;

THE ALLIED POWERS AND JAPAN have therefore determined to conclude the present Treaty of Peace, and have accordingly appointed the undersigned Plenipotentiaries, who, after presentation of their full powers, found in good and due form, have agreed on the following provisions:

CHAPTER I

PEACE

Article 1

(a) The state of war between Japan and each of the Allied Powers is terminated as from the date on which the present Treaty comes into force between Japan and the Allied Power concerned as provided for in Article 23.

(b) The Allied Powers recognize the full sovereignty of the Japanese people over Japan and its territorial waters.

CHAPTER II

TERRITORY

Article 2

(a) Japan recognizing the independence of Korea, renounces all right, title and claim to Korea, including the islands of Quelpart, Port Hamilton and Dagelet.

191. Parenti M. Friendly Feudalism: The Tibet Myth [Electronic resource]. – Access: www.michaelparenti.org/Tibet.html.
192. Там само.
193. Тибет. Исторический очерк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.fmprc.gov.cn/rus/about/zgxz/xajk/t1997.htm.
194. Демьянов А. Буддийский бунт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.lenta.ru/articles/2008/03/14/tibet/.
195. Интервью Международной юридической комиссии с Далай-ламой XIV // Индиан Таймс. – Дхармсала. – 1996. – 3 декабря. – С. 6.
196. Тибетское сообщество в изгнании: факты. Центр тибетской культуры и информации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.savetibet.ru/tibet/2005/tibet-003.php.
197. Генеральная Ассамблея ООН. Резолюции 16-й сессии. 1723 (XIV) Тибетский вопрос. – Нью-Йорк, 1962. – С. 81.
198. Для прорыва в переговорах с Пекином требуется время. 10 вопросов Далай-ламе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.savetibet.ru/print-1099242480.phtml.
199. Дхарамсала и Пекин: история переговоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.savetibet.ru/tibet/2005/tibet-001.php.
200. Там само.
201. Session on Tibet: Verdict. – Permanent Tribunal of Peoples. Strasbourg. – 1992. – 20 November. – P. 15, 23.
202. Позиция Далай-ламы по Тибету остается неизменной [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.savetibet.ru/1111074000.html.
203. Для прорыва в переговорах с Пекином требуется время... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.savetibet.ru/print-1099242480.phtml.
204. Каганец О. Тибет і Китай: півстоліття протистояння... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.day.kiev.ua/290619?idsource=270949&mainlang=ukr.
205. Глава администрации Тибета: массовые беспорядки в Лхасе организованы сепаратистскими силами в стране и за рубежом [Электронный ресурс]. – Режим доступу: www.ua.china-embassy.org/rus/xwtd/t416347.htm.
206. Очередная пресс-конференция 20 марта 2008 г. у официального представителя МИД КНР Цинь Гана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.saint-petersburg.china-consulate.org/rus/fyrth/t417915.htm.
207. Мануков С. Молчание монахов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.savetibet.ru/2008/03/19/tibetan_monks.html.

Фактично наповнення формату взаємовідносин Пекін-Вашингтон якісно новими змістовними характеристиками надало поштовх структуризації нового виду «полярності» у взаємовідносинах між країнами світу. І цей факт у найближчій перспективі стане одним із дієвих чинників впливу на світову, а відповідно і регіональну архітектуру взаємовідносин.

Президент Інституту стратегічних оцінок РФ А.А. Коновалов стверджує, що сучасний період розвитку міжнародного середовища характеризується формуванням нового типу біполярності. «На одному полюсі групуються держави, що прагнуть дотримуватись узгоджених правил і норм у внутрішній та зовнішній політиці, дотримуватись низки загальних базових цінностей і декларуючих цивілізаційне різноманіття світу. Інший полюс представлений, як державами, так і недержавними терористичними і кримінальними транснаціональними мережами, які сповідують радикальні ідеології, заперечують загально визнані норми права й морально-етичні обмеження та ставлять завдання глобальної експансії цих ідеологій», – підкреслює російський науковець [80].

Зважаючи на достатньо високий ступінь гіпотетичності тенденцій об'єктивних (економічні, політичні, демографічні, географічні, цивілізаційні) і суб'єктивних (загальнолюдські норми, громадські, державні, національні, індивідуальні, корпоративні, групові, лобістські, урядові інтереси) чинників, які є дієвими щодо впливів на структурування системи безпеки у Азійсько-Тихоокеанському регіоні можна лише визначати вірогідність їх потенціалу щодо зміни структури системи взаємовідносин.

Разом із тим стабільність та рівновага системи безпеки підтримується адаптивним коректуванням інтересів у різних вимірах, якщо цього не відбувається, це обумовлює розбалансування системи та її кризу, як наслідок переродження системи, набуття нею нових якостей, а на цьому етапі найбільшу небезпеку представляють біфуркаційні процеси.

Знаковим явищем у цьому відношенні є реальна можливість взаємних впливів структурних змін, як у внутрішньому середовищі окремого структурного елемента систем підтримання стабільності (наприклад, держави), що узалежнює відповідні зміни у зовнішньому середовищі, з іншої сторони, перетворення зовнішніх об'єктів викличе відповідну реструктуризацію у внутрішньому середовищі. Поруч із цим баланс між внутрішніми та зовнішніми імпульсами є варіативним у динаміці регіональної розбудови системи міждержавної взаємодії.

Враховуючи зазначені концептуально-теоретичні принципи можна спрогнозувати, що короткотермінова перспектива структурування системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону визначатиметься цілою низкою факторів, потенційні можливості яких і баланс між ними зазнаватимуть

детермінуючих впливів з боку модернізації внутрішньополітичної та зовнішньополітичної структури кожного із традиційних та не традиційних акторів міжнародних відносин.

По-перше, існування проблеми «стабільності» на політичному регіональному просторі. Оскільки, стала чи констатована стабільність взаємовідносин не є прямою аналогією відповідності оптимального варіанту. Даний аспект, забезпечує позитиви та ефективність щодо самої системи взаємовідносин та її складових елементів на певному етапі розвитку, але породжує імпульси щодо прагнення перегляду положення кожного з учасників даної рівноваги. Як приклад, зміна статусу КНР, перетворення її на регіональну державу, з перспективою – глобального орієнтального впливу. Зб. Бжезинський, прогнозуючи характер та моделі міждержавних взаємовідносин в АТР, стверджує: «Китай вже є найбільш впливовою у геополітичному відношенні державою на материку. Його військова і економічна потужність не йде ні в яке порівняння з можливостями найближчих сусідів, за винятком Індії. Тому цілком природно, що Китай все більше буде зміцнювати свої позиції в регіоні, співвідносячи з вимогами своєї історії, географії та економіки» [81].

По-друге, системні зрушення, що відбулися у інституціях системи безпеки періоду біполярності, спричинили достатньо тривалий період формування основних вимірів нового, як за своєю фундаментально основою, характером, так і вимірами механізму забезпечення стабільності. Етап формування узалежнює відповідні зміни в характері системи від заходів стратегічного спрямування, наслідки ж відповідного чи реформування, чи радикальних перетворень є доволі непередбачуваними, що лише розширює конфліктне середовище, існуюче на регіональному рівні.

Відповідно дана залежність є прямою проекцією надзвичайної рухливості структурних елементів безпекової системи АТР періоду постбіполярності, зважаючи на це, впровадження в практичну площину рішень, які мають вплив на зовнішнє середовище (енергетичний та ядерний фактор, проблема урегулювання «статусу» Тайваню, «корейська проблема», продаж новітнього озброєння, розширення військової присутності будь-якої держави у регіоні, розбудова військово-політичних союзів непередбачуваного характеру) призведе до структурних перетворень у всій системі, причому змін зазнає як внутрішнє, так і зовнішнє середовище структурних елементів архітектури взаємовідносин.

Як приклад, можна назвати руйнацію біполярної системи, періодичне загострення відносин між США та КНР щодо тайванської проблеми, територіальні проблеми в регіоні, розробка ядерної програми Північною

176. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: подходы, решения, технологии. – М.: Баласс, 1999. – С. 18.

177. Морозов М.В. Тибето-китайские противоречия и проблема независимости Тибета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.fayth.org/articles/tibetanproblem.html.

178. Травин Р. Тибетская проблема в 1961-1978 гг. сквозь призму традиционных ежегодных заявлений Далай-ламы XIV от 10 марта // www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Arvi/2008_11/Travin_R.pdf.

179. Коваль О., Ленський П. «Тибетське питання»: деякі історичні та політологічні аспекти проблеми [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.uaforeignaffairs.com/article.html?id=179.

180. Калинин А. Тибет. Напряженность сохраняется // На боевом посту. – 2001. – 14 апреля. – С. 3.

181. Далай – лама был удостоен награды от Буша [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.vsesmi.ru/news/1124836/2132336/.

182. КНР разгневан награждением Далай-ламы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.vsesmi.ru/news/1124836/2128568/.

183. Степанова Н. Обама плюс лама [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mk.ru/politics/article/2010/02/18/433502-obama-plyus-lama.html.

184. Крючков И. Китай ударит по США экономикой [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.gzt.ru/Gazeta/first-page/-kitai-udarit-po-ssha-ekonomiko-i/286216.html.

185. Продажа оружия США Тайваню: КНР предупреждает о последствиях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.korrespondent.net/world/1041513.

186. Очередная пресс-конференция 2 февраля 2010 г. у официального представителя МИД КНР Ма Чжаосюя [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.fmprc.gov.cn/rus/xwfw/fyrth/lxjzhzhdh/t656077.htm.

187. Очередная пресс-конференция 5 января 2010 г. у официального представителя МИД КНР Цзян Юй [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.kz.china-embassy.org/rus/fyrth/t650280.htm.

188. Экономическое положение и цели экономического развития Тибета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.fmprc.gov.cn/rus/about/zgxz/xajk/t1996.htm.

189. Каганец О. Тибет і Китай: півстоліття протистояння [Электронный ресурс] // Газета «День». – № 40. – 2009. – 11 березня. – Режим доступу: www.day.kiev.ua/290619?idsource=270949&mainlang=ukr.

190. Тибет: факты. Центр тибетской культуры и информации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.savetibet.ru/tibet/2005/tibet-002.php.

157. Там само. – С. 456.
158. Арутюнян Ю.В. Етносоциология – М.: АСПЕКТ ПРЕСС, 1998. – С. 151.
159. Воскресенский А.Д. Китай и Россия в Евразии: Историческая динамика политических взаимовлияний. – М.: Муравей, 2004. – С. 247.
160. Хонг М. Секреты успеха Сингапура: 12 статей господина Марка Хонга Тат Суна, посла Республики Сингапур в России и на Украине. – М.: ИДВ РАН, 2000. – С. 112.
161. Идентичность и конфликт в постсоветских государствах / Под ред. М.Б. Олкотт. – М.: Московский Центр Карнеги, 1997. – С. 7.
162. Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 [Электронный ресурс] / В.А. Горенкін; Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. – Сімф., 2004. – 20 с. – Режим доступа: www.dissert.com.ua/contents/17822.html.
163. Здравомыслов А.Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. – М.: АСПЕКТ ПРЕСС, 1996. – С. 102.
164. Фишер Р. Интегративная идеология в России: основания, проблемы, перспективы // Вестник Московского университета. – Сер. 12. – 1994. – С. 7.
165. Жук П., Мазур Н., Соломанюк Р., Турчак Р. Етнополітична карта світу ХХІ століття. – Львів: Мандрівець, 2000. – С. 99.
166. Там само.
167. Китай в диалоге цивилизаций: К 70-летию академика М.Л. Титаренко. – М.: Памятники исторической мысли, 2004. – С. 282.
168. CIA Intelligence Report, 2005, Part 1 «PRC» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.cia.gov.
169. Rudelson J.J. Oasis identities, Uyghur Nationalism along China's Silk Road // C.A. MONITOR. – 1998. – № 5. – Р. 3.
170. Китай в мировой и региональной политике (история и современность) / Под ред. Е.И. Сафронова. – М.: ИДВ РАН, 2005. – С. 104-105.
171. Москалев А. Дискусии о национализме в КНР // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – № 3. – С. 55.
172. Mackerras C. Xinjiang at the turn of the century: the causes of separatism // Central Asian survey. – 2001. – Vol. 20. – № 3. – Р. 8.
173. Сыроежкин К.Л. Мифы и реальность этнического сепаратизма в Китае и безопасность Центральной Азии. – Алматы: Дайк Пресс, 2003. – С. 436.
174. Вопросы национального строительства в КНР. – М.: ИДВ РАН, 1993. – С. 99.
175. Гарасов А.П. Китайцы в Забайкалье // Проблемы Дальнего Востока. – 2003 – № 5. – С. 69.

Кореєю і т. д. Потенційні можливості доміанти цього аспекту у характері політичного регіонального процесу залежить від подальшої еволюції внутрішньополітичної ситуації, особливо у країнах-претендентах на роль визначального впливу в регіоні – КНР, Японія; розв'язання комплексу політико-економічних проблем у РФ й від можливого у перспективі дотримання балансу адекватності між векторами внутрішніми та зовнішніми у всіх суб'єктів міжнародно-політичного процесу.

Посол США в Індії Р.Д. Блекуїлл, виступаючи на V конференції з питань азійської безпеки у Нью-Делі 27 січня 2003 р., спроектував значну дугу нестабільності, що простягнулася від Близького Сходу і Перської затоки (Ірак) до Північно-Східної Азії (Північна Корея), зовнішнім оточенням якої виступає строката мозаїка регіональних держав, що слабшають і зміцнюються, багатих і бідних держав, одні з яких виступають за стабільність, а інші – за перегляд кордонів, одні управляються демократичними режимами, а інші – авторитарними [82].

По-третє, на сучасному етапі розвитку інформація перетворилась на глобальну проблему, вона має світовий, міжнародний характер. Значно зросла роль інформації у вирішенні інших глобальних міжнародних проблем, вона стала складовою інших глобальних проблем, таких як боротьба зі стихійними лихами, проблема біженців, проблема розподілу світових енергетичних ресурсів, проблема нерозповсюдження зброї масового знищення, внаслідок цього зниження рівня інформованості щодо декларативних та реальних настанов зовнішньополітичних центрів регіону наслідком матиме нераціональне використання ресурсного потенціалу і відповідно зниження можливостей реакції системи щодо запобігання наростанню системних кризових явищ.

Даний фактор має істотне значення щодо існуючого комплексу суперечностей між країнами регіону, які носять політико-економічний (окрім того, АТР є прикладом співіснування у межах однієї соціально-політичної системи різних моделей економічного розвитку), ідеологічний, цивілізаційний, соціально-політичний, демографічний характер, а також системні суперечності щодо потенційних можливостей впливу на регіональну та глобальну архітектоніку взаємовідносин.

Зважаючи на значний рівень інформатизації комплексу зовнішньополітичних відносин, постійний моніторинг й транспарентність виступатимуть дієвими чинниками мінімізації загострення різнорівневих відносин внаслідок інформаційного «голоду», а також створення спеціального міжнародного інформаційного органу неформального характеру, завданням якого буде висвітлення виконання положень, що регулюють розвиток співробітництва, аналіз, прогнозування можливих меж, перспектив економічних та науково-технічних зв'язків, вироблення

рекомендацій щодо концепції стратегії відносин між центросиловими державами регіону, поширення інформації серед громадськості, політиків і науковців відносно результатів та подальших напрямів розвитку двота багатосторонніх відносин. Це виступатиме своєрідним індикатором стабільного та здатного до інновацій механізму безпеки у сфері урегулювання територіальних, релігійних, етнічних, економічних та інших суперечностей завдяки оптимізації дієвості арсеналу політичних засобів забезпечення стабільності.

По-четверте, динаміка сучасного політичного регіонального процесу засвідчили дієздатність ще одного фактору щодо орієнтального впливу на структурування системи взаємовідносин, а саме ієрархічні зміни у архітектоніці співвідношення потенційних можливостей держави та її статусу на «шаховій дошці» регіону, такі держави можна визначити як держави-«челленджери». Їхня зростаюча міць наближається до могутності найбільш сильних держав, що займають у світовому порядку провідні позиції, але значно відстає від рівня політичного впливу останніх.

Канадський дослідник А. Бетлер, аналізуючи можливі шляхи світового політичного розвитку, вказує: «На міжнародній арені головною проблемою одноосібного лідерства США є Китай, який по мірі нарощування своєї економічної маси буде здатним формувати інтеграційну зону у Східній Азії, одночасно проникаючи на економічні території країн третього і другого світу, а потім і першого світу» [83].

Енергійний перехід із площини країни, що розвивається до позиціонування себе на міжнародній арені як розвиненої країни (чи потенційно близька можливість реалізації даного плану) виступає в якості різноспрямованого вектору розвитку щодо реалізації обмежувальних дій у напрямку вільного доступу до провідних регіональних та міжнародних інституцій (чи певних дискримінаційних дій у цьому контексті).

У короткостроковій перспективі дана тенденційність може виступити каталізатором реакційно-агресивних дій по відношенню до «втрачених» територій чи здійснення «силового» варіанту розірвання дискримінаційної блокади.

Значною мірою дана проблематика торкається КНР, оскільки визначальними тенденціями розвитку світового політичного процесу є активне нарощування КНР національного економічного потенціалу, що надає їй ґрунтовні підстави для перегляду власних позицій на глобальному та регіональному рівнях, що у свою чергу обумовлює необхідність концептуальної розробки та практичної реалізації якісно нових підходів до визначення орієнтирів та її ролі у творенні постбіполярної структури міжнародних відносин.

140. Развитие интеграционных процессов в Евразии и внешняя политика России. – М.: ИМЭПИ РАН, 2001. – С. 104.

141. Итоги визита в КНДР полномочного представителя Президента РФ в ДВФО К. Б. Пуликовского [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.vostokmedia.vl.ru/archive.

142. Ткаченко В.П. Корейский полуостров и интересы. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2000. – С. 165.

143. О послании Президента РФ В.В. Путина Президенту РК Ким Дэ Джуну [Электронный ресурс] // Сообщение МИД РФ 26 июня 2002 года. – Режим доступа: www.kremlin.ru/text/psmes/2002/06/33218.shtml.

144. Михеев В. Корейская проблема в свете событий 11 сентября // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. – № 3. – С. 34.

145. О приветствии Президента РФ В.В. Путина участникам «Российско-корейского поезда дружбы» // Сообщение МИД РФ 29 июля 2002 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.kremlin.ru/text/psmes/2002/07/33351.shtml.

146. Иванов И.С. Россия в современном мире. Ответы на вызовы XXI века: статьи и выступления. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – С. 468-469.

147. Там само. – С. 473.

148. Карлусов Р. Россия и Китай: стратегическое партнерство как составляющая и фактор восточно-азиатской и евразийской интеграции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.carnegie.ru/ru/pubs/media/71171.htm.

149. Воронцов А.В. Корейский полуостров: единство и борьба противоположностей // Россия в глобальной политике. – 2007. – Т. 5, № 6. – С. 147.

150. Михеев В.В. Корейская проблема и возможности ее решения... – С. 7.

151. Там само. – С. 7-8.

152. Воронцов А.В. Корейский полуостров: единство и борьба противоположностей... – С. 152.

153. Ломанов А.В. Как увядали сто цветов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/13/3940.html.

154. Караганов С.А. Современный Китай: вызов или открывающиеся возможности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/7/2076.html.

155. Москалев А.А. Теоретическая база национальной политики КНР (1949-1999). – М.: Памятники исторической мысли, 2001. – С. 23.

156. Политология: Академичний курс / М.І. Панов (керівн. авт. кол.). – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – С. 454.

124. Уткин А.И. Единственная сверхдержава – М.: Алгоритм, 2003. – С. 141-142.
125. Kim Young-hie. China's Role in Korean Issue // Korea Focus. – 1996. – Vol. 4, № 3. – P. 124.
126. Ким Юн Дук. Динамика баланса между США, Россией, Китаем, Японией на Корейском полуострове. – М.: Научная книга, 1996. – С. 194.
127. Там само.
128. Михеев В.В. Корейская проблема и возможности ее решения (план «Дорожная карта для Кореи»). – М.: Московский центр Карнеги, 2005. – С. 8.
129. Там само.
130. A Report on Latest Round of Six-Way Talks Regarding Nuclear Weapons in North Korea: Hearing before the Comm. On Foreign Relations, US Senate, 108 th Cong., 2 d. sess. July 15, 2004. – Washington: GPO, 2004. – P. 4.
131. Хассиг Р., Кондак О. Северная Корея: государство-изгой, не соблюдающее ДНЯО [Электронный ресурс] // Электронные журналы Информационного Агентства Соединенных Штатов. Внешняя политика США. – 2005. – Режим доступа: www.usinfo.state.gov/journals/itps/0305/ijpr/tocr.htm.
132. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века... – С. 137.
133. A Report on Latest Round of Six-Way Talks Regarding Nuclear Weapons in North Korea... – P. 1.
134. Ядерная программа Северной Кореи: бомба взорвалась [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.newsru.com/background/09oct2006/korean.html.
135. Белый дом заявляет о поддержке Китаем возобновления шестисторонних переговоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.usinfo.state.gov/Russian/Archive/2005/May/12509715.html.
136. Secretary of State M. Albright Press Availability with Korean Foreign Minister Lee, Japanese Foreign Minister Kono at Shilla Hotel after the Trilateral Meeting October 25, 2000, Seoul [Electronic resource] // U.S. Department of State. – Access: secretary.state.gov/www/statements/2000/001026.html.
137. Корея: новые горизонты: докл. XIX науч. конф. корееведов России и стран СНГ (29-30 марта 2005 г.). – М.: ИДВ РАН, 2005. – С. 29.
138. Михеев В.В. Корейская проблема и возможности ее решения... – С. 6.
139. Там само.

Значні ж територіальні суперечності, які існують в регіоні, є надзвичайно конфліктогенними у цьому вимірі, зважаючи на залученість до їх сфери провідних країн, до того ж пов'язаних між собою дво- та багатосторонніми угодами. Таким значним деструктивним потенціалом наділена тайванська проблема. Після успішного возз'єднання з Сянганом (Гонконг) в липні 1997 р., який був повернений під суверенітет КНР згідно англо-китайської декларації 1984 р., й повернення Португалією КНР Аомою (Макао) в грудні 1999 р., який був португальським володінням з 1680 року, для Пекіна проблема Тайваню стала одним із головних зовнішньополітичних завдань, вирішення якого сприятиме утвердженню Китаю в якості однієї з центросилових держав регіону.

Тому більш прагматичним підходом у цьому відношенні виглядає стратегія на залучення нових центрів впливу до визначальних політичних процесів, що забезпечить відповідність статусу країни її прагненням.

Разом із тим даний сегмент регіонального розвитку породжує суперечність глобалізаційно-цивілізаційного характеру, активні і динамічні процеси, пов'язані із таким явищем як глобалізація, визначають проблему «вибору» для країн регіону.

З однієї сторони, залишитись осторонь інтеграційних процесів глобального та регіонального процесу автоматично призведе до значних потрясінь політико-економічної структури, а з іншої, зважаючи на цивілізаційну парадигму держав регіону, може мати руйнівні імпульси щодо збереження національної самобутності. Досягти балансу у розв'язанні цього завдання доволі складно, а відповідно цілком реальний дисбаланс у будь-яку сторону, окрім того єднання на підставі цивілізаційного принципу, уможливорює значні політико-культурологічні конфлікти.

Отже, розбудовчі процеси у сфері безпеки повинні враховувати вихід на передній план задачі важливої як у теоретичній, так і практичній площинах, а саме – розробку концептуально-теоретичних підвалин адекватної відповіді на виклики, які диктуються поширенням нових типів конфліктів, що генеруються ростом децентралізованого політичного насильства, агресивного націоналізму, суперництва за сталий доступ до енергоносіїв, зростання впливу децидентів на модернізацію політичного процесу і т. д.

По-п'яте, залежність формування основних вимірів периметру системи безпеки у Азійсько-Тихоокеанському регіоні від впливів орієнтальних чинників є неоднорідною. Підвищення питомої ваги одного чинника впливу не є однозначним зростанням ролі іншого. Тенденція до зростання економічної взаємозалежності фіксує можливі межі конфронтації у дво- та багатосторонніх відносинах. Ідеальна матриця взаємовідносин може бути представлена як зростання ролі економічного фактору, без

автоматичного підвищення впливовості військового потенціалу, що забезпечить пріоритетність стабільних, передбачуваних та прогнозованих відносин й відповідно матиме формуючий вплив на стабільність матриці регіональної безпекової системи.

Внаслідок цього модернізаційні перетворення у контексті безпеки є ефективними і прагматичними, якщо вони носять комплексний (багатовимірний) характер.

Оскільки, штучне формування інститутів співробітництва у одній окремо взятій конфліктогенній галузі (військово-політичне співробітництво, зближення на основі культурологічних чинників і т. п.) своїм безпосереднім наслідком матиме парадокс співробітництва, а саме перехід співробітництва у якість конфліктогенного чинника та зміщення балансу в бік зовнішніх імпульсів щодо впливовості у формуванні зовнішньополітичних пріоритетів та операційної системи реагування на загрози національним пріоритетам.

Таким чином, система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону, зазнавши змін внаслідок розпаду біполярної системи взаємовідносин, перебуває у стані структуризації, коли її основні підсистеми перебувають у стані трансформації, характер якої залежить від цілої низки як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників внутрішньополітичного та зовнішньополітичного чинників.

Зважаючи на розглянуті концептуально-теоретичні основи еволюції даної системи щодо підтримання стабільності, можна спрогнозувати, що її подальший розвиток буде визначатись у двох площинах: по-перше, зважаючи на специфіку формування основних елементів системи безпеки АТР, у якій інтеграційні процеси, а відповідно взаємопов'язаність у різноманітних сферах переживають стан динамічного становлення та розвитку, фактором стабілізації буде виступати характер динаміки процесів на різних рівнях взаємовідносин – підтримка дієвості процесів, спрямованих на зміцнення стабільності на взаємоприйнятних умовах (інтенсивна площина). Даний аспект, потребує урахування всього спектру особливостей відносин у різнорівневих системах та потреби комплексного підходу до розвитку відносин на засадах конструктивізму та прагматизму; по-друге, зберігатимуть своє значення безпекові елементи, що залишились від періоду біполярності, а саме двосторонні угоди та договори, їхня здатність до адаптації щодо нових статусів та ролей у регіональному механізмі відносин, передбачення можливості внесення кореляційних змін щодо впровадження в життя в залежності від модернізаційних векторів глобального та регіонального розвитку. Цю площину можна визначити як інноваційно-кореляційну – збереження структури даних безпекових елементів за їх здатності до здійснення

108. The National Security Strategy of the United States of America. September 2002 [Electronic resource]. – Access: www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf.

109. William T. Reshaping Asian-Pacific Security // *Journal of East Asian Affairs*. – 1994. – Vol. 8, № 1. – P. 30.

110. Фейт Д. Система оборони США: глобальна трансформація / Д. Фейт // *Россия в глобальной политике*. – 2004. – Т. 2, № 1. – С. 54.

111. Чой Сеонг Аэ. Эволюция отношений России с государствами Северо-Восточной Азии (80-90-е годы XX в.). – М.: Научная книга, 1998. – С. 31.

112. Yong-Koo Cha. Multilateral Confidence-building measures in Northeast Asia; The first Northeast Asia Defense Forum – KIDA. – Seoul. – Korea. – November 3-5, 1993. – P. 8.

113. Ibid. – P. 26.

114. Powell C. A Strategy of Partnerships // *Foreign affairs*. – 2004. – Vol. 83, № 1. – P. 32.

115. Hagel C. A Republican Foreign Policy // *Foreign affairs*. – 2004. – Vol. 83, № 4. – P. 75.

116. Петровский В.Е. Азиатско-Тихоокеанские режимы безопасности после «холодной войны». Эволюция, перспективы российского участия. – М.: ИДВ РАН, 1998. – С. 101.

117. Титаренко М.Л. Россия и Восточная Азия. Вопросы международных и междивилизационных отношений – М.: ООО «Фабула»: Кучково поле, 1994. – С. 169.

118. Петровский В.Е. Азиатско-Тихоокеанские режимы безопасности после «холодной войны»... – С. 102.

119. Кан Вон Сик. Роль России в деле объединения Кореи / Кан Вон Сик // *Проблемы Дальнего Востока*. – 1999. – № 2. – С. 35.

120. Там само.

121. The future of U.S. foreign policy in Asia and the Pacific: hearings before the Subcommittees on International Economic Policy and Trade, Asia and the Pacific, and International Operations and Human Rights of the Committee on International Relations, House of Representatives, One Hundred Fourth Congress, 1995. – P. 252-256.

122. Regional implications of the changing nuclear equation on the Korean Peninsula: Hearing before the Comm. On Foreign Relations, US Senate, 108 th Cong., 1 st. sess. March 12, 2003. – Washington: GPO, 2003. – P. 6.

123. Ядерная программа КНДР: перспективы развития. Ситуационный анализ (руководитель Е.М. Примаков) // *Россия в глобальной политике*. – 2004. – Т. 2, № 1. – С. 188.

89. Dumbaugh K. CRS Report for Congress U.S. – Taiwan's 2008 Presidential Election – Order Code RS22853. – 2008. – April 2. – Washington: Congressional Research Service, 2008. – P. 5.

90. Paal D. China and the United States – A Difficult Year Ahead [Electronic resource]. – Access: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/media/84010.htm>.

91. Ibid.

92. Тибет и Тайвань стали основными темами телефонного разговора Дж. Буша с Ху Цзиньтао 27 марта 2008г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.chinanews.ru/news/politics/1046-27032008.html.

93. Там само.

94. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика?... – С. 132.

95. Там само.

96. Shneider P. L. Prospects for Korean Security // Asian Security in the 1980s. Problems for a time of transition. – Cambridge, 1980. – P. 138-139.

97. Abramovitz M. Catching up, Forging Ahead, and Falling Behind / M. Abramovitz // Journal of Economic History. – 1986. – Vol. 66. – P. 392.

98. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика?... – С. 137.

99. Там само.

100. Asian security in the 1980's: problems and policies for a time of transition / Richard H. Solomon (ed.). – RAND, 1993. – P. 236-238.

101. Договор об основах отношений РФ и РК / В. Ткаченко. Корейский полуостров и интересы России. – М.: Восточная литература РАН, 2000. – С. 204-207.

102. Пуликовский К. Б. Восточный экспресс. По России с Ким Чен Ир – М.: Городец, 2002. – С. 117.

103. Ли В. Ф. Россия и Корея в геополитике евразийского Востока (XX век) – М.: Научная книга, 2000. – С. 255.

104. Regional implications of the changing nuclear equation on the Korean Peninsula: Hearing before the Comm. On Foreign Relations, US Senate, 108 th Cong., 1 st. sess. March 12, 2003. – Washington: GPO, 2003. – P. 3.

105. Ядерное сдерживание и нераспространение / Под ред. А. Арбатова и В. Дворкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.knogg.net/n/3_00.htm.

106. Смирнов С. Россия и региональная безопасность в АТР [Электронный ресурс] // Центр международных исследований МГУ им. адм. Г.И. Невельского [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inforos.ru/?id=6519&act=print.

107. Ядерное распространение в Северо-Восточной Азии / Под ред. А. Арбатова и В. Михеева. – М.: Московский центр Карнеги, 2005. – С. 32-33.

коливань у тактичних межах при збереженні стратегічного курсу, дані механізми та їх важелі можуть бути внесені вже до існуючих договорів та угод, а їхні основні операційні механізми відповідно входитимуть у якості складових елементів до нових розбудовчих домовленостей системи безпеки АТР.

Такий алгоритм, уможливить мінімізацію чи навіть абсолютну нейтралізацію руйнівних наслідків різкої зміни балансу у співвідношенні архітектоніки безпекових елементів трансформацією у новий стан системної рівноваги.

У цьому контексті більш дієвим та прагматичним виглядає стан динамічної рівноваги ніж стан побудови різнорівневих систем безпеки на засадах наявності чітких критеріїв співвідношення сил та жорстко обмеженого кола елементів, які у стратегічному протистоянні не мають тенденції до еволюції, а кристалізуються на рівні чіткої структуризації у різнорівневому протистоянні між центрами сили.

Даний аспект дослідження потребує розгляду взаємовідносин між регіональними центрами сили, особливо тими які на сучасному етапі активно реформують свої національні політико-економічні структури, хоча причини даних перетворень можуть носити різний характер.

Але, виходячи з порівняння факторів віддалення та зближення, можна констатувати, що незважаючи на існуючу проблематику у відносинах: досвід прикордонних конфліктів, геополітичне суперництво за країни Центральної Азії та Казахстан, міграційні питання, пов'язані із заселенням Далекого Сходу вихідцями з КНР, переростання їх у відкриту конфронтацію, видається малоїмовірним.

Факторів зближення існує більше, а головне, вони за своєю питомою вагою, є більш значущими: досягнуті домовленості про співробітництво у різноманітних сферах, ініціювання РФ та КНР творення регіональних міжнародних організацій, свідченням чого є діяльність Шанхайської організації співробітництва (утворена у червні 2001 р.), існування чітко структуризованого та інституційованого механізму двосторонніх зустрічей між державними діячами країн різного рівня, співробітництво між КНР та РФ в якості постійних членів Ради Безпеки ООН, взаємозалежність ефективного реформування економічних структур суспільств від динаміки та структури експортно-імпортних відносин.

Разом із тим розв'язання суперечностей у класичному вигляді біполярного періоду, а саме, надзвичайного нарощування ескалації у взаємовідносинах повністю виключити не можливо.

Сучасний стан та зміст двосторонніх відносин засвідчує, що відбулася орієнтальна перебудова у механізмі РФ – КНР: урівноваження можливостей держав, а враховуючи успіхи економічних реформ у Китаї та перехідний

характер економіки Росії, можна стверджувати про певну пріоритетність Пекіна у відносинах з Москвою, разом із тим, існуюча структура взаємодії між двома країнами, яка за своїм змістом є гнучкою, здатною до інновацій та прагматичною, унеможливило крайній прояви загострення відносин, виступаючи в якості своєрідного джгуту, який стягуючи потенційні можливості Китаю та Росії, забезпечує їх взаємопроникнення, а відповідно і взаємозалежність.

Враховуючи основні положення моделі системи безпеки у Азійсько-Тихоокеанському регіоні, яка проектується, конструкція «багатовимірної системи» є більш дієвою та життєздатною на відміну від різноманітних концепцій «тимчасового партнерства» – використання переваг однієї сторони для творення резерву часу для іншої щодо нарощування власних політико-економічних можливостей, але неопосередкованим наслідком такої взаємодії є реальність переходу до політики «стримування», як класики біполярного періоду; концепція «молодшого партнера», також є малоефективною, оскільки зважаючи на певну суперечливість між сталістю традиційних цивілізаційно-культурологічних факторів регіону та глобалізаційними тенденціями, впровадження в практичну площину зовнішньополітичних настанов на засадах даної концепції має варіативність до несприйняття її громадською думкою, як наслідок протестні форми активності, недовіра до уряду, як максимальний результат – політична криза із малопрогнозованими наслідками.

1.2. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ

В АТР суперечливо переплітаються інтереси і устремління самих різноманітних суб'єктів міжнародних відносин (окрім США, КНР і РФ, в «гру» все активніше вступають Японія, Республіка Корея, КНДР, Тайвань і т. д.). Пересікаються сфери діяльності регіональних альянсів – Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Асеанівський регіональний форум з питань безпеки (АРФ) тощо. В цілому ж хоча регіональна конфігурація міжнародних відносин у постбіполярний період суттєво змінилась, але ці зміни не набули такого надзвичайно радикального характеру як в Європі. В Азійсько-Тихоокеанському регіоні залишаються визначальними ті проблеми, які сформувалися в перші повоєнні роки: продовжують існувати військові союзи США з Японією і РК, зберігається проблема міжкорейських відносин, залишається проблема возз'єднання КНР і Тайваню, російсько-японські територіальні суперечності. На

72. Кузык Б.Н. Китай – Россия – 2050: стратегия соразвития. – М.: Институт экономических стратегий, 2006. – С. 509.

73. Ответ представителя МИД КНР Цзян Юй на вопрос о намерении США продать Тайваню оружие 2007.09.16 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.fmprc.gov.cn/rus/xwfw/fyrth/fyrthdhdhw/t364012.htm.

74. Тайвань увеличил военные расходы в свете угроз со стороны Китая [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.obzor.ua/ru/news/show_print_version/53326.

75. Там само.

76. Annual Report to Congress on the Military Power of the People's Republic of China, 2005 ... [Electronic resource]. – Access: www.defenselink.mil/news/Jul2005/d20050719china.pdf.

77. МЗС КНР виразив протест проти доповіді Міноборони США про військовий потенціал Китаю [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.rbc.ua/ukr/newsline/2006/05/25/83915.shtml.

78. Там само.

79. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство... – С. 160.

80. МИД КНР выразил протест США за резолюцию в поддержку выборам на Тайване. 29 февраля 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.chinanews.ru/news/politics/1730-29022008.html.

81. США проследят за выборами президента Тайваня с двух авианосцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.riasamara.ru/meh/print.php?id=22235.

82. Китай протестует против поддержки США выборов на Тайване [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.interfax.ru/news.asp?id=2313&sec=1446.

83. Там само.

84. Новым главой администрации Тайваня станет представитель Гоминьдана – Ма Инцзю [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.chinanews.ru/news/politics/2316-22032008.html.

85. Трохин К. Лидер оппозиционной Гоминьдан победил на президентских выборах в Тайване [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.naviny.by/rubrics/abroad/2008/03/22/ic_articles_118_156196.

86. Там само.

87. Состоялись первые теледебаты кандидатов президенты Тайваня [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.taiwanembassy.org/ru/ct.asp?xItem=51801&ctNode=1861&mp=237.

88. Taiwan presidential election 2008 [Electronic resource]. – Access: www.flickr.com/photos/dans180/sets/72157601159208274.

53. Росчерком пера. Тайбей // Киевские ведомости. – 2002. – 6 августа. – С. 4.
54. Там само.
55. Жесткая позиция Китая // Вечерние вести. – 2002. – 6 августа. – № 119 (815). – С. 3.
56. Московское заявление глав государств России и Китая // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – № 5. – С. 12-16.
57. Kan Sh.A. CRS Report for Congress China / Taiwan: Evolution of the «One China» Policy – Key Statements from Washington, Beijing, and Taipei. – Order Code RL30341. – Washington: Congressional Research Service, 2007. – July 9. – P. 3.
58. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века / Пер. с англ. – М.: Ладомир, 2002. – С. 163.
59. Campbell K.M. Crisis in the Taiwan Strait // Foreign Affairs. – 2001. – Vol. 80. – № 4. – С. 25.
60. Suisheng Zhao. Military coercion and peaceful offence: Beijing's strategy of national reunification with Taiwan // Pacific Affairs. – 1999-2000. – Vol. 72. – № 4. – P. 512.
61. Roy D. Tensions in the Taiwan Strait // Survival. – 2000. – Vol. 42, № 42. – P. 89.
62. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Пер. с англ. – М.: Международные отношения, 2003. – С. 159.
63. Линой Ян. От Цзян Цземиня до Ху Цзиньтао. Политика Пекина в отношении Тайваня на фоне XVI съезда КПК // Экспресс-информация; РАН ИДВ. – 2004. – № 1. – С. 83.
64. Доклад на XVII Всекитайском съезде Коммунистической партии Китая 15 октября 2007 года Ху Цзиньтао [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.russian.china.org.cn/china/archive/shiqida/2007-10/25/content_9120930_26.htm.
65. Annual Report to Congress on the Military Power of the People's Republic of China, 2005 / Department of Defense [Electronic resource]. – Access: www.defenselink.mil/news/Jul2005/d20050719china.pdf.
66. Тайвань – на 1-м месте в мире по объему закупок вооружений // Свободный Китай. – 1999. – № 4. – С. 64.
67. Малевич И.А. Внимание, Китай. – Минск: Харвест, 2000. – С. 171.
68. Хуан Джим. Воевать мы не хотим, но... // Тайбэйская панорама. – 2001. – № 3. – С. 10.
69. Там само. – С. 11.
70. Там само. – С. 17.
71. Там само. – С. 16-17.

початку XXI ст. регіональний політичний простір характеризується тісним переплетенням територіальних, політичних, економічних, військових та інших інтересів постійних членів Ради Безпеки ООН, провідних ядерних держав, які одночасно є депозитаріями Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (США, РФ і КНР). Тому проблеми ядерного нерозповсюдження набувають тут особливої специфіки. Несподіване загострення будь-якої з них може викликати різке погіршення обстановки не лише в регіоні, але і на світовій арені.

Багатоманітність Азійсько-Тихоокеанського регіону, відмінності в політичних системах і режимах держав регіону, істотний розрив економічного і соціального потенціалу розвинених і країн регіону, що розвиваються, цивілізаційне і культурне різноманіття – все це ставить питання щодо можливості об'єднання країн регіону, і відповідно, можливості розбудови структур безпеки на колективній основі.

У міжнародно-політичних реаліях Азійсько-Тихоокеанського регіону, починаючи з кінця XX ст., формуються міжнародні режими безпеки двох типів: 1) режими транспарентності і заходів довіри, пов'язані переважно з інформаційно-комунікаційним обміном і забезпеченням відкритості і передбачуваності військової діяльності; 2) обмежувальні режими (режими нерозповсюдження), які передбачають заборону або обмеження щодо певних видів військової діяльності, виробництва або застосування засобів збройної боротьби.

Суттєвою особливістю і невід'ємною умовою функціонування регіональних режимів безпеки є їх взаємопов'язаний і взаємодоповнюючий характер. Ні двосторонні відносини в сфері безпеки, ні багатосторонні утворення субрегіонального чи регіонального рівня, ні відповідні зусилля ООН не можуть, і не повинні суперечити один одному або слугувати альтернативним способом зміцнення безпеки. Лише в своїй сукупності вони забезпечують сприятливе середовище міжнародній безпеці.

У сучасних умовах, коли особливий розвиток отримала тенденція регіональної інтеграції, пріоритетного значення набуває розбудова моделей багатосторонньої безпеки на регіональному рівні. Зважаючи на це, видається доцільним розглянути цілі, завдання і функціональні особливості трьох моделей забезпечення безпеки, що є важливим при аналізі проблем безпеки в АТР і її аспектів: колективної безпеки (Collective Security), спільної безпеки (Common Security) і безпеки на основі співробітництва (Cooperative Security), кожна з яких за наявності низки спільних рис, має власну яскраво виражену специфіку. Концепція колективної безпеки є найбільш розробленою в теоретичному і практичному відношенні. Американські політологи вважають колективну безпеку «ідеєю і інструментом зовнішньої політики» [84]. Російський

дослідник В.Є. Петровський під колективною безпекою розуміє: «Систему міждержавного співробітництва, за якої акт агресії проти одного з учасників розцінюється як агресія проти всієї системи» [85]. Концепція колективної безпеки визначає спільний принцип дій країн-учасниць з метою боротьби із загрозами безпеці цим країнам, або навіть однієї з них.

На відміну від альянсів і коаліцій, які утворюються для захисту від зовнішньої агресії, колективна безпека може бути спрямована і «всередину», проти того з учасників системи, який може вдатися до агресії. На думку відомого американського політолога Г. Моргентау, колективна безпека є «ідеальним розв'язанням проблеми застосування закону в спільноті незалежних націй» [86]. При цьому система колективної безпеки може функціонувати лише у випадку, якщо вона дійсно спрямована проти будь-якої країни-агресора, або супротивника, або союзника.

Характерні особливості систем колективної безпеки можна визначити наступним чином:

- значний масштаб універсальності, включаючи вимоги необхідних дій від кожного члена системи;
- автоматизм застосування санкцій у випадку необхідності;
- прихильність членів системи статус-кво і відсутність суперечностей у розумінні агресії і необхідності реагувати на неї.

Разом із тим на відміну від військових союзів, для членів яких спільний супротивник чітко визначений, існують завчасно розроблені плани мобілізації і розгортання збройних сил тощо – учасники системи колективної безпеки потребують додаткового часу для координації своїх зусиль для протистояння агресії.

Недоліками системи колективної безпеки є те, що автоматичне реагування на агресію в межах системи колективної безпеки саме по собі може сприяти ескалації конфліктів і призвести до переростання локальних конфліктів у масштабні міжнародні зіткнення, оскільки принцип дії системи полягає в розгляді будь-якого порушення стабільності, як загрози міжнародній безпеці. Окрім того, існує проблема і з визнанням принципу статус-кво в межах системи колективної безпеки. Підкреслювання безумовного характеру статус-кво при реагуванні на акт агресії в душі колективної безпеки може ще більше ускладнити врегулювання конфлікту, оскільки постає проблема, зважаючи на зацікавленість сторін, визначити дійсного винуватця агресії.

Концепція спільної безпеки передбачає підхід до проблем безпеки на основі взаємності і відмови від конфронтації; в її основі лежить базисний принцип – домінування спільних інтересів над індивідуальними.

Концепція спільної безпеки – скоріш зібрання принципів і норм, розроблених у сферах філософії політики, ніж інституціоналізована

33. Selected military capabilities of the People Republic of China. Report to Congress Pursuant to Section of the FY 97 National Defense Authorization Act. – P. 1.

34. Khalizad Z. The United States and a Rising China: Strategic and Military Implications / Z. Khalizad, A. Shulsky, D. Byman, R. Cliff, D. Orletsky, D. Shlapak, A. Tellis. – The RAND Corp. – Santa Monica Ca., 1999. – P. 45.

35. Department of Defense appropriations for 1998. Hearing before a subcommittee on appropriations House of Representatives. One hundred fifth Congress, first session. – Washington: U.S. Government printing office, 2002. – P. 12.

36. Ibid. – P. 17.

37. National security and military readiness // U.S. Congress. Congressional Record. – Wash., 1998. – Vol. 144: Proceedings and debates of the 105th Congress, 2 nd. session. pt. 25, March 11, 1998. – P. H1100.

38. Китайская Народная Республика в 1998 г.: Политика, Экономика, Культура. – М.: РАН, Институт Дальнего Востока, 2000. – С. 193.

39. Affirming the United States commitment to Taiwan // U.S. Congress. Congressional Record. – Wash., 1998. – Vol. 144: Proceedings and debates of the 105th Congress, 2 nd. session. pt. 91, July 10, 1998. – P. S5888.

40. An S.O.S. from Taiwan. Hon. Tom DeLay of Texas in the House of Representatives. – Tuesday, May 18, 1999 // Congressional Record. – Extensions of remarks. – May 18, 1998. – P. E998-999.

41. H.R. 1838. To assist in the enhancement of the security of Taiwan, and for other purposes. 106th Congress 1 st. session. – May 18, 1999. – P. 2.

42. Ibid.

43. Ibid. – P. 5.

44. Ibid. – P. 10.

45. Ibid. – P. 10-12.

46. Труш С.М. США – КНР: борьба за лидерство // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2005. – № 12. – С. 29.

47. Міжнародні новини. Хроніка. Факти. Події. Є прогрес // Голос України. – 2000. – 23 березня. – № 51 (2298). – С. 4.

48. Гудошников Л. М. Выборы 2001-2002 гг. на Тайване // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. – № 2. – С. 68.

49. Там само. – С. 69.

50. Тайвань поднимается: к рассвету наступающей эры. Инаугурационная речь Президента Китайской Республики Чень Шуйбяня. 20 мая 2000 года // Формоза. – 2000. – № 1. – С. 10.

51. Там само.

52. Там само. – С. 10-11.

отчеты. Пункт 76 повестки дня. Приложение. Пятая сессия. – Нью-Йорк, 1950. – С. 14.

14. Резолюции принятые Генеральной Ассамблеей с 16 декабря 1950 года по 5 ноября 1951 года. № 498 (V). Интервенция в Корею Центрального Народного правительства Китайской Народной Республики // Объединенные Нации. Резолюции принятые Генеральной Ассамблеей с 16 декабря 1950 года по 5 ноября 1951 года. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Пятая сессия. Дополнение № 20 (А). (A/1775/Add1). – Париж. – С. 2-3.

15. Senate resolution 270 – Relative to United States relation with Taiwan [Electronic resource] // Congressional Record – Senate. – September 28, 1994. – Access: www.wais.access.gpo.gov.

16. Там само.

17. Senate concurrent Resolution 9 – Regarding the visit by president Li Teng-Hui of the Republic of China on Taiwan to United States // Congressional Record – Senate. – May 9, 1995. – P. S6307.

18. Ibid.

19. Дэнхуэй Ли. Позиция Тайваня / Пер. с кит. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова. Институт стран Азии и Африки, 2000. – С. 131.

20. Там само.

21. Там само.

22. China policy act of 1995 [Electronic resource] // Congressional Record – House. – May 2, 1995. – Access: www.fwebgate4.access.gpo.gov/cgi-bin/waisgate.cgi?WAISdocID=09911510894+7+1+0&WAISaction=retrieve.

23. Ibid.

24. Ibid.

25. Sense of Congress regarding United States support of Taiwan // Congressional Record – House. – March 19, 1996. – P. H2342.

26. Ibid.

27. Ibid.

28. Expressing the sense of the Congress that the United States is committed to military stability in Taiwan Strait // Congressional Record – Senate. – March 21, 1996. – P. S2622.

29. Ibid. – P. S2623.

30. Жуйвэнь Сюй. Кризис в Тайваньском проливе (1996 год) и политика России в отношении Тайваня // Российско-тайваньские отношения и их роль в развитии Азиатско-Тихоокеанского региона. – М.: ТОО «Древо жизни», 1997. – С. 53.

31. Там само. – С. 55.

32. Floyd D. Spence Press Release, House National Security Committee. – China: U.S. Obstacle to Superpower Status. – April 8, 1997.

система регіональної безпеки. Фундаментальні принципи спільної безпеки включають у себе:

– відмову від використання військової сили як засобу врегулювання міжнародних конфліктів і застосування її виключно в цілях самооборони;

– відмова від традиційної стратегії досягнення військової переваги над іншими державами;

– визнання того, що безпека держави не повинна залежати від рівня військової могутності;

– визнання скорочення збройних сил і озброєнь базовим принципом спільної безпеки.

Концепція безпеки на основі співробітництва багато в чому близька до концепції спільної безпеки. Американськими політологами безпека на основі співробітництва визначається як дипломатичне співробітництво між державами у сфері забезпечення безпеки [87]. У межах цієї концепції передбачається творення своєрідної системи обміну інформацією між усіма зацікавленими акторами міжнародних відносин, проведення багатостороннього діалогу з питань забезпечення безпеки і міжнародного моніторингу викликів безпеці.

На відміну від системи колективної безпеки концепція безпеки на основі співробітництва відстоює необхідність своєрідних превентивних заходів, тобто попередження міжнародних конфліктів, а не безпосередню боротьбу з агресором. З точки зору військового планування, безпека на основі співробітництва також робить акцент не на підготовці протидії загрозам (стримування агресії), а на розробці превентивних заходів, які суттєво знижують вірогідність збройного конфлікту і потенційних руйнівних наслідків його розгортання, особливо з можливим застосуванням ЗМЗ.

Російський дослідник А.Д. Богатуров виокремлює лідерські і просторові структури безпеки. В першому типі домінують лінійні типи зв'язків – від найбільш стильної держави до менш сильних. Для другого типу характерний оточувальний тип зв'язків – коли держави прагнуть більше покладатися на опосередковану взаємодію з більш сильними партнерами, прагнучи при цьому уникнути чітко визначених зобов'язань. А.Д. Богатуров акцентує увагу на тому, що для АТР характерна просторова структура безпеки [88]. Пояснюється це великою різноманітністю країн, які належать до політичного простору АТР, а також «азійською» специфікою вже сформованих у регіоні структур безпеки, діючих на основі багатостороннього діалогу (АСЕАН).

У 90-ті рр. XX ст. – на початку XXI ст. геополітичні процеси, що відбуваються в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, свідчать на користь творення колективних структур безпеки; перспективним є формування

їх у відповідності з концепцією безпеки на основі співробітництва. Не можна не відзначити і важливість економічного аспекту співробітництва як певного об'єднуючого початку в процесах інституціалізації структур регіональної безпеки в АТР на початку ХХІ ст.

Багатоманітність Азійсько-Тихоокеанського регіону, відмінності політичних і економічних систем держав, які належать до нього, позначилися на специфіці формування структур безпеки в регіоні. Фактично з середини ХХ ст. в АТР відносини між провідними країнами регіону розбудовуються на основі двосторонніх антагоністичних зв'язків (КНДР – Республіка Корея, Китай – Тайвань), і в умовах біполярної системи міжнародних відносин ці тенденції отримали додаткову поляризацію.

Необхідно відзначити ще одну характерну особливість процесу інституціалізації багатосторонніх структур безпеки в АТР – у більшості випадків їх створення узалежнюється з необхідністю спільного розв'язання економічних проблем, досягнення економічної інтеграції у регіоні чи субрегіоні.

Саме тому відомі регіональні структури безпеки АТР – АТЕС і АСЕАН – своїм первісним завданням ставили економічне співробітництво, спрямоване на торговельну і технологічну інтеграцію в межах АТР.

Разом із тим вже наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. виявилась і низка негативних тенденцій, які завадили і багато в чому і до сьогодні перешкоджають розбудові системи колективної безпеки в АТР. Це, насамперед, відмінності в інтересах країн регіону, як економічних, так і політичних. Окремі американські політологи робили спроби виокремити важелі, які гальмують творення безпекових механізмів. Так, американський науковець С. Дюк приходив до висновку, що ними є: 1. Домінування конфуціанської етики в політиці країн регіону. Це є причиною вироблення своєрідного стереотипу поведінки, у відповідності з яким заради спільних інтересів можна пожертвувати індивідуальними. Це, з одного боку, надає перевагу створенню колективних союзів. Але, з іншого боку лише зміцнює систему відносин, яка вже склалася. 2. Для країн регіону більш актуальним є сприйняття зовнішніх загроз у межах АТР (зовнішня експансія для КНДР, «буржуазна лібералізація» для КНР тощо), а тому створення регіональної безпекової організації не є для них пріоритетним завданням. Разом із тим це є свідченням й іншого напрямку регіонального розвитку. Коли загроза сприймається в межах субрегіону, наприклад Північно-Східної Азії в формі конфлікту РК і КНДР, обидві сторони віддають перевагу розв'язанню конфлікту наслідком самостійних дій, не долучаючи до мирного процесу країни-сусіди [89].

186. Там само.

187. Богатуров А.Д. Великие державы на Тихом океане... – С. 62.

2 РОЗДІЛ

1. Москалев А.А. К вопросу о тайваньском национализме // Китай: новые горизонты: материалы ежегодн. конф. центра современной истории и политики Китая. – 2 ч. – М.: ИДВ РАН, 2005. – Вып. 19. – Ч. II. – С. 27.

2. Вооруженные силы КНР и проблема Тайваня: история и современность / Сост. Е.Н. Румянцев. – М.: ИДВ РАН, 2005. – С. 8

3. Сергейчук С. США и Китай – М.: Международные отношения, 1973. – С. 31.

4. Образование Китайской Народной Республики: Документы и материалы. – М.: Государственное изд-во политической литературы, 1950. – С. 114.

5. Там само. – С. 111.

6. Там само. – С. 112.

7. Mac Farquhar R. Sino-American Relations. 1949-1971. Documents and intruding by R. Mac Farquhar. – N.Y.; Wash.: Praeger publishers, 1972. – P. 83.

8. Мирный договор с Японией, подписанный в Сан-Франциско 8 сентября 1951 года // С. В. Пронь. Сан-Франциска система и страны Азиатско-Тихоокеанского региона (Япония, Китай, Корея). 1951-1991 годы. – М.: НТЦ «Информтехника», 1992. – С. 92.

9. Киеси Иноуэ. История современной Японии / Киеси Иноуэ, Синдзабуро Оконоги, Сеси Судзуки, пер. с япон. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1955. – С. 696-697.

10. Exchange of notes constitution an agreement between the United States of America and Republic of China velating to the mutual defense treaty of 2 December 1954 – Washington. 10 December 1954 // United Nations Treaty Series. Treafics and international agreements registered of field and recorder with the Secretariat of the United Nations. – Vol. 248. – 1956. – P. 214-216.

11. Объединенные нации. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи. Пятая сессия. Пленарные заседания ; стенографические отчеты заседаний. – Т. 1. – 19 сентября. – 15 декабря 1950 г. – Нью-Йорк. – С. 2.

12. Там само. – С. 12.

13. Документ А/С.1/654. Соединенные Штаты Америки: проект резолюции // Объединенные нации. Генеральная Ассамблея. Официальные

обеспечения безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsu.ru/icis.atrsec/atrsrcr.htm.

173. The New World Order and Korea: Challenges and Prospects Towards the 2000. – Seoul, 2003. – P. 86.

174. Xingbo Wu. Integration on the Basis of Strength: China's Impact on East-Asian Security – Stanford University, APRC. – 1998. – P. 3.

175. Вулф М. Почему Китай развивается так медленно? / М. Вулф // Pro et Contra. – 2005. – Т. 9. – № 3. – С. 42.

176. Федотов В.П. О моделях региональной безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsu.ru/icis.atrsec/atrsrcr.htm.

177. Доклад на XVII Всекитайском съезде Коммунистической партии Китая 15 октября 2007 года Ху Цзиньтао [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.russian.china.org.cn/china/archive/shiqida/2007-10/25/content_9120930_26.htm.

178. Цинь Пао-ю. Американский империализм и его доминирование в Азии: доклад на междунар. конф. «Американский империализм и «война с террором» в Азиатско-Тихоокеанском регионе» (Цебу, Филиппины, декабрь 2006 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.asiainform.ru/rusdoc/14598.htm.

179. Линд М. Век США завершился [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/translation/217030.html.

180. China's foreign affairs. – 2003 ed. – Beijing: World affairs press, 2003. – P. 14.

181. Цинь Пао-ю. Американский империализм и его доминирование в Азии... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.asiainform.ru/rusdoc/14598.htm.

182. Ли В.Ф. Неблоковый сценарий достижения безопасности в АТР в начале XXI столетия... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsu.ru/icis.atrsec/atrsrcr.htm.

183. Национальные интересы России в АТР: безопасность, сотрудничество, развитие // Информационный бюллетень ИДВ РАН. – 1998. – № 6. – С. 10-59.

184. Плотников В.А. Состояние международной безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Политологический анализ // «Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов: Политические науки» [Электронный ресурс]. – 2007. – № 11. – Режим доступа: www.jurnal.org/articles/2007/art.php?art=polit42.htm.

185. Там само.

Отже, для країн АТР характерна політика, яку можна визначити як політику «найменших втрат» з питань розбудови багатосторонніх структур безпеки. Подібні переговори держави регіону (особливо ті, які не відносяться до розряду наддержав чи великих держав і легальних власників ядерної зброї) прагнуть перевести в економічну площину, або намагаються зайняти пасивну вичікувальну позицію, щоб з ініціативою виступила інша сторона. В інших випадках мирні ініціативи великих держав нашоухуються на насторожене ставлення більш дрібних держав, які занепокоєні, що їх політичні і економічні права можуть зазнати утисків.

На рубежі XX – XXI ст. в АТР склалася ситуація, коли в регіоні відсутні один або два домінуючі центри сили. Відповідно сформувалась тенденція до розбудови структур безпеки в регіоні на багатополярній основі. Разом із тим не можна не враховувати той факт, що на тлі існуючих високих потенціалів збройних сил у регіоні, розвитку перспективних військових технологій, зброї масового знищення і стратегічних наступальних озброєнь, на рубежі XX-XXI ст. посилюється вплив економічних важелів і економічних інтересів щодо формування структур безпеки в регіоні.

Співробітництво країн АТР з питань безпеки в основному розвивається за двома напрямками: укладення дво- та багатосторонніх договорів і угод в цій сфері, а також формування і участь у міжнародних організаціях. Наприкінці XX ст. країнами АТР була укладена низка договорів з проблем безпеки і нерозповсюдження ЗМЗ. Це Договір про без'ядерну зону в південній частині Тихого океану (т. зв. Договір Раротонга) від 6 серпня 1985 р. та Договір про створення зони, вільної від ядерної зброї в Південно-Східній Азії (Бангкокський договір) від 15 грудня 1995 р. Американські дослідники виокремлюють в АТР три субрегіональні зони, в яких розвиток багатосторонніх механізмів відбувається за своєю «субрегіональною» специфікою. Це Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія і Південний тихоокеанський субрегіон [90].

Ефективно діючою міжнародною організацією країн Південно-Східної Азії (ПСА) є Організація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН). Установча декларація країн організації (Бангкокська декларація) була підписана в 1967 р. До складу організації ввійшли шість держав ПСА – Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Філіппіни, Таїланд, Бруней. Партнерами країни АСЕАН по діалогу є: РФ, РК, США, Японія, Австралія, Канада, Нова Зеландія. АСЕАН висунула концепцію всеохоплюючої безпеки, яка включає не лише питання стратегічної стабільності, але і формує основи економічного співробітництва.

У межах АСЕАН пропонується низка форм співробітництва: регулярні зустрічі і обміни між старшими офіцерами, консультації і обміни між

військовими представниками країн-учасниць, спільне проведення військово-морської розвідки і захист морських комунікацій у Південно-Східній Азії [91].

У 1993 р. на засіданні АСЕАН прийнято рішення щодо створення консультативного органу з метою координації політики в сфері безпеки – регіонального форуму країн АСЕАН – Азійського регіонального форуму (АРФ). Головна мета діяльності цієї інституції передбачає розгляд відповідних пропозицій країн-членів АСЕАН або країн-спостерігачів. Окрім того АРФ проводить моніторинг ядерного нерозповсюдження, здійснює заходи транспарентності і військової довіри, превентивної дипломатії в регіональному контексті щодо створення регіонального центру стратегічних досліджень і врегулювання конфліктів. Обговорюються територіальні суперечки, а також корейська проблема [92].

У 1994 р. в Бангкоці відбулося перше офіційне засідання АРФ за участю представників Брунею, Індонезії, Малайзії, Таїланду, Сінгапуру, Філіппін (члени АСЕАН), країн-партнерів по діалогу – США, Канади, Японії, РК, Австралії, Нової Зеландії, а також п'яти країн АТР зі статусом гостей – КНР, Росії, В'єтнаму, Лаосу, Папуа-Нової Гвінеї. Ця подія була першим кроком, спрямованим на створення формальних структур забезпечення регіональної безпеки. З 1994 р. при АРФ стали проводитися семінари експертів, на яких обговорювались проблеми безпеки. Отже, ці процеси засвідчили початок субрегіональної інституціоналізації системи безпеки. Оскільки, в 90-х рр. ХХ ст. в ПСА у формі АРФ постала організація, метою діяльності якої стало розв'язання проблем безпеки і об'єднання на основі спільних інтересів країн-учасниць. Для Росії ж співробітництво з країнами АСЕАН і участь в АРФ є можливістю активного включення в регіональні процеси, в тому числі з точки зору посилення її політичного впливу. Один із провідних російських сходовознавців М.Л. Титаренко, аналізуючи трансформацію місця та ролі РФ в безпекових відносинах АТР, стверджує: «Визначальним принципом російської активності в АТР повинна бути економічна дипломатія, націлена на допомогу економічному відродженню Росії зовнішньополітичними засобами. Головним чином саме економічна могутність зміцнить обороноздатність Росії та її політичні позиції в АТР, дозволить РФ на рівних приймати участь у регіональних інтеграційних процесах, відігравати конструктивну роль у розв'язанні проблем регіональної безпеки» [93]. Необхідність вироблення ефективної інтеграційної політики Росії в АТР була відзначена і відомим російським експертом В.В. Міхєєвим [94]. Для Росії АРФ виступало інструментом реалізації її інтеграційних прагнень. Так, ще в 1995 р. РФ представила на засіданні АРФ в Брунеї проект декларації «Про принципи безпеки і

156. Резолюция 1718, принятая Советом Безопасности 14 октября 2006 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.un.org/russian/document/scresol/res2006/res1718.htm.

157. Загорский А. Потребности безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе // Россия: в поисках стратегии безопасности (проблемы безопасности, ограничения вооружений и миротворчества). – М.: Наука, 1996. – С. 311.

158. Ядерное сдерживание и нераспространение / Под ред. А. Арбатова и В. Дворкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.knog.net/n/3_00.htm.

159. Bin Li. The impact of U.S. NMD on Chinese nuclear modernization // Pugwash newsletter. – 2001. – Vol. 38. – № 1. – P. 64-65.

160. Там само. – С. 67-68.

161. Ядерное сдерживание и нераспространение... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.knog.net/n/3_00.htm.

162. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика?... – С. 157-158.

163. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Пер. с англ. – М.: Международные отношения, 2003. – С. 53.

164. Титаренко М.Л. Россия. Безопасность через сотрудничество. Восточно-азиатский вектор; Рос. акад. наук. Ин-т Дальн. Востока. – М.: Памятники исторической мысли, 2003. – С. 183.

165. Киссинджер Г. Изоляция Китая не будет иметь эффекта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/stories/03/04/02/3308/220357.html.

166. Там само.

167. Киссинджер Г. Китай утверждается как сверхдержава [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/stories/01/06/28/3008/214466.html.

168. Emmerson D. Americanizing Asia // Foreign Affairs. – 1998. – Vol. 77, № 3. – P. 43.

169. Киссинджер Г. Китай утверждается... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/stories/01/06/28/3008/214466.html.

170. Кравченко И.Н. Тенденции тихоокеанской политики США... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsuh.ru/icis.atrsec/atrsr.htm.

171. Федотов В.П. О моделях региональной безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsuh.ru/icis.atrsec/atrsr.htm.

172. Ли В.Ф. Неблоковый сценарий достижения безопасности в АТР в начале XXI столетия. Иллюзии реальности // «Проблемы

137. Бордачев Т.В. Будущее Азии и политика России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.globalaffairs.ru/ numbers/19/5545.html](http://www.globalaffairs.ru/numbers/19/5545.html).
138. Кравченко И.Н. Тенденции тихоокеанской политики США // Электронный журнал «Проблемы обеспечения безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsuh.ru/icis.atrsec/atrsr.htm.
139. Качинс Э. Россия и Китай: двойственный союз // Pro et Contra. – 2007 – Т. 11. – № 6. – С. 63.
140. Там само.
141. Там само.
142. Christensen Th.J. Posing problems without catching up: China's rise and challenges for U.S. security policy // International security. – 2001. – Vol. 25, № 4. – P. 7.
143. Ibid. – P. 26-27.
144. Клименко А.Ф. Стратегическое партнерство между Россией и Китаем в Центральной Азии и некоторые пути совершенствования региональной системы безопасности // Проблемы Дальнего Востока. – 2005. – № 2. – С. 11.
145. Кузык Б.Н. Китай – Россия – 2050: стратегия соразвития / Б.Н. Кузык, М.Л. Титаренко; Российская акад. наук, Ин-т Дальнего Востока РАН, Ин-т экономических стратегий РАН. – М.: Институт экономических стратегий, 2006. – С. 520.
146. Каменнов П.Б. КНР: проблемы обороны // Проблемы Дальнего Востока. – 2003. – № 6. – С. 62.
147. Шлындов А.Б. Военно-техническое сотрудничество между Россией и Китаем. Современное состояние, проблемы, перспективы // Проблемы Дальнего Востока. – 2004. – № 6. – С. 29.
148. Пей М. Опасное бездействие // Pro et Contra. – 2005. – Т. 9. – № 3. – С. 18.
149. Там само. – С. 19.
150. Бергер Я. Китайский урок приумножения ВВП [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/articles/4542.html.
151. Сорокин Н.Е. Геополитика современности и геостратегия России – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1996. – С. 89.
152. The National Military Strategy of the United States of America. A Strategy for Today, a Vision for Tomorrow. – N.Y.: Council on Foreign Relations, 2004. – P. 12.
153. Deutch J. A Nuclear Posture for Today ... – P. 51.
154. Либер К., Пресс Д. Какое ядерное оружие нам нужно... – С. 76.
155. Energy and security: toward a new foreign policy strategy / Jan H. Kalicki and David L. Goldwyn (eds.). – Washington – Baltimore: Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, 2005. – P. 62.

стабільності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні». У ньому пропонувалось створити систему міжнародних консультацій і взаємних гарантій безпеки, виробити заходи довіри і транспарентності військових доктрин, а також інші спільні механізми забезпечення регіональної безпеки. Це засвідчує, наскільки щільно була готова співпрацювати з АРФ Росія ще в середині 90-х рр. ХХ ст., коли пріоритетні напрямки російської політики ще остаточно не визначились. Окрім того, АРФ для Росії на сучасному етапі є стратегічно важливим і дієвим інструментом діалогу з КНР щодо питань розбудови регіонального безпекового механізму. Так, у діалоговому механізмі Асеанівського регіонального форуму російсько-китайське співробітництво виявляється у взаємодії Москви та Пекіна з вироблення регіонального консенсусу відносно наріжних підходів до забезпечення безпеки в регіоні. Їх планується закріпити в Декларації про визначальні принципи взаємовідносин в АТР «Тихоокеанська згода», яка спільно розробляється Росією та Китаєм [95].

Одним із шляхів посилення свого впливу на безпеку регіональної системи взаємовідносин АСЕАН вбачає в розширенні кола країн-учасниць. У 1997 р. до складу організації була прийнята М'янма. Причиною цього стало посилення впливу Китаю на цю державу, і до цього могла б додатися гонка військово-морських озброєнь між КНР і Індією, враховуючи боротьбу за регіональне лідерство між цими державами [96].

У цілому 90-ті рр. ХХ ст. були позначені динамічним зростанням міжнародних зв'язків цієї регіональної організації щодо розвитку діалогових безпекових механізмів. Так, з 1996 р. було започатковано зустрічі «Азія – Європа» на вищому рівні. Це є свідченням прагнення АСЕАН розбудовувати контакти із суміжними регіонами і субрегіонами з метою убезпечити себе від деструктивних наслідків можливих конфліктів дво- та багатостороннього характеру на сусідніх територіях.

Істотним дестабілізуючим чинником в субрегіонах Північно-Східної Азії та Південно-Східної Азії залишаються територіальні суперечки країн АСЕАН з КНР. У межах цього латентного конфлікту посилюються позиції США у регіоні, оскільки більшість країн АСЕАН розглядає військову присутність США в АТР як протизвагу КНР. Хоча активний розвиток американсько-китайського співробітництва з питань безпеки сприймається азійськими союзниками США як загроза їх національним інтересам. На думку політолога Т.Г. Карпентера: «З точки зору інтересів Америки було б доцільніше уникати відкритого стратегічного партнерства з будь-якою країною Азії і сприяти становленню в регіоні багатополосного порядку. Тоді наявність в Азії декількох впливових держав ускладнило б маневри Китаю або іншої держави, яка домагається гегемонії в

Азії» [97]. Разом із тим динаміка регіонального політичного процесу на початку ХХІ ст. засвідчила життєву необхідність концентрації зусиль як країн АСЕАН, так і АРФ для врегулювання стратегічно важливих з точки зору безпеки міжнародних проблем (проблема корейського півострова, перешкоджання розповсюдженню зброї масового знищення в регіоні). Професор Массачусетського технологічного університету Дж. Дейч, характеризуючи трансформацію значимості ядерного фактора в системі відносин АТР, стверджує: «Створення перешкод на шляху розповсюдження ядерної зброї – шляхом уповільнення зростання кількості держав, які мають ядерний потенціал, зусилля щодо попередження потрапляння ядерних пристроїв до рук терористичних угруповань, а також за допомогою захисту існуючих запасів – перетворилось на не менш важливий пріоритет, ніж стримування масштабних ядерних нападів» [98]. Професор Джорджтаунського університету К. Лібер й професор Дартмутського коледжу і координатор програми війни і миру Центру міжнародного взаємопорозуміння ім. Дж.С. Дікі (США) Д. Пресс, аналізуючи модернізацію значимості ядерного фактора в сучасній системі міждержавних взаємовідносин, приходять до висновку: «Якщо не залагодити основні конфлікти – наприклад, на Корейському півострові, в Тайванській протоці і в зону Перської затоки – або якщо американські військові підуть з цих регіонів, рано чи пізно США будуть втягнуті в традиційні війни з противниками, які володіють ядерною зброєю» [99].

Баланс різноманітних факторів, які визначають роль і «питому вагу» держав і міждержавних об'єднань в АТР перетворює АСЕАН на достатньо ефективний механізм регіональної безпекової дії. В ХХІ ст. АСЕАН є не лише об'єктом суперництва, а й самостійним центром сили, який надає як РФ, так і КНР можливість творення своєрідного політичного союзу на протиположних позиціях США в регіоні. Окрім того для Росії АСЕАН є перспективним ринком збуту озброєння, що може бути дієвим важелем посилення співробітництва з країнами ПСА і для отримання економічних зисків.

Клуб держав членів АСЕАН відчутно розширився за роки її існування, а інтереси асоціації вийшли за межі ПСА і охопили практично всі провідні країни АТР, а також «прикордонні» регіони. Все це є свідченням суттєвого позитивного потенціалу інституції як одного з гарантів безпеки в регіоні.

Взаємодія РФ та КНР в межах безпекових механізмів є найбільш активною і дієвою в «шанхайському процесі». Шанхайська організація співробітництва була утворена в 1996 р., і хоча вона об'єднує не лише Росію і Китай, які є країнами АТР, але і країни Центральної Азії, вона

120. МИД России с интересом относится к идее создания в Азии структуры безопасности с участием Японии, России, США, Китая, Республики Корея и КНДР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.japantoday.ru/arch/news/0202/18.shtml.

121. Петровский В.Е. Азиатско-Тихоокеанские режимы безопасности... – С. 185.

122. Киреев Г.В. Стратегическое партнерство и стабильная граница // Проблемы Дальнего Востока. – 1997. – № 4. – С. 11.

123. Воскресенский А.Д. Китай и Россия: парадигма взаимодействия в исторической динамике и преемственности // Восток. – 1999. – № 6. – С. 56.

124. Коэн Е. Задачи США в связи с Шанхайским саммитом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/translation/228138.html.

125. Материалы Канцелярии Госсовета КНР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.abirus.ru/o/d_02.htm.

126. Feigenbaum E.A. China's military posture and the new economic geopolitics... – P. 80.

127. Там само.

128. Brzezinski Z. Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower – N.Y.: Basic Books, 2007. – P. 37.

129. Стратегическая ситуация в АТР и морская политика России на Тихоокеанском региональном направлении / Рос. акад. наук, Ин-т Дальнего Востока [Агафонов Г.Д. и др.]; отв. ред. Г.Д. Агафонов. – М.: Ин-т Дальнего Востока РАН, 2005. – С. 24.

130. Бжезинский Зб. Соединенные Штаты превыше всего. Международные последствия 1989 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.politnauka.org/library/mpimo/bzhezinsky5.php.

131. Кэмпбелл К. Две проблемы внешней политики США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/translation/223283.html.

132. Каган Р. Иллюзия «управляемого» Китая [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/translation/219693.html.

133. Campbell K.M. Hard Power: The New Politics of National Security / K.M. Campbell, M.E. O'Hanlon. – N.Y.: Basic Books, 2006. – P. 263.

134. Михеев В.В. Азиатский финансовый кризис и его последствия // Международная жизнь. – 1999. – № 3. – С. 79.

135. Доклад о торговле и развитии. Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, Женева, 1999. – С. 12.

136. Федотов В.П. О моделях региональной безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе ... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsuh.ru/icis.atrsec/atrsrccr.htm.

105. Там само.
106. Лукин А.В. Шанхайская организация сотрудничества: что дальше? // Россия в глобальной политике. – 2007. – Т. 5 – № 3. – С. 90.
107. Душанбинская декларация глав государств Республики Казахстан, Китайской Народной Республики, Киргизской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 18.
108. Россия участвует в выработке принципов взаимодействия в АТР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.strana.ru/midrf.
109. Keohane R. International Liberalism Reconsidered / R. Keohane // The Economic Limits to Modern Politics. T. Dunn (eds.). – N.Y.: Cambridge University Press, 1990. – P. 165.
110. Лукин А.В. Шанхайская организация сотрудничества: что дальше?... – С. 85.
111. Петровский В.Е. Россия и безопасность в Евразии (Региональные режимы безопасности в Центральной Евразии на рубеже XXI в.) // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – № 2. – С. 35.
112. Deutsch K.W. et. al. Political Community and the North Atlantic Ares / Deutsch K.W. et. al. – Princeton: Princeton University Press, 1987. – P. 87.
113. Декларация принципов, регулирующих взаимоотношения государств – участников Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии // Дипломатический вестник. – 1999. – № 11. – С. 14.
114. ШОС открыта к сотрудничеству [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.strana.ru/midrf.
115. Совместная декларация министров иностранных дел Российской Федерации и Ассоциации государств Юго-Восточной Азии о партнерстве в деле мира и безопасности, а также процветания и развития в Азиатско-Тихоокеанском регионе // И.С. Иванов. Россия в современном мире. Ответы на вызовы XXI века: статьи и выступления. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – С. 595.
116. Там само.
117. Москва за широкий диалог между политиками и военными государствами АТР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.strana.ru/midrf.
118. Федотов В.П. О моделях региональной безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе // Электронный журнал «Проблемы обеспечения безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.isn.rsuh.ru/icis.atrsec/atrsrcr.htm.
119. 27 июля в Бангкоке в рамках ежегодных мероприятий АСЕАН состоялась 7-я сессия АРФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.rg.ru/oficial/from_min/mid/892.htm.

має суттєвий детермінуючий вплив на динаміку політичного процесу в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

У відповідності до декларації голів держав-членів ШОС, вона створена з метою зміцнення між державами-членами взаємної довіри, дружби і добросусідства, зміцнення різносторонньої взаємодії щодо підтримання і зміцнення миру, безпеки і стабільності в регіоні, спільної протидії новим викликам і загрозам, заохочення ефективного і взаємного співробітництва в різних сферах, сприяння економічному зростанню, соціальному і культурному розвитку членів Організації [100].

В структурі ШОС створений антитерористичний центр в Душанбе, підписані угоди про взаємний відвід військ від кордонів. ШОС в АТР виступає насамперед як міжнародна організація, яка об'єднує стратегічні інтереси КНР і Росії. Для РФ цей міжнародний союз є істотно важливим з точки зору захисту національних інтересів в АТР та Центральній Азії. Це, зокрема стосується протидії Росії розширенню НАТО на Схід в межах СНД, а також певна протидія американським ініціативам, прикладом чого є Душанбінська декларація ШОС, яка засудила ініціативу США щодо створення Національної системи протиракетної оборони (НПРО). Завідувач відділу з контролю за озброєнням МЗС КНР Ша Цзункан, виступаючи 20 лютого 2001 р. на міжнародному симпозиумі «ПРО і безпека в АТР» (м. Оттава, Канада), підкреслив: «Всебічний розвиток США системи НПРО є важливою подією в міжнародному політичному житті, вона має глибинний негативний вплив на міжнародну безпеку» [101].

На початку XXI ст. ШОС є поки єдиним на світовому та регіональному рівнях постійним інтернаціональним механізмом за участю КНР, який ставить перед собою завдання протидії міжнародному тероризму, релігійному екстремізму і національному сепаратизму на колективному рівні. На саміті в Санкт-Петербурзі в червні 2002 р. була підписана Угода із створення регіональної антитерористичної структури (постійного органу з координації взаємодії спецслужб країн-членів ШОС у боротьбі з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом) [102].

Після подій 11 вересня 2001 р. члени ШОС – Киргизія, Узбекистан і Таджикистан – допустили базування на своїй території військового континенту США. Але у 2005 р. на території Узбекистану американська військова присутність була ліквідована. Центральноазійські держави, члени ШОС розглядають як КНР, так і РФ, як міжнародних гарантів власної суверенності. Утвердження США в регіоні розширює для центральноазійських лідерів простір політико-економічного маневру відносно Москви і Пекіна. У цьому контексті механізми ШОС можуть

зіграти позитивну роль з підтримання оптимальних, колективно керованих меж цього маневру.

Разом із тим можливості і межі російсько-китайської участі в моделях регіональної безпеки: Нарада з взаємодії і заходів довіри в Азії (НВЗДА), Асеанівський регіональний форум з питань безпеки (АРФ), Шанхайська організація співробітництва (ШОС), визначаються потенціалом цих безпекових механізмів, які формуються й ступенем їх внутрішньої інтеграції.

Інституціональна ідея НВЗДА на сучасному етапі знаходиться на стадії становлення, хоча орієнтири розвитку Наради достатньо чітко встановлені. Основна мета позиціонується як необхідність та доцільність, за аналогією з ОБСЄ, створити загальноазійський форум із вироблення консенсусу з ключових регіональних проблем. Діалоговим механізмом з достатньо низьким ступенем інституціоналізації є і АРФ. Він об'єднує держави, різні за своїми соціально-політичними реаліями і зовнішньополітичними стратегіями. Завданням форуму на сьогодні є створення незобов'язуючих механізмів, які дозволяють підтримувати необхідну регулярність обміну думками з стратегічно важливих питань військово-політичного «порядку денного» в АТР. З позицій інтегрованості більш розбудованою є Шанхайська організація співробітництва.

Проте, всі три моделі безпеки, які формуються за участю Москви і Пекіна, мають низку об'єднуючих рис. По-перше, це акцент на широку багатосторонню участь; по-друге, поступовість розвитку взаємодії з конфліктогенних регіональних проблем; по-третє, послідовний перехід від діалогових до більш тісних форм інтеграції у сфері безпеки за рахунок поступового розширення «території» співпадаючих інтересів; по-четверте, відкритий тип взаємодії за відмови від блокубудівництва як метода забезпечення національної безпеки в межах регіональної системи міждержавних взаємодій; по-п'яте, наголос на посилення режиму військової транспарентності і військово-політичної довіри.

Багатосторонній характер «шанхайського процесу» Наради з взаємодії і заходів довіри в Азії Асеанівського регіонального форуму з питань безпеки забезпечується відкритим характером цих інституцій безпеки, участю в їх діяльності широкого кола держав субрегіону або АТР в цілому.

В АРФ окрім 10 країн-учасниць АСЕАН (Бруней, В'єтнам, Камбоджа, Лаос, Індонезія, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни) входять Росія, США, Японія, КНР, Індія, Південна і Північна Кореї, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Камбоджа, Монголія, а також на правах колективного членства – Європейський Союз.

88. Богатуров А.Д. Великие державы на Тихом океане... – С. 62-63.
89. Duke S. Northeast Asia and regional security // Foreign Affairs. – Vol. 76. – № 2. – P. 43.
90. Lacy J. Within and beyond naval confidence building: the legacy and the options / J. Lacy // The RAND Corp. – Santa Monica Ca. – 1991. – P. 23.
91. Superpower Military Presence and Security in Southeast Asia. Workshop report / ASEAN-ISIS Monitor. – Bangkok, 1990. – May 10-13. – P. 24-30.
92. Петровский В.Е. Азиатско-Тихоокеанские режимы безопасности... – С. 45.
93. Титаренко М.Л. Китай: цивилизация и реформы. – М.: Республика, 1999. – С. 163-164.
94. Михеев В.В. Интеграционная мотивация. Проблема формирования структуры безопасности через соразвитие в Северо-Восточной Азии // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. – № 2. – С. 26-27.
95. Форум АСЕАН рассмотрит согласованный проект декларации «Тихоокеанское согласие» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.strana.ru/text/stories/01/07/24/951/8616.html.
96. Развин П.А. Роль АСЕАН в обеспечении мира и безопасности в АТР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mid.ru/astersec.com.
97. Carpenter T.G. Roiling Asia: U.S. coziness with China upsets the neighbors // Foreign affairs. – 1998. – Vol. 77, № 6. – P. 6.
98. Deutch J. A Nuclear Posture for Today // Foreign Affairs. – 2005. – Vol. 84, № 1. – P. 49.
99. Либер К., Пресс Д. Какое ядерное оружие нам нужно // Россия в глобальной политике. – 2009. – Том 7. – № 6. – С. 64.
100. Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.kremlin.ru/text/docs/2002/06/9686.shtml.
101. Китай призвал США отказаться от системы НПРО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.asiatimes.narod.ru/news2001/10096/0999999995.htm.
102. Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.2002.kremlin.ru/summit12/s12_doc1ru.html.
103. Логвинов Г.С. Шанхайская организация сотрудничества – качественный шаг вперед. К итогам Санкт-Петербургского саммита ШОС // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. – № 5. – С. 14.
104. Рузиев А. Шанхайский секстет. Государства-участники ШОС демонстрируют редкое единодушие // Евразия сегодня. – 2003. – № 3. – С. 36.

политика США. Электронные журналы Информационного Агентства Соединенных Штатов [Электронный ресурс]. – № 1, январь 1998. – Т. 3: США и безопасность Азиатско-Тихоокеанского региона. – С. 15-20. – Режим доступа: www.rpo.russian.vsia.co.at.

71. Там само.

72. Там само.

73. Остер Шей. Российская компания попала в список основных претендентов на строительство четырех реакторов в Китае [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/translation/226310.html.

74. Рожков Е. «В высшей степени прагматический» визит [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.vesti.ru/comments_print.html?pid=43104.

75. Липин Ся, Сиюань Цзян. Мирное возвышение Китая [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/books/3543.html.

76. Михеев В.В. Треугольник Россия-США-Китай после 11 сентября // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. – № 1. – С. 25.

77. Михеев В.В. Глобаризирующийся Китай. Что нового во внешней политике великой азиатской державы // Азия и Африка сегодня. – 2003. – № 9. – С. 4.

78. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика?... – С. 154.

79. Там само. – С. 141.

80. Коновалов А.А. Новая биполярность и дефицит адекватности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/13/3935.html.

81. Бжезинский Зб. Великая Шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы: Пер. с англ. – М.: Международные отношения, 1999. – С. 196.

82. Муни С. Международный терроризм и «геостратегические» уравнения в Азии // Азия и Африка сегодня. – 2003. – № 12. – С. 47.

83. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее... – С. 78-79.

84. Goodby J. Disarmament and Security Issues in the Asia-Pacific Region. United Nations Department for Disarmament Affairs / J. Goodby. – N.Y.: United Nations, 1992. – P. 77.

85. Петровский В.Е. Азиатско-Тихоокеанские режимы безопасности ... – С. 50.

86. Morgenthau H.J. Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace // Foreign Affairs. – 1994. – Vol. 73. – № 4. – P. 25.

87. Clark M.T. The trouble with Collective Security // Pacific review. – 1995. – Vol. 4. – P. 72.

У червні 2001 р. до держав фундаторів «Шанхайської п'ятірки» (Росії, Китаю, Казахстану, Киргизії і Таджикистану) приєднався Узбекистан. Зацікавленість щодо налагодження контактів, а для держав перспективи членства в ШОС на сьогодні виявляють: Індія, Іран, Пакистан, Шрі-Ланка, Монголія, Японія, США, АСЕАН, ЄС, ОБСЄ тощо [103]. Хоча перспектива вступу до складу ШОС політичних суперників Індії та Пакистану, на думку російського експерта А. Рузієва, є «більш ніж сумнівною» [104]. Пояснюється це не лише суперечностями по лінії Індія-Пакистан, а й тим, що «Росія хоче бачити в рядах цієї організації (ШОС – авт.) Індію, з якою її пов'язують давні теплі відносини. Проте діалог з Делі не складається в Пекіна – до сьогодні не врегульоване територіальне питання, індійці виступають проти утисків буддистів у Тибеті. Китай же віддає перевагу Пакистану, з яким «дружить» проти Індії» [105]. Директор Центру досліджень Східної Азії і Шанхайської організації співробітництва МДІМВ (У) МЗС РФ О.В. Лукін, аналізуючи перспективні напрямки розбудови ШОС у контексті оптимальної реалізації національних інтересів Росії, приходять до висновку: «Російським інтересам відповідає насамперед вступ Індії. Підключення такої великої і авторитетної держави перетворило б ШОС на одну з найбільш впливових міжнародних організацій. З геополітичної точки зору такий крок був би вигідним і Пекіну, який в останній час вирішив більшість своїх проблем з Делі» [106]. Отже, інтеграційні безпекові процеси, з одного боку, забезпечують основу посилення російських позицій у регіоні, а з іншого, мають конфліктогенний потенціал щодо проблеми представництва Індії в ШОС. Хоча, це створює для РФ можливість використати свої відносини як з КНР, так і з Індією, з метою утвердження себе як єдиної ланки регіональних інтеграційних процесів.

Засновниками Наради із взаємодії і заходів довіри в Азії виступили: Азербайджан, Афганістан, Єгипет, Ізраїль, Індія, Іран, Казахстан, Киргизія, Китай, Пакистан, Палестина, Росія, Таджикистан, Туреччина і Узбекистан. У вересні 1999 р. на міністерській зустрічі НВЗДА були присутніми спостерігачі від США, Японії, Південної Кореї, Індонезії, Австралії, а також від міжнародних організацій – ООН і ОБСЄ.

Юридична база взаємовідносин у сфері безпеки знайшла своє відображення в Декларації принципів, що регулюють відносини між країнами-учасниками НВЗДА, а також у заявах і деклараціях, прийнятих лідерами держав ШОС під час зустрічей в Душанбе, Бішкеку, Алма-Аті і Шанхаї. Так, у підписаній країнами ШОС Душанбінській декларації було висловлено суворе засудження «несанкціонованого Радою Безпеки ООН застосування в міжнародних відносинах військової сили або загрози її застосування» [107].

У проекті Декларації Регіонального форуму АСЕАН, представленого РФ у грудні 1994 р., відзначалось рівне право всіх держав регіону брати участь у створенні механізмів регіональної безпеки, необхідність утриматися від економічного тиску на окремі держави, як засобу розв'язання політичних питань [108].

Необхідність покрокових, поступальних підходів щодо вироблення багатосторонніх моделей безпеки має об'єктивні передумови. Захист і просування інтересів національної безпеки є безумовним пріоритетом і відправним пунктом практичної політики для акторів міжнародної системи. За визначенням відомого американського теоретика-міжнародника професора Кембріджського університету Р. Кеохейна, міждержавне співробітництво можливе лише у випадку, якщо політика держав сприймається партнерами як така, що сприяє реалізації їх власної політики внаслідок процесу координації [109]. У цьому відношенні регіональний консенсус з базових компонентів національної стратегії учасників багатосторонньої системи безпеки сприяє виробленню узгодженого розуміння інтересів регіональної безпеки, єдиних для всіх «правил гри». Російський експерт О.В. Лукін, визначаючи можливості РФ щодо рівноправної участі у формуванні структури безпекових міждержавних відносин в АТР, стверджує: «Економічна і політична вага в ШОС такої могутньої держави як Китай, достатньо велика. Проте саме тому членство в організації, всі документи, які говорять про рівноправ'я її членів, вигідно більш слабким, оскільки урівнює їх в правах з сильнішими. Аналогічним чином членство в РБ ООН урівнює політичну вагу Росії (та інших членів) в цій організації з США, що часто викликає незадоволення Вашингтона» [110]. Отже, основним рушійним мотивом у такій системі безпеки є прагнення забезпечити власні національні інтереси і передбачуваність поведінки партнера.

Послідовному формуванню регіональної системи багатосторонньої безпеки сприяють «м'які» форми залучення держав до військово-політичного переговорного процесу. Достатньо низький ступінь формалізації і централізації є однією з відмінних рис моделей безпеки, які формуються за участю КНР та РФ в АТР. Основними інституціоналізованими каналами взаємодії у форматі АРФ і НВЗДА є діалогові механізми, за допомогою яких країни-учасниці узгоджують позиції з проблемних питань міжнародного життя. Розгалужена, багаторівнева мережа каналів діалогу є важливим доповненням до договірному режиму транспарентності і заходів довіри в межах «шанхайського процесу». Разом із тим у порівнянні з АРФ і НВЗДА ШОС є більш інтегрованою моделлю субрегіонального рівня з потенціалом поширення зони політико-економічного впливу на всю систему взаємин в АТР. У ШОС поступово

53. Кулініч М.А. Україна в Азійсько-Тихоокеанському регіоні... – С. 472.

54. Воскресенский А. Китай в контексте глобального лидерства? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/five/002.htm>.

55. Мосяков Д. Новые тенденции в политике Китая в Юго-восточной Азии // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 1. – С. 9.

56. Современные международные отношения... – С. 27.

57. Energy and security: toward a new foreign policy strategy / Jan H. Kalicki and David L. Goldwyn (eds.). – Washington – Baltimore: Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, 2005. – P. xxi.

58. Там само. – P. 9.

59. Там само. – P. 55-58.

60. Россия предлагает странам АТР воспользоваться ее уникальными транзитными возможностями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/news/0/4873.html.

61. Уткин А.И. Мир после сентября 2001 года. – М.: Русский Национальный Фонд, 2002. – С. 37, 42.

62. Li R. The China challenge: theoretical perspectives and policy implications // Journal of contemporary China. – Abington, 1999. – Vol. 8. – № 22. – P. 451.

63. Иноземцев В. Глобальные угрозы – 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/articles/0/3818.html.

64. Feigenbaum E.A. China's military posture and the new economic geopolitics // Survival. – 1999. – Vol. 41. – № 2. – P. 72.

65. Бергер Я. Китайский урок приумножения ВВП [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/articles/4542.html.

66. Довженко М.В. «Идеалистом в политике быть глупо». Интервью с заместителем председателя комитета по обороне в Государственной Думе РФ Алексеем Арбатовым [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&=thesisDesc&id_thesis=2395.

67. Сорокин К.Э. Геополитика современности и геостратегия России. – М.: «Российская политическая энциклопедия» РОССПЭН, 1996. – С. 89.

68. Дейч Дж. Ядерный подход к сегодняшней реальности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/13/3945.html.

69. Уткин А.И. Американская стратегия для XXI века. – М.: Логос, 2000. – С. 180.

70. Китай – более ответственный подход к вопросам о нераспространении. Интервью с Робертом Дж. Айнхорном, заместителем помощника Государственного секретаря по вопросам нераспространения. Внешняя

33. Там само. – Р. 140-141.
34. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века. – М.: Алгоритм, 2001. – С. 269.
35. Киссинджер Г. В отношении Китая политика сдерживания неэффективна [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/translation/220264.html.
36. Киссинджер Г. Время больших шансов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inosmi.ru/translation/222923.html.
37. Семин А.В. Что мешает достижению согласия между Токио и Пекином // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – № 2. – С. 43.
38. Bracken P. The second nuclear age // Foreign affairs. – 2000. – Vol. 79. – № 1. – Р. 148.
39. Там само.
40. Барабанов С.В. Мировая торговля вооружениями и военной техникой // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 4. – С. 102.
41. Бунин В., Шлындов А. Военный потенциал Японии // Проблемы Дальнего Востока. – 2000. – № 5. – С. 59-76.
42. Labetskaya V., Timofeyev A. Russia sells arms to Seoul // Moscow News. – 1999. – № 34. – Р. 4.
43. Тайвань – на 1-м месте в мире по объему закупок вооружений // Свободный Китай. – 1999. – № 4. – С. 64.
44. Малевич И.А. Внимание, Китай. – Минск: Харвест, 2000. – С. 171.
45. Хуан Джим. Воевать мы не хотим, но... // Тайбэйская панорама. – 2001. – № 3. – С. 17.
46. Там само. – С. 16-17.
47. International Relations Theory and the Asia-Pacific / G. John Ikenberry and Michael Mastanduno (eds.). – N.-Y.: Columbia University Press, 2003. – Р. 388.
48. Фукуяма Ф. Новый взгляд на Азию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/12/3643.html.
49. Bracken P. The second nuclear age ... – Р. 156.
50. Хуей Ван. Азиаты переосмысливают Азию // Россия в глобальной политике. – 2005. – Т. 3. – № 5. – С. 82, 87.
51. Бжезинский Зб. Последний суверен на распутье [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ng.ru/ideas/2006-02-17/1_suveren.html.
52. Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталева М.А. Очерки теории и политического анализа международных отношений. – М.: Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2002. – С. 266-267.

починають виявлятися перші ознаки формалізації моделі колективної безпеки, яку відстоюють члени організації. Так, на зустрічі голів держав членів ШОС в Шанхаї 14-15 червня 2001 р. було прийнято рішення про перетворення «п'ятірки» в регіональну організацію багатопрофільного співробітництва. Підписана Декларація щодо створення на основі «п'ятірки» Шанхайської організації співробітництва. Влітку 2002 р. в Санкт-Петербурзі підписана Хартія ШОС. З метою удосконалення взаємодії міністерств і відомств держав форуму від кожної країни був призначений національний координатор. Започаткована діяльність Ради Координаторів. Ініційована робота зі зближення законодавчої бази країн-учасниць «шанхайського процесу», розробляються можливості проведення спільних операцій [111].

Проте в цілому «шанхайський процес» залишається достатньо «м'якою» переговорною моделлю безпеки, в якій механізмом прийняття рішень є діалогові канали, а не централізовані наднаціональні структури. ШОС, АРФ і НВЗДА більшою або меншою мірою відповідають за термінологією професора політології Принстонського університету К. Дейча, руху щодо формування на Азійському континенті плюралістичних спільнот безпеки, в яких підтримання військово-політичної стабільності відбувається за рахунок багатосторонніх переговорних, діалогових механізмів. Це, на думку експерта, відрізняє їх від амальгованих інфраструктур безпеки, яким притаманна наявність «жорстких» формальних централізованих інститутів реагування на конфлікт, втіленням яких виступають системи колективної безпеки [112].

Характерною рисою регіональних моделей безпеки за участі Москви та Пекіна є декларування відмови від творення військово-політичних блоків. Так, учасники Наради з взаємодії і заходам довіри в Азії одним із наріжних принципів своєї взаємодії проголосили: «Двосторонні або багатосторонні військові угоди не повинні бути спрямовані проти будь-якої третьої сторони і не повинні підривати інтереси безпеки інших держав» [113].

Необхідність подолання існуючого конфліктогенного потенціалу між основними гравцями ШОС зумовлює активізацію розширення діалогу інституцій з іншими регіональними структурами безпеки та окремими державами щодо розвитку співробітництва в транскордонному вимірі. Шанхайська організація співробітництва не виключає можливості встановлення постійного діалогу з третіми державами і міжнародними структурами. Зокрема, голова російського зовнішньополітичного відомства І.С. Іванов одним із пріоритетних завдань РФ у сфері зовнішньої політики визначив необхідність встановлення постійних контактів ШОС з АСЕАН [114]. У спільній декларації міністрів закордонних справ РФ і Асоціації

держав Південно-Східної Азії про партнерство в справі миру і безпеки, а також процвітання і розвитку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні стверджувалось: «Сторони будуть докладати спільних зусиль щодо зміцнення миру і безпеки, а також процвітання і розвитку Азійсько-Тихоокеанського регіону. Сприятимуть зміцненню багатостороннього співробітництва і підвищенню ефективності існуючих багатосторонніх механізмів безпеки, зокрема Регіонального форуму АСЕАН (АРФ), шляхом активізації співробітництва і зміцнення заходів довіри як основи майбутнього розвитку АРФ» [115]. Особливий акцент у документі було зроблено на відзначенні АСЕАН «зусиль Росії із забезпечення миру і безпеки в регіоні, зокрема, в межах Шанхайської організації співробітництва (ШОС)» [116].

Дипломатичний аспект забезпечення регіональної стабільності передбачає поглиблення співробітництва у військово-політичній сфері та відкритості в питаннях військового будівництва. В серпні 1995 р. на черговому засіданні АРФ в Брунеї Росія представила проект Декларації «Про принципи безпеки і стабільності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні». В документі пропонувалось створення системи міжнародних консультацій і взаємних гарантій безпеки, вироблення заходів довіри і транспарентності військових доктрин [117]. Російські ініціативи щодо формування загальнорегіональних підходів до проблем безпеки, за твердженням науковців РФ, стали визначальними [118]. Позитивну оцінку з боку партнерів по АРФ отримав внесок Росії в розвиток Асеанівського регіонального форуму в 2001 р. – проведення Московського засідання експертів щодо проекту Декларації про визначальні принципи взаємовідносин в АТР [119]. В 2002 р. МЗС РФ позитивно оцінив ініціативу Управління оборони Японії зі створення в Азії структури безпеки за участі Японії, США, КНР, РК і КНДР. У відповіді Департаменту інформації МЗС Росії відзначалось: «Російська Федерація давно виступає за створення багатосторонніх механізмів співробітництва у сфері забезпечення безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Ми готові до обговорення питань зміцнення системи безпеки в АТР з державами регіону, включаючи звичайно і Японію» [120].

У межах «шанхайського процесу» військово-політичне співробітництво знайшло відображення в підписанні в 1996 р. членами ШОС Угоди про зміцнення довіри у військовій сфері в прикордонних районах і про взаємне скорочення збройних сил в прикордонних районах. Російський політолог В.Е. Петровський, аналізуючи характер підписаних угод головами держав РФ, КНР, Казахстану, Киргизії і Таджикистану, приходять до висновку, що вони є унікальними у світовій дипломатичній практиці. Оскільки є першими на азійському континенті багатосторонніми договорами,

15. Иранский вызов. На пороге радикального решения проблемы нераспространения // Независимая газета. – 2010. – 15 февраля.

16. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

17. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. – М.: АСТ: Ермак, 2005. – 588 с.

18. Там само. – С. 7.

19. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 1. – С. 73.

20. Иноземцев В. Глобализация по-американски как альтернатива вестернизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.gami.ru/cosmopolis/archives/6/inozemtsev.html.

21. Най Дж.С. Политика США в области безопасности: задачи XXI века [Электронный ресурс] // Электронный журнал Государственного департамента США. – 1998. – Том 3. – № 3. – Режим доступа: www.usinfo.state.gov/journals/journals.html.

22. Nye. J. The paradox of American power. – N.Y.: Oxford University Press, 2002. – P. 110.

23. Бжезинский Зб. Слово Америки снова должно стать непререкаемым для всего мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inosmi.ru/translation/216177.html>.

24. Аннан К. «При большой свободе»: время решений в ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/15/4501.html.

25. Там само.

26. Dervis K. (in cooperation Ceren Ozer). A better globalization: legitimacy, governance and reform. – Washington: Center for Global Development, 2005. – P. 46.

27. Примаков Е.М. Мир без сверхдержав [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/4/1982.html.

28. Бжезинский Зб. Последний суверен на распутье [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ng.ru/ideas/2006-02-17/1_suveren.html.

29. Там само.

30. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? / Пер. с англ. – М.: Ладомир, 2002. – С. 3.

31. Хестаков Р. Гибель СССР – трагедия для США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.globalaffairs.ru/articles/0/4641.html.

32. From globalism to regionalism new perspectives on US foreign and defense policies / Ed. by Cronin P. – Washington: National defense university press, 1993. – P. 239.

ПОСИЛАННЯ

1 РОЗДІЛ

1. Кулініч М.А. Україна в Азійсько-Тихоокеанському регіоні // Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин / За ред. Л.В. Губерського. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – С. 471.
2. Современные международные отношения / Под ред. А.В. Торкунова. – М.: РОССПЭН, 2000. – С. 340.
3. Арин О.А. Азиатско-Тихоокеанский регион: мифы, иллюзии и реальность [Электронный ресурс]. – М.: Флинт Наука, 1997. – 435 с. – Режим доступа: http://asiapacific.narod.ru/countries/apr/arin/arin_monografia.htm.
4. Anderson S.J. Japan and regional organizations // Journal of East Asian Affairs. – 1993. – Vol. 7. – № 2. – P. 511.
5. Петровский В.Е. Азиатско-тихоокеанские режимы безопасности после «холодной войны»: эволюция, перспективы российского участия. – М.: Памятники исторической мысли, 1998. – С. 8.
6. Дзьобань О.П., Соснін О.В. Теоретичні основи Національної безпеки України. – К.: Освіта України, 2009. – С. 194.
7. Там само.
8. Арин О.А. Россия в стратегическом капкане. – М.: Алгоритм, 2003. – С. 274.
9. Там само. – С. 276.
10. Богатуров А.Д. Великие державы на Тихом океане. История и теория международных отношений в Восточной Азии после второй мировой войны (1945-1995). – М.: Конверт. – МОНФ, 1997. – С. 33.
11. Там само.
12. Капітоненко М.Г. Стабільність міжнародних систем // Дослідження світової політики: Зб. наукових праць / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України / Гол. ред. Є.Є. Камінський. – Вип. 22. – 2003. – С. 12.
13. Капітоненко М.Г. «Баланс сил» та організація міжнародної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cirs.kiev.ua/.../kapitonenko_balans%20syl%20ta%20organizaziya%20mizhnarodnoy%20systemy.doc.
14. Богатуров А.Д. Великие державы на Тихом океане... – С. 51.

які передбачають загальнорегіональні по значимості і безпрецедентні за масштабом заходи довіри щодо обмеження на дислокацію збройних сил і розташування озброєнь вздовж кордонів [121].

Московська угода про взаємне скорочення збройних сил у прикордонних районах, підписана лідерами країн-членів ШОС у квітні 1997 р. підтвердила принцип взаємного незастосування сили або загрози її застосування і відмову від досягнення односторонньої військової переваги. Передбачена також відмова від застосування збройних сил, дислокованих в прикордонних районах, з метою здійснення військової діяльності, яка загрожуватиме іншій стороні. Угода закріпила зобов'язання сторін здійснювати обмін військовою інформацією, реалізувати обмежувальні заходи щодо масштабів військових навчань, ставити до відома один одного про певні види військової діяльності, запрошувати на військові навчання спостерігачів. Документ сформулював основні напрямки співробітництва між збройними силами і прикордонними військами держав-учасниць у прикордонних районах. Була задекларована глибина району застосування угоди – 100 км від лінії кордону на всій її протяжності [122]. Один із провідних російських сходовознавців А.Д. Воскресенський, характеризуючи наслідки поглиблення співпраці у безпековій сфері між КНР та РФ, стверджує: «Посилення фактору взаємної довіри, який завжди був надзвичайно важливим в розвитку взаємодії між Росією і Китаєм, дозволить забезпечити більшу стабільність і рівновагу в багатфакторній системі взаємовідносин Москви і Пекіна» [123]. Активізація російсько-китайської співпраці в межах ШОС не могла не викликати аналітичних розробок у американській політології щодо оптимальної моделі взаємодії США з країнами-учасницями безпекових механізмів за участю РФ та КНР. Директор Центру стратегічних досліджень Ф. Меррілла Школи передових міжнародних досліджень Університету ім. Дж. Хопкінса (США) Е. Коен, визначаючи «порядок денний» зовнішньополітичної стратегії США щодо «шанхайського процесу», приходять до висновку: «Під час своєї тривалої війни з ісламським тероризмом і політичною ідеологією, яка його породжує, Америка не може дозволити собі конфліктувати з Росією і Китаєм в Євразії. Таким чином, Вашингтон повинен шукати шляхи встановлення діалогу з ШОС. В іншому випадку Сполучені Штати ризикують ще одним приниженням від рук Москви та Пекіна» [124].

Таким чином, у моделях безпеки, які розбудовуються за участі КНР, наріжним каменем є не підготовка до стримування можливої агресії, а – розробка превентивних заходів, які різко знижують вірогідність збройного конфлікту. Канцелярія Держради КНР, представляючи офіційну державну позицію розвитку співпраці у сфері безпеки АТР на початку 2000-х рр.,

підкреслила: «Китай буде неухильно і наполегливо домагатися нового бачення безпеки, виступаючи проти гегемонізму, силової політики і тероризму в усіх формах, готовий разом з країнами світу докласти безупинних зусиль для створення мирної світової обстановки на основі довготривалості, стабільності і надійної безпеки» [125].

Отже, новий баланс сил, який формується в АТР на початку XXI ст., чітко визначив провідні ролі двох великих держав – КНР і США – і дієву, але із значно меншим потенціалом щодо структурування основних контурів безпекової системи АТР на сучасному етапі – Росії. Проблемні питання розбудови регіонального механізму безпеки визначаються, по-перше, тим, наскільки реалізація національних інтересів зростаючої держави Китаю матиме конфліктний потенціал з іншими провідними державами АТР; по-друге, які засоби використовуватимуться учасниками Азійсько-Тихоокеанського «концерту» для реалізації зовнішньополітичних стратегій і яку зовнішню політику вони будуть проводити для підтримання миру і безпеки в цьому стратегічно важливому районі світу.

Реалії Азійсько-Тихоокеанського регіону визначають, що моделі безпеки на основі співробітництва, базисом яких є багатостороння участь держав, орієнтованих на поступову інтеграцію до регіональних діалогових і обмежувальних військово-політичних інфраструктур, є найбільш оптимальними щодо конструювання загально регіональної системи безпеки в сучасних умовах.

Серед регіональних суперечностей можна виокремити чотири головні групи проблем: а) суперечності між окремими державами: суттєві суперечності між США і КНР у сфері економічних зв'язків і в політичних підходах до врегулювання певних міжнародних проблем (тайванська проблема); між США і Японією постійно загострюються суперечності у сфері економіки, валютно фінансової політики тощо; між Японією і КНР існують суперечності у сфері військової і оборонної розбудови; суперечності між двома корейськими державами, як і раніше, носять гостроконфліктний характер; низка територіальних суперечностей в регіоні також може бути віднесена до цієї категорії; б) суперечності між групами країн, зокрема суперечності між субрегіоном Південно-Східної Азії і субрегіоном Північно-Східної Азії щодо підходів до проблем безпеки з питань інвестиційної політики тощо; в) суперечності між великими, малими і середніми державами: в цілому після закінчення «холодної війни» політика деяких держав регіону набула більшої самостійності і незалежності, що спричинило суперечності з великими державами відносно питань безпеки (наприклад, Малайзія – США), у зв'язку із зростанням комплексної могутності цих держав (в першу чергу, занепокоєння щодо «китайської загрози»); г) суперечності

проблеми є початок переговорів між Пекіном та Тайбеєм на офіційній чи неофіційній основі. США, як і РФ, зацікавлені в політичному розв'язанні проблеми, підтримають початок таких переговорів у будь-якій формі. Оскільки, як Вашингтон, так і Москва прагнуть уникнути прямого втягування до конфлікту на стороні Тайваню й відповідно Пекіна.

На розвиток ситуації у Східній Азії у найближче десятиліття зростаючий вплив матиме і «корейська проблема». Позиції трьох провідних держав (РФ, КНР, США) щодо перспектив об'єднання двох корейських держав неоднозначні, хоча публічно ніхто не виступає проти об'єднання. У найближчій перспективі всі зацікавлені держави підтримуватимуть політику миру, стабільності та статус-кво на Корейському півострові, тобто на даному етапі жодна країна не зацікавлена в об'єднанні Кореї. Підходи США, КНР, Японії та Росії до розв'язання корейської проблеми будуть скоріше за все багатоваріантними, залежними від поєднання глобальних, регіональних та міжкорейських факторів. Разом із тим існує взаємозацікавленість США, РФ та КНР щодо ядерної програми КНДР. Так, через китайську та російську позицію, США не могли застосовувати за допомогою механізму РБ ООН міжнародні економічні санкції проти КНДР. Лише після випробування Пхеньяном ядерної зброї, Москва і Пекін підтримали жорстку резолюцію РБ ООН щодо КНДР. Держави, зацікавлені в створенні коаліції та проведенні шестисторонніх переговорів, щоб за допомогою спільного тиску на КНДР змусити її керівництво відмовитися від зброї масового знищення.

Посиленню політичного авторитету Китаю в АТР перешкоджають внутрішні конфлікти: між центральною владою і релігійними рухами, між ханьцями і нацменшинами в ТАР і СУАР. Ці конфлікти ідентичності є загрозою як стабільності КНР і регіону, так і світу в цілому (у випадку дезінтеграції китайської держави). Варіативні моделі розв'язання цих проблем безпосередньо впливають на стан стабільності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Вірогідність інтернаціоналізованих локально-регіональних конфліктів КНР за умови дезінтеграції сучасної китайської моделі держави в цих конфліктах може призвести до виникнення політичних, економічних, демографічних та інших проблем для РФ.

Наразі для зміни глобального балансу сил на свою користь і розбудови китаєцентричного світу КНР використовує мирні засоби (дипломатичні, економічні, демографічні) і лише в крайньому випадку задіюватиме силові способи розв'язання проблем. Проте прагнення до лідерства, регіоналізації і формування нового світоустрою за китайським сценарієм, а також конфлікти ідентичності КНР є факторами напруги в АТР і виступають живильним підґрунтям можливих інтернаціоналізованих локально-регіональних конфліктів XXI ст.

Стратегічна ситуація в Східній Азії в XXI ст. у першу чергу визначається особливостями формування нового балансу сил і зовнішньополітичних інтересів регіональних центрів впливу США, РФ та КНР. Баланс сил у Східній Азії, який поступово змінюється на користь Китаю, безумовно буде впливати і на розв'язання тайванської проблеми. Характер та моделі її розв'язання, окрім, виключно внутрішньокитайських рамок, мають принципове значення з точки зору безпеки виникнення силового конфлікту і втягування до нього США, Японії, можливо Південної Кореї і навіть Росії. Різке загострення цієї проблеми відбулося після розпаду СРСР, коли в АТР і у світі в цілому змінилось співвідношення сил. Особливістю тайванського питання є те, що з похідної «холодної війни», як елемента протистояння США і СРСР, воно перетворилось на конфліктогенну складову американсько-китайських відносин. При цьому, незважаючи на досягнутий прогрес в економічній сфері й існуючі домовленості між материком і островом з практичних питань двосторонніх відносин (пряме повітряне сполучення, поштове сполучення, туризм тощо) реальних механізмів розв'язання «тайванського вузла» поки що не вироблено. Особливо значимою, якщо не вирішальною в цьому питанні, є подальша політика США. Наразі відокремлений від Китаю Тайвань є для США елементом стримування Китаю в суперництві за регіональне і глобальне лідерство. Тому об'єднання Тайваню з КНР виглядає завданням із складним рішенням, а відповідно і складно прогнозованим. Безпека можливого китайсько-тайванського конфлікту полягає в тому, що розпочавшись як локальний, він за умови підключення альянсу США – Японія неминуче переросте в масштабний регіональний конфлікт. Напруженість навколо тайванського питання, з одного боку, видається вигідною для Росії, оскільки привносить дестабілізаційні елементи у відносини між Пекіном і Вашингтоном, роблячи їх більш поступливими в контактах з Москвою. Але, з іншого боку, затягування конфліктного «вузла» в районі Тайванської протоки суперечить російським інтересам, зважаючи на розхитування стабільності і співробітництва в АТР, що матиме вкрай негативні наслідки для національних інтересів РФ у регіоні. Тайванська проблема також здатна викликати тертя в російсько-китайських відносинах: по-перше, внаслідок істотного нарощування економічного співробітництва Росії з островом (що можливо за умови поліпшення господарської кон'юнктури в РФ); по-друге, за спалаху китайсько-американської конфронтації, спричиненої проблемою Тайваню і відмові Москви енергійно підтримувати Пекін в конфлікті (аналогічному тому, як це було наприкінці 1950-х рр.). Конфліктогенний розвиток подій розладнає регіональний безпековий механізм, що не відповідає інтересам центросилових держав регіону. Зважаючи на це, одним із найбільш вірогідних варіантів урегулювання тайванської

міжцивілізаційного характеру, які виникають у відносинах США і європейських держав з одного боку, і країн Північно-Східної і Південно-Східної Азії – з іншого.

Враховуючи обставини, що на політичному просторі АТР представлені чотири великі держави (США, РФ, КНР та Японія), які мають вплив у глобальному масштабі, наслідки виникнення кризових ситуацій у регіональному форматі взаємин з самого початку набуватимуть характер не лише регіональний, але і глобальний. У цьому і полягає змістовна сторона особливої загрози безпеці держав як Східної Азії, так і АТР в цілому.

Певна невизначеність щодо розвитку ситуації в АТР у випадку зменшення американської військової присутності стимулює основних акторів регіональної системи міжнародних відносин завчасно готуватися до можливого несприятливого перебігу подій і налагоджувати діалог один з одним у безпековій сфері взаємовідносин. У цьому контексті виключний інтерес має еволюція концепцій національної безпеки ключових акторів регіону, особливо ті її напрямки, які стосуються самовизначення їх в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Науковий співробітник Гарвардського університету Е.А. Фейгенбаум, окреслюючи можливі варіанти розвитку політичного процесу в АТР, приходять до висновку: «Питання полягає в тому, як довго США будуть реалізовувати свою гегемонію. Нове ускладнення відносин з Японією, незадоволення в конгресі США значними витратами на військові цілі та інші фактори можуть змусити США скоротити терміни присутності американського флоту в АТР, і тоді Китаю вже не вдасться безкоштовно користуватися послугами флоту США для захисту морських комунікацій біля берегів Азії» [126]. На думку науковця, присутність американського флоту в АТР, насамперед ускладнює переозброєння Японії. У випадку ж залишення США Азійсько-Тихоокеанського регіону Японія може укласти з Китаєм угоду «про обмежене стратегічне партнерство» [127]. Хоча позитивний запас стабільності американської присутності щодо безпекової системи АТР був відзначений Зб. Бжезинським. На думку колишнього радника з питань національної безпеки адміністрації Дж. Картера: «У період до 2025-2030 рр. керівництво США матиме необхідні ресурси та можливості для забезпечення ефективного глобального лідерства США і формування стійкого світопорядку. А тому, проблема не в тому, як швидко будуть набирати силу Китай або Індія, об'єднувати свої сили Європа або відновлювати Росія. Головне – як Вашингтон зуміє розпорядитися колосальним капіталом Америки» [128].

Разом із тим необхідно відзначити, що Китай займає міцні позиції в новій розстановці сил в АТР. На відміну від Японії, свого потенційного

конкурента і суперника в регіоні, він має в розпорядженні власні природні ресурси, достатні для того, щоб самостійно підтримувати стійке економічне зростання і забезпечувати стратегічну незалежність.

Сильною стороною стратегічного потенціалу КНР, як полюсу сили в АТР, є орієнтація національної економіки в довгостроковій перспективі на емкий внутрішній ринок. За умови, якщо країна збереже темпи розвитку на близьку і середньотермінову перспективу, купівельна спроможність населення зростатиме, а відповідно зростатиме і внутрішній ринок.

Залишаючись самодостатнім центром сили, забезпеченим природними, трудовими, технологічними і фінансовими ресурсами, Китай об'єктивно має всі необхідні умови, гарантуючі йому політичну, економічну і стратегічну незалежність.

Силовий потенціал Китаю в новій системі відносин в АТР урівноважується лише стратегічною могутністю Сполучених Штатів Америки, які хоча географічно і не є частиною регіону, але мають там суттєвий військово-морський потенціал. Витрати США лише на ВМС в період 1999-2004 рр. зросли на 40 % з 81,9 млрд до 115,1 млрд доларів. У 2005 р. витрати на військово-морські сили склали 119,3 млрд доларів [129]. Після розпаду СРСР і ослаблення військово-морського флоту Росії США доклали істотних зусиль із зміцнення своїх стратегічних позицій великої морської держави в західній частині Тихого океану. Найважливішими завданнями США в XXI ст. в АТР виступають збереження впливу на Японію і уповільнення зростання Китаю. США прагнуть урівноважити перетворення КНР у регіонального лідера розширенням військово-політичних зв'язків із союзниками в тій частині планети, яка має всі необхідні потенційні можливості до перетворення на центр світового економічного, а відповідно і політичного розвитку. Зб. Бжезинський, характеризуючи значимість відносин між США та КНР в постбіполярний період, відзначає: «Американо-китайські відносини важливі щодо підтримання стабільності в Північно-Східній Азії, яка має конфліктний потенціал; вони також можуть вияснити, яким чином Японія визначає свою роль провідної держави в міжнародних справах – не лише економічній, але і в політичній, і у військовій сферах, у довгостроковій перспективі» [130]. Директор програми міжнародної безпеки Центру стратегічних і міжнародних досліджень (м. Вашингтон) К. Кембелл, визначаючи перспективи розвитку відносин між США та Китаєм щодо формування механізмів безпеки в АТР, стверджує: «Китай великими кроками модернізує армію, підкоряє економічні висоти і здійснює дипломатичні рейди. Американці говорять про необхідність «управління» становлення Китаю як домінуючої держави, але було б

ВИСНОВКИ

На початку XXI ст. домінуючою тенденцією розвитку як світової системи міждержавних відносин, так і Азійсько-Тихоокеанського регіону є взаємопов'язані процеси глобалізації і регіоналізації, які мають визначальний вплив на динаміку і характер еволюції різномірних систем взаємовідносин. Китайський підхід до глобалізації ґрунтується на принципі відокремлення політики і економіки. В політичній глобалізації Китай вбачає загрозу втручання Заходу в його внутрішні справи і небезпечний для нього варіант гегемонізму – однополярний світоустрій на чолі із США. Економічна глобалізація стимулює процес регіоналізації економіки Китаю, одночасно ініціюючи поляризацію і посилення соціального розшарування суспільства. У свою чергу «азійський регіоналізм» активізує КНР на міжнародній арені, викликаючи прагнення до власної регіоналізації і лідерству в цих процесах на протиположному варіанту глобалізації пропагованого і впроваджуваного США. З цією метою КНР приймає участь у регіональному співробітництві в рамках форумів АТЕС, АСЕАН, ШОС, а також на глобальному рівні в рамках СОТ і МВФ, розвиває співробітництво зі США і ЄС, з G7/8. Для Китаю регіоналізація є первинним етапом у його прагненні до світового лідерства. Одним із варіантів розвитку подій є піднесення Китаю до 2021 р. (100-ліття КПК) і поява нового актора – «Великого Китаю» із включенням до його складу економічно і технічно розвиненого Тайваню. За умови прискорення цього процесу (локомотивом зростання потенціалу Китаю стануть темпи приросту його ВВП на рівні 7-8 %) до 2049 р. (100-ліття КНР) в АТР цілком вірогідно може бути створена геосфера «Великий Китай – 2», відповідна за своїми параметрами утворенню «Рах Americana».

Соціально-політичні процеси, пов'язані з реформуванням суспільства і його модернізацією, сприяють «китайській регіоналізації», викликаючи суттєві ресурсні проблеми. Необхідність динамічного розвитку економіки змушує Пекін шукати нові підходи до поповнення ресурсодефіциту і розширенню сфери впливу. КНР має територіальні претензії до низки країн регіону: до Японії через острови Сенкаку, де виявлені значні запаси газу; до В'єтнаму, Філіппін і Малайзії через архіпелаг Спратлі в Південно-Китайському морі; до В'єтнаму через Парасельські острови тощо.

Інтернаціоналізовані локально-регіональні конфлікти КНР можуть стати причиною, умовою і одночасно наслідком соціально-економічних змін на всіх рівнях соціального буття китайського суспільства. Під впливом зовнішньополітичної стратегії КНР відбуваються зміни і в системі міжнародної безпеки і підсистемі регіональних взаємозв'язків.

культури, ступеня соціально-економічного розвитку самого консолідуючого етносу, його етнопсихологічних характеристик; по-п'яте, від ступеня випередження політичних перетворень економічними реформами, метою яких є формування незалежного середнього класу і на цій основі – громадянського суспільства, як визначальної умови розв'язання соціальних проблем на демократичних засадах.

доцільно сказати, що цей Китай намагається керувати уявленнями і діями Америки, одночасно зміцнюючи свої досягнення в світі» [131]. На думку політичного оглядача газети «Washington Post» Р. Кагана дилема зовнішньополітичної стратегії США щодо КНР полягає в необхідності «вибору між відмовою від панування Америки в цьому регіоні (АТР – авт.) або певними кроками до обмеження амбіцій Китаю – в цілому амбіцій, цілком зрозумілих» [132]. У спільній монографії К. Кембелла і старшого наукового співробітника Інституту Брукінгса М. О'Хенлона здійснена спроба окреслити контури американської стратегії у контексті швидко зростаючої військової, економічної і політичної могутності Китаю і посилення його впливу в безпекових механізмах АТР. Політологи відзначають, що Китай стає серйозним викликом для США. Якщо за адміністрації президента У. Клінтона статус Китаю в двосторонніх відносинах США-КНР визначався як «стратегічний партнер», то у першому десятилітті ХХІ ст. до нього все частіше використовується визначення «стратегічний конкурент» [133].

Отже, в АТР тісно переплетені інтереси безпеки провідних країн світу, в тому числі і ядерних. Динамічне економічне зростання супроводжується настільки ж глибинними кризовими явищами, як приклад наслідків азійської фінансової кризи 1997-1999 рр. Вона мала достатньо негативні наслідки для КНР, оскільки, по-перше, активізувала діяльність тайванської адміністрації, яка в обмін на економічну допомогу країнам Південно-Східної Азії намагалася домогтися підвищення рівня політичного представництва в країнах АСЕАН; по-друге, сприяла зростанню антикомуністичних настроїв в АСЕАН, як реакції на стійкість місцевого китайського капіталу до фінансової кризи. Оскільки Тайвань, завдяки випереджаючій девальвації та значним валютним резервам 70-80 млрд доларів [134], найменше постраждав від фінансової кризи, падіння темпів росту ВВП було незначним – до 4,8 % у 1998 проти 6,8 % у 1997 роках [135]. Інтеграційні процеси в регіоні носять суперечливий і багатоступінчастий характер, а також мають внутрішній латентний потенціал щодо розколу, насамперед по лінії, яка проходить між країнами Східної Азії та іншими учасниками Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) [136]. Російський фахівець Т.В. Бордачов, аналізуючи загрози інтеграційним процесам у сфері безпеки, стверджує: «У середньостроковій перспективі провідні держави АТР – Китай, Індія, США, Японія і Південна Корея – не будуть готові до встановлення союзницьких відносин або інтеграційних процесів. Проте не виключається розвиток «м'якої» інтеграції навколо великого гравця, скоріш за все КНР, який завойовує симпатії «маленьких друзів» з числа країн – Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)» [137].

Окрім проблем у сфері інтеграції, на політичному просторі АТР існує низка неврегульованих політичних конфліктів і територіальних суперечок, які мають дестабілізуючий потенціал щодо стабільності і безпеки в регіоні. Непримиренними залишаються Північна і Південна Кореї, материковий Китай і Тайвань, незвершеними є суперечності щодо приналежності островів Дяюйдао (Сенкаку). Достатньо невизначеними є перспективи розв'язання територіальних суперечностей у Південно-Китайському морі. Там, на стратегічно важливі острови претендують КНР, Тайвань, В'єтнам, Філіппіни, Бруней і Малайзія. Тісне переплетіння геополітичних і геоекономічних факторів перетворює питання приналежності островів Спратлі в складну для врегулювання регіональну проблему. Так, для швидко зростаючої економіки КНР острови Спратлі є стратегічно важливими з точки зору енергетичної безпеки, оскільки через них проходять основні морські комунікації, які забезпечують надходження енергоносіїв до Східної Азії.

Існуючі суперечності і високий конфліктний потенціал у двосторонніх відносинах держав АТР на тлі внутрішньополітичних змін у ключових країнах регіону є дестабілізуючим фактором мультиполярної стабільності в регіоні, посилює динаміку суперечливих тенденцій.

У цьому контексті конфліктогенною тенденцією є розвиток військово-політичної ситуації в АТР, а саме мілітаризація регіону, яка особливо посилилась після закінчення «холодної війни». У середині 1990-х рр. за військовими показниками АТР вийшов на лідируючі позиції у світі. Протягом першого десятиліття XXI ст. визначилась стійка тенденція зростання ринку озброєнь в АТР, який на сьогодні вважається другим за рівнем мілітаризації після Європи [138]. Показовим у цьому відношенні є стале зростання закупівель озброєння КНР. Так, в 1990-х рр. РФ щорічно поставляла Китаю озброєння на суму 1-2 млрд доларів [139]. У період 2000-2007 рр. цей показник становив 2-3 млрд доларів на рік, що складає близько 30-40 % загального обсягу продажу російської зброї [140].

Це викликає занепокоєння американських експертів щодо поступального зростання закупівель російського озброєння КНР. За твердженням директора і старшого наукового співробітника програми «Росія – Євразія» Центра стратегічних і міжнародних досліджень (США) Е. Качінса: «У військових колах США існує стурбованість тим, що за допомогою Москви Китай настільки наростить власний військовий потенціал, що зможе завдати серйозних втрат Сьомому флоту США у випадку відкритого зіткнення через Тайвань» [141]. Разом із тим професор політології Массачусетського університету Т.Дж. Крістенсен доводить, що, використовуючи нові види озброєння і відповідну стратегію, Китай зможе створити суттєві проблеми системі безпеки, яка створюється

Аналогічна точка зору була представлена і офіційним представником МЗС КНР Цинь Ганом: «Недавні насильницькі злочини з побиттям, руйнуваннями, грабунками і підпалами зустріли різке засудження і рішучий протест з боку різних кіл громадськості Тибету. Інцидент був навмисне спланований і інспірований клікою Далай-лами, їй не уникнути відповідальності за ці злочини» [206]. Зі свого боку, духовний лідер тибетців Далай-лама, звинуватив Пекін у «культурному геноциді» і закликав співвітчизників до витримки. «Якщо ситуація вийде з-під контролю, – заявив він, – то єдиним виходом буде моя повна відставка». Проте, на наступний день представник Далай-лами Тензін Такла, уточнив, що мова йшла лише про відставку з посади глави уряду у вигнанні [207].

Отже, врегулювання конфлікту ідентичності в ТАР сприятиме динамічна реалізація центральною владою КНР заходів з економічного стимулювання розвитку району, поліпшенню умов життя нацменшин, радикального підвищення їх життєвого рівня та освіченості. Для центросилових держав регіону, особливо для РФ інтернаціоналізація конфлікту в Тибеті, оскільки і в Синьцзяні матиме негативні наслідки. Росії не є вигідним наявність кризової зони поблизу державного кордону. Окрім того дестабілізація внутрішньополітичної ситуації у КНР може спричинити незворотні зміни на політичному макрорівні, а саме унеможливить розбудову багатополлярної системи світоустрою, розбудову якої активно обстоюють РФ та КНР.

Таким чином, посиленню політичного впливу Китаю в АТР і у світі перешкоджають внутрішні конфлікти: між центральною владою і релігійними рухами, між ханьцями і нацменшинами в СУАР і ТАР. Конфлікти ідентичності є загрозою стабільності КНР і можуть за зовнішнього сприяння перетворитись в інтернаціоналізовані локально-регіональні конфлікти, які суперечитимуть інтересам безпеки всіх центрів сили Азійсько-Тихоокеанського регіону.

У близькій і середньостроковій перспективі фактор національних і релігійних розбіжностей є дієвим для США важелем впливу на динаміку нарощування КНР комплексної державної могутності, як держави-конкурента на регіональному та глобальному рівнях.

Враховуючи внутрішньополітичні і зовнішньополітичні тенденції розвитку КНР, можна спрогнозувати, що стабільність Китаю як єдиної багатонаціональної унітарної держави залежатиме, по-перше, від ступеня централізації управління і політики центрального керівництва, в тому числі і в сфері регламентації міжетнічних відносин: по-друге, від ролі і місця консолідуючого етносу (ханьців) у системі національної автономії і концепції національно-державного будівництва і позиціонування цих питань у державній ідеології; по-третє, від ментальності і політичної

обмеженим контингентом військ, розміщених у Тибеті в оборонних цілях [200].

Постійний міжнародний трибунал, який зібрався в Страсбурзі в листопаді 1992 р., прийшов до висновку, що тибетці відповідають загальноприйнятим критеріям народу, що володіє правом на самовизначення і тому в них повинна бути можливість реалізувати це право. Трибунал ухвалив, що «присутність китайської адміністрації на тибетській території слід розглядати як іноземне панування над народом Тибету», що «з 1950 р. тибетський народ був позбавлений можливості здійснювати своє право на самовизначення» [201].

Разом із тим на сьогодні позиція Далай-лами XIV щодо подальшої долі ТАР полягає насамперед у гарантуванні центральною владою КНР прав і свобод тибетського народу. Представляючи власне бачення перспектив розвитку проблеми Тибету, він підкреслив: «До тих пір, поки я несу відповідальність за стан справ у Тибеті, ми залишаємося прихильниками середнього підходу, не домагаємося повної незалежності Тибету і висловлюємо бажання залишатися в складі КНР. Я переконаний у тому, що в довгостроковій перспективі саме такий підхід забезпечить тибетському народу найбільший матеріальний прогрес» [202]. На думку лідера тибетців оптимальний варіант розвитку ситуації щодо Тибету визначається відсталістю ТАР у соціально-економічному розвитку. «Це величезна земля, багата природними ресурсами, але у нас немає технологій і знань для їх розробки. Якщо ми залишимося в межах Китаю, ми можемо отримати набагато більшу користі за умови, що Китай буде з повагою ставитися до нашої культури і навколишнього середовища і надасть нам певні гарантії» – зазначив Далай-лама XIV [203].

Чергове загострення ситуації у ТАР відбулося на початку березня 2008 р. 14 березня 2008 р. – у 49-ту річницю повстання – в тибетській столиці Лхаса пройшли антикитайські заворушення. Це сталося після маніфестацій буддистських монахів, які вийшли на вуличні демонстрації 10 березня – в річницю повстання 1959 р.

Антикитайські виступи і демонстрації були жорстоко придушені військами. Було вбито більше 200 тибетців, у тому числі буддистські монахи. Пекін визнав вбитими лише 19 чоловік, які були переважно китайцями [204].

Коментуючи події у столиці Тибету Ласі, керівник адміністрації ТАР Дзянпа Пуньцог, відзначив: «Це організовані, умисні і інспіровані угрупованням Далай-лами злочини, скоєні за взаємною змовою внутрішніми і закордонними сепаратистами, які прагнуть до «незалежності Тибету» [205].

США, і особливо в районі Тайваню, не докладаючи при цьому значних зусиль для того, щоб наздогнати США за загальним рівнем свого військового потенціалу або військової технології [142]. На думку науковця, надзвичайно небезпечним є те, що із війни в Перській затоці і Косово, китайське командування зробило висновок, що якби влада Багдада і Белграда була активнішою і атакувала бази США на початковому етапі конфлікту, коли американці збирали свої сили, США, можливо, і не досягли б перемоги. Така логіка, відзначає Т.Дж. Крістенсен, дуже небезпечна, оскільки ускладнює врегулювання конфліктів [143].

У середовищі російських політологів, військових експертів та аналітиків відсутня єдина точка зору щодо перспектив військової модернізації КНР. Провідний співробітник Інституту Далекого Сходу РАН А.Ф. Клименко виокремлює точки неспівпадіння стратегічних інтересів Росії та Китаю, серед яких особливо суттєвою є «занепокоєність російської сторони у зв'язку із зростаючою військовою могутністю Китаю, його величезною демографічною перевагою і, головне – територіальними претензіями, які все ще висувуються у деяких засобах масової інформації КНР» [144]. У спільній монографії російських вчених Б.Н. Кузика та М.Л. Титаренко здійснений аналіз потенціалу розвитку Китаю до 2050 р. Комплексна методологія дослідження, застосована авторами до зростання геополітичного впливу КНР, дозволила їм зробити висновок: «На сучасному історичному етапі і в найближчій перспективі роль китайської армії буде визначатись оборонною політикою у сфері військової безпеки, яка полягає в попередженні війни і зменшенні факторів нестабільності превентивними заходами політичного, дипломатичного, економічного і військового характеру з метою забезпечення зовнішніх і внутрішніх умов реалізації національної стратегії Китаю, спрямованої на досягнення статусу великої держави, яка займає домінуюче положення в Азійсько-Тихоокеанському регіоні і рівна за своїм політичним впливом, економічною і військовою могутністю іншим державам світу» [145]. За оцінками китайських експертів в галузі військового будівництва, на початку XXI ст. сфери фундаментальної науки, які відповідали міжнародному передовому рівню, склали 5 %, а міжнародно визнанні, як добре працюючі, – 20 %; технологія підприємств в основному знаходиться на рівні 60-70-х років XX ст. [146]. Разом із тим основні дивіденди для національних інтересів РФ, активізації КНР щодо придбання російського озброєння вбачаються російськими експертами в тому, що військово-технічне співробітництво «має дуже високу політичну значимість. Широкомасштабні закупівлі нових зразків озброєнь і військової техніки навіть за умови налагодження їх ліцензійного виробництва в країні-реципієнті технологій забезпечують більш тісне

політичне, економічне і військове зближення учасників військово-технічного співробітництва, роблячи країну-імпортера залежною від поставок запасних частин, створення, обслуговування і підтримання в робочому стані виробничої, експлуатаційної і ремонтної інфраструктури, підготовки фахівців, а надалі прив'язують її до виробника (розробника) нових зразків озброєнь і військової техніки у зв'язку із необхідністю їх подальшої модернізації» [147].

У російській політичній науці на основі аналізу аналітичних розвідок, можна виокремити два основних напрями щодо перспектив формування регіональної системи безпеки в умовах постбіполярності та значення для РФ зростання комплексної державної могутності КНР. Перший напрямок може бути визначений як політико-песимістичний, прихильники якого вважають, що зростаючий політико-економічний потенціал КНР є для Росії потенційною пасивною загрозою, а саме тому здатний дестабілізувати формування регіональних безпекових механізмів. Спонукальним мотивом їх позиції є теза щодо реальної можливості переорієнтації головного вектору політики держави на Схід, на партнерство з Китаєм і надалі на створення російсько-китайської антизахідної коаліції. Другий напрям може бути ідентифікований як політично-прагматичний. Прагматики вважають, що у відповідності з модернізацією військової сфери Китай перейде в площину економічної наддержави, що, в свою чергу, дещо знизить рівень його потреби в складних озброєннях. Оскільки розвиток китайської економіки виступить каталізатором процесу розширення зв'язків із зовнішнім політико-державним середовищем, це унеможливить розв'язання гострих проблем саме з використанням військових засобів. На роздум прагматиків, китайська оборонна модернізація не здатна за короткий проміжок часу створити сучасну армію, яка за своїми якісними показниками буде переважати збройні сили РФ, хоча економічно Китай має переваги над Росією. Росія продовжує зберігати перевагу над Китаєм у сфері озброєнь, разом із тим ця перевага є тягарем, який відтягує російську внутрішню оборонну реформу. Таким чином, співвідношення міжнародних статусів РФ і КНР прийде до рівноваги. Відповідно, розбудовуючи новий світоустрій, необхідно поглиблювати економічне, політичне і військове співробітництво; якщо російсько-китайські відносини будуть і надалі динамічно розвиватися, дві країни повинні ефективно управляти силовими розривами в економічній, військовій, технологічній сферах тощо.

Взаємопов'язаний комплекс важливих чинників буде і надалі визначати значеність та прагматизм зовнішньополітичного курсу КНР, незважаючи на всі підстави щодо лідерства в АТР. По-перше, необхідність збереження динамічних темпів економічного зростання, що неможливо

показник становить від 12 до 14 % (в 1949 р. – 0,1 %). У столиці Тибету Лхасі китайців – 40 % від загальної чисельності населення.

Необхідно відзначити, що Організація Об'єднаних Націй тричі випускала резолюції по Тибету (в 1959 р., 1961 і 1965 рр.), в яких вона закликала припинити дії, що призводять до порушення фундаментальних прав і свобод тибетського народу, включаючи право на самовизначення. Резолюція Генеральної асамблеї ООН 1723 від 20 грудня 1961 р. підтвердила право тибетського народу на самовизначення. В ній відзначалось, що ГА ООН закликає до припинення практики, яка «позбавляє тибетський народ його основних прав людини і свобод, включаючи право на самовизначення» [197].

Переговорний процес між тибетським урядом у вигнанні і центральним урядом Китаю щодо стабілізації ситуації у ТАР, починаючи з лютого 1979 р., (зустріч Ден Сяопіна в Пекіні зі старшим братом Далай-лами Гьяло Тхондупом) має перманентний характер. Хоча практичних результатів і не досягнуто, однак сам діалог вже є позитивним явищем, зважаючи на напруженість взаємовідносин двох сторін. Коментуючи характер контактів між офіційним Пекіном та урядом Тибету у вигнанні, Далай-лама XIV підкреслив: «Тибетське питання – надзвичайно складне, а Китай надмірно підозрілий і дуже обережний. Потрібен час. Проте безпосередні контакти мають дуже і дуже велике значення» [198].

У вересні 1987 р., звернувшись до Комісії з прав людини Конгресу США, Далай-лама представляє свій «Мирний план по Тибету з п'яти пунктів», вимагаючи «початку серйозних переговорів щодо майбутнього статусу Тибету». Основними пунктами плану були:

1. Перетворення всього Тибету в зону миру.
2. Відмова Китаю від політики переміщення населення, що загрожує самому існуванню тибетців як нації.
3. Повага до основних прав людини і демократичних свобод тибетського народу.
4. Відновлення та охорона природного навколишнього середовища і відмова Китаю від використання Тибету для виробництва ядерної зброї і в якості звалища ядерних відходів.
5. Проведення відкритих переговорів про майбутнє статусу Тибету і про зв'язки між тибетським і китайським народами [199]. Виступаючи в Європейському Парламенті у Страсбурзі в червні 1988 р., Далай-лама, розвиваючи «Мирний план із п'яти пунктів», пропонує провести переговори про «демократичне політичне самоврядування» всіх трьох провінцій Тибету. Це єдине політичне утворення, говорить Далай-лама, буде «пов'язано з Китайською Народною Республікою», а китайський уряд продовжить визначати зовнішню політику Тибету і керувати

було передбачено збереження діючої на той час політичної системи Тибету, статусу і положення Далай-лами, свободи релігії і діючої монастирської системи, а також утримання від насильницьких реформ [193]. Усі перераховані положення угоди, яка увійшла в історію під назвою «Угода з 17 пунктів» не були реалізовані центральною владою Китаю, у зв'язку з чим уряд Тибету розірвав цю угоду в 1959 р.

Суперечності, що виникли між місцевою правлячою релігійною елітою на чолі з Далай-ламою XIV і центральною владою КНР, спричинили масштабне антикитайське повстання 1959 р. в столиці Тибету Лхасі. Керівництво Китаю ввело на територію ТАР війська і силою придушило повстання. При цьому, за деякими даними, загинули від 10 до 15 тисяч чоловік. За іншими даними, між березнем і жовтнем 1959 року в Лхасі та її околицях було знищено 87 тисяч тибетців [194]. Духовний лідер тибетців Далай-лама XIV був змушений просити притулку в Індії, де ним була започаткована діяльність уряду Тибету у вигнанні. З 1960 р. резиденція Далай-лами і уряд Тибету у вигнанні розташовуються у Верхній Дхарамсалі (Індія). Юридично тибетський уряд у вигнанні не визнається жодною державою світу, але його репутація в очах світової громадськості досить висока. Неофіційні представництва тибетського уряду у вигнанні розташовані у Нью-Делі (1960 р.), Катманду (1960 р.), Женеві (1964 р.), Нью-Йорку (1964 р.), Токіо (1975 р.), Лондоні (1981 р.), Брюсселі (1992 р.), Канберрі (1992 р.), Москві (1993 р.), Тайбеї (1997 р.), Преторії (1997 р.).

Наразі перешкодою тибетському сепаратизму значною мірою є розподіл території історичного Тибету, згідно з яким більша частина тибетців знаходиться поза межами ТАР, в інших чотирьох провінціях Китаю – Цинхай, Сичуань, Гансу і Юньнань. Таким чином, території історичного Тибету входять до складу Китаю. Площа ТАР становить менше половини всього історичного Тибету, а населення ТАР (2,7 млн осіб) включає всього одну третину всього населення історичного Тибету [195]. Окрім того, істотна частина тибетців проживає за межами китайських територій: в Індії – 100 тис. осіб, у Непалі – 20 тис. осіб, у Бутані – 1,5 тис. осіб, у Швейцарії – 2 тис. осіб, в Європі – 400 осіб, в Австралії та Новій Зеландії – 200 осіб, у США – 8 тис. осіб, у Канаді – 1,2 тис. осіб, у Скандинавії – 100 осіб [196].

Починаючи з 1950 р., була започаткована державна політика КНР, зміст якої полягав у масовому переселенні до Тибету ханьців. На сьогодні вони займають домінуюче положення в сфері підприємництва, а також ключові посади в адміністрації, армії і міліції. На сьогодні в усіх автономних районах КНР нараховується до однієї третини китайців (у 1949 р. – від 6 до 10 %). У Тибетському автономному районі цей

без підтримання різнобічних зв'язків з глобальними фінансовими центрами світу, а відповідно дієвим фактором впливу на світовому ринку – Сполученими Штатами Америки. По-друге, висока сировинна та енергетична залежність економіки КНР вимагатиме дотримання стабільності безпеки на регіональному рівні, оскільки її порушення матиме вкрай негативні наслідки для внутрішньоекономічного розвитку Китаю. По-третє, вступ КНР до СОТ в 2001 р. ставить на порядок денний питання щодо лібералізації політико-адміністративної структури, зважаючи ж на традиційність китайської влади, це виступає додатковим фактором тиску на організаційний ландшафт влади. Директор Китайської програми Фонду Карнегі за міжнародний мир (США) М. Пей, аналізуючи взаємозв'язки та взаємовпливи внутрішнього економічного та політичного розвитку КНР, приходять до висновку: «Динамічний розвиток економіки, можливо відсуває на задній план численні ризики, пов'язані з внутрішньою політикою Китаю, які, якщо ними невміло управляти, можуть призвести до вибуху, який загрожуватиме самому існуванню режиму» [148]. Разом із тим на думку аналітика: «Всі ці ризики можна зменшити за умови, якщо Китай протипоставить їм сміливі політичні реформи, а не буде як і досі заперечувати наявність серйозних проблем і відкладати їх рішення» [149]. По-четверте, інтеграційні процеси регіонального та глобального рівня, лібералізація національного фінансового ринку, активний розвиток підприємництва (у 2004 р. до Конституції КНР була внесена поправка, яка проголосила недоторканість легальної приватної власності громадян, планується скоротити питому вагу держсектора в економіці до 20 % [150]), приватизаційні процеси, все це сприяє формуванню розвиненого громадянського суспільства, що визначає значний потенціал нестабільності зважаючи на збереження монополії комуністичної партії на владу.

Отже, ці чинники визначатимуть основні виміри зовнішньополітичного курсу КНР, спрямованого на утвердження провідної ролі регіональній системі взаємовідносин, з урахуванням детермінуючих факторів внутрішньополітичного та міжнародного розвитку. Одним із головних напрямків реалізації зовнішньополітичної доктрини буде створення іміджу Китаю як стабільної та передбачуваної держави, що є надзвичайно важливим у взаємовідносинах з ключовими гравцями на регіональній політичній та економічній арені – США та РФ, що у свою чергу буде виступати істотним каталізатором процесу розв'язання внутрішніх проблем. Все це сприятиме подальшій розбудові системи безпеки, структура якої та зміст визначатиметься комплексом тісних взаємозв'язків між центросиловими державами, що є запобіжником потенціальним конфліктам, оскільки це матиме вкрай негативні політичні та економічні

наслідки для всіх його учасників і дестабілізує систему відносин як на регіональному, так і на глобальному рівні

Контури моделі безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону визначаються зміною конфігурації впливу одного з традиційних чинників – ядерного потенціалу, який на сучасному етапі набув якісно нових змістовних характеристик, а саме можливості його використання та розповсюдження, що створює реальні підстави його застосування як важеля шантажу. Актуалізується дана проблема високим ступенем присутності ядерної зброї у регіоні (наявність офіційних ядерних держав – США, РФ, КНР, а після проведення у 1998 р. випробувань, до них приєдналась й Індія) та існуванням цілого ряду так званих «порогових» країн якими є – Південна Корея, Тайвань [151], зважаючи ж на технічні можливості до них може додатись і Японія. У чотирьохрічному оборонному огляді США за 2002 р. ядерна зброя не визначалась як основний засіб стримування. В національній військовій доктрині 2004 р. вже відзначалось: «Ядерна зброя продовжує відігравати важливу роль у стримуванні» [152]. Політолог Дж. Дейч, визначаючи значимість ядерної зброї у безпековій системі АТР на початку XXI ст., стверджує: «Немає жодних гарантій, що геополітична обстановка не зміниться радикально і новоявлений більш войовничий Китай або повернення Росії до тоталітаризму не змусять Сполучені Штати більше покладатися на свої ядерні сили» [153]. На думку американських політологів-міжнародників К. Лібера і Д. Пресса на початку 2000-х рр., оновлений ядерний арсенал США повинен виступати «надійним стримуючим засобом» [154].

Разом із тим проблема розповсюдження ядерної безпеки найтіснішим чином пов'язана з енергетичною безпекою, що є дієвим щодо формування сучасної архітекtonіки системи безпеки АТР. Зокрема, американські експерти висловлюються, що в процесі «культивації» Китаєм (який поступово витісняється Заходом з країн Перської затоки – експортерів нафти) держав з одіозними чи слабкими режимами, Пекін вірогідно може передати цим країн військові технології, включаючи ті, що дозволяють просунутися шляхом створення потенціалу зброї масового знищення. Зважаючи на це, фахівці пропонують у зовнішньополітичній стратегії США більшою мірою прагнути до взаємопорозуміння з КНР (в перспективі – другою країною – імпортером нафти) у сфері постачання енергоносіїв з неворожих Сполученим Штатам Америки держав [155].

Випробування КНДР ядерної зброї 9 жовтня 2006 р. викликало засудження з боку КНР, США, РФ, РК та Японії. 14 жовтня 2006 р. Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію, ініційовану постійними членами РБ, в якій вимагала, щоб КНДР не випробовувала будь-які ядерні

ніж на основній території КНР (1966-1976 рр.), після широкомасштабного збройного повстання, яке завершилося еміграцією Далай-лами в 1959 р., продовжила цей процес фізичним руйнуванням унікальних культових споруд і пам'яток Тибету, боротьбою з релігійними проявами й заходами щодо придушення національної ідентичності самих тибетців. І хоча, починаючи з 1979 р. китайська влада надала Тибету деяку релігійну свободу і багато монастирів були частково відновлені, але при цьому всі форми дозволеної культурної активності були сильно обмежені і повністю позбавлені всякого національного аспекту. У процесі модернізації міст, розпочатої урядом КНР у 1979 р., було зруйновано більшість збережених традиційних тибетських міських будівель.

Важливим фактором впливу центральної влади КНР на населення Тибету є політика в сфері освіти. На сьогодні рівень грамотності в ТАР становить 25 % [190]. Аналізуючи вплив державницької політики КНР на Тибет, відомий американський політолог М. Паренті стверджує: «Тибетська історія, культура та релігія мало викладаються в школах. Навчальні матеріали, перекладені тибетською мовою, стосуються в основному китайської історії та культури» [191]. Разом із тим за твердженням політолога США продовжують надавати суттєву фінансову підтримку тибетській опозиції: «У XXI столітті США фінансують підпілля Тибету вже не через ЦРУ, а за допомогою більш поважної організації – National Endowment for Democracy. Конгрес щорічно виділяє 2 млн доларів тибетцям в Індії, а також додаткові мільйони на «демократичну діяльність» всередині тибетської еміграції» [192].

Однак головною нерозв'язаною проблемою конфлікту ідентичності між центральною владою і сепаратистськими рухами в Тибетській конфліктній зоні залишається явний насильницький, загарбницький характер приєднання Тибету. До соціальних суперечностей, мовних і культурних проблем додається історична пам'ять, яка поглиблює конфлікт. З 1644 по 1911 рр. Тибет був залежною державою в складі Китайської імперії династії Цинь. У 1911 р. в результаті Сінхайської революції династія Цинь була повалена, її замінила республіка, а Тибет проголосив власну незалежність. На чолі держави стояв Далай-лам, який поєднував функції світського і духовного лідера. Центральний Тибет – частина Тибету з центром в м. Лхаса – з 1913 по 1950 р. мав всі ознаки державності згідно норм міжнародного права. На момент введення військ КНР до Тибету в 1950 р. на цій території діяв власний уряд.

Керівництво Тибету під жорстким тиском з боку Китаю було змушено підписати 23 травня 1951 р. «Угоду Центрального народного уряду КНР і місцевого уряду Тибету про заходи з мирного визволення Тибету», відмовившись фактично від своєї незалежності. Пунктами цієї угоди

категорично виступає проти відвідування Далай-ламою інших країн і контактів з ним політичних діячів інших країн у будь-якій формі і під будь-яким приводом» [187]. Разом із тим необхідно відзначити, що по мірі поглиблення долученості Китаю до взаємовідносин глобалізаційного виміру спроби протистояти реалізації його інтересів з боку інших центросилових акторів глобального та регіонального рівня лише наростатимуть.

Усвідомлюючи небезпеку ескалації конфлікту ідентичності в ТАР, китайський уряд застосовує різноманітні заходи щодо політичного менеджменту і урегулювання. В період 1960-1990-х рр. наголос робився на силові методи, що знаходили відображення в посиленій мілітаризації району. Але, динаміка еволюції тибетської проблеми виявила безперспективність такого шляху, що призвело до перегляду позиції керівництва КНР. Наразі центральна влада Китаю основним засобом розв'язання конфліктного «вузла» оголосила економічний розвиток району [188]. Основними засобами зняття напруженості в ТАР стали: істотні інвестиції в економіку району і створення нових робочих місць з метою забезпечення зайнятості населення.

Домінуючим у стратегії Пекіна щодо «утихомирення» Тибету і попередження розповсюдження сепаратистських рухів є політичний аспект, зміст якого полягає в прагненні реалізувати масову індоктринацію, ідеологізацію і акультурацію тибетського етносу, поступово секуляризувати жителів Тибету і мінімізувати авторитет релігійної опозиції результатами економічних реформ. Важливим аспектом цього стратегічного напрямку діяльності є масове переселення до Тибету китайців, уйгурів, казахів, киргизів і таджиків. За даними російської дослідниці О. Масюк на таємній нараді керівників КНР 12 травня 1993 р. було прийнято рішення під кодовою назвою «512», зміст якого полягає в інтенсифікації переселення до ТАР китайців. За даними міжнародних правозахисних організацій, на сьогодні 60 % мешканців Тибету – переселенці, причому 90 % державних службовців – китайці за національністю [189]. Проте, на відміну від СУАР, де акції громадянської непокори мають більш гострий характер, у ТАР більшою мірою поширені квієтизм і обмежений політичний індивідуалізм, що пов'язано з особливостями релігій цих районів – ісламу і буддизму у формі ламаїзму.

Фактично, реалізація відповідних програм вже призвела до часткової втрати національної ідентичності, маргіналізації населення і «китаїзації» Тибету. При цьому необхідно враховувати, що головна складова унікальної культури Тибету була фактично повністю зруйнована в перші роки існування КНР внаслідок руйнації монастирської системи. Культурна революція, яка розпочалася в Тибеті на сім років раніше

заряди та запуски ракет, увійшла до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. РБ ООН закликала прийняти країнами-членами ООН заходи, метою яких є не допустити придбання КНДР технологій, матеріалів для реалізації своїх ядерних амбіцій. РБ закликала країни вирішити проблему мирним шляхом, а КНДР повернутися до шестисторонніх переговорів [156]. Отже, дії Північної Кореї, які становлять загрозу регіональній стабільності та глобальному режиму нерозповсюдження ядерної зброї, засвідчили потребу скоординованої діяльності США, РК, Японії, Китаю, Росії та інших країн. Окрім цього це дало можливість КНР проявити себе відповідальним суб'єктом міжнародних відносин з потенціалом дієвого впливу щодо розв'язання і попередження загроз та викликів колективній моделі безпеки, що відстоюється Пекіном. Проте, стратегічний вимір безпеки в контексті політичних реалій Азійсько-Тихоокеанського регіону має фактор підризу стратегічної стабільності внаслідок порушення міжнародних домовленостей у сфері обмеження і скорочення ядерного озброєння, якісного і кількісного нарощування ЗМЗ країнами регіону. В цьому відношенні одним із найбільш дискусійних питань є можливість порушення регіональної стабільності внаслідок нарощування КНР свого національного ядерного потенціалу. Оскільки Китай є єдиною країною АТР, яка має у своєму розпорядженні ядерну зброю в кількості 300-400 боєзарядів [157]. Російськими фахівцями потенційні можливості китайського ядерного потенціалу оцінюються, як недостатні для створення в найближчій перспективі реальної загрози інтересам глобальних ядерних держав – США та РФ, а отже і дестабілізувати значною мірою безпекові регіональні механізми. У доповіді, підготовленій в 2005 р. у рамках дослідницького проекту «Нерозповсюдження ядерної зброї» під редакцією О. Арбатова і В. Дворкіна, підкреслюється: «Існуючі стратегічні ядерні сили мають низьку боєздатність і тому без додаткових і, очевидно, помітних для Заходу і Росії заходів не можуть бути підготовлені до несподіваного першого удару» [158]. Характерно, що ця оцінка підтверджується і китайськими дослідниками. Так, керівник програми контролю над озброєнням Інституту міжнародних відносин Університету Цинхуа Лі Бінь, аналізуючи еволюцію стратегічних ядерних сил КНР, поділяє на три етапи: на першому етапі в Китаю було лише символічне або «екзистенціальне» ядерне стримування, поки у 80-ті рр. XX ст. він не отримав міжконтинентальні балістичні ракети, саме з цього моменту розпочинається другий етап. Третій етап, розпочався на початку XXI ст., зміст якого полягає в тому, що Китай матиме надійне і видиме мінімальне ядерне стримування [159]. На думку китайського фахівця в Китаю є два шляхи забезпечити надійне ядерне стримування – «кількісно збільшити

ядерні сили або підвищити їх потенціал виживання». Більш оптимальним є другий шлях, але за умови якщо «не буде системи ПРО США». В цьому випадку, стверджує Лі Бінь, «розвиток ядерних сил Китаю буде надзвичайно передбачуваним і стабільним. І цей підхід до ядерної модернізації підвищить безпеку Китаю, не викликаючи відчуття зростаючої загрози в інших країнах» [160].

Разом із тим у дослідженнях як російських, так і американських політологів відзначається високий ступінь секретності китайських стратегічних ядерних сил, а тому пропонується обмежити ядерне «зростання» КНР низкою міжнародних договорів. Так, автори аналітичної розвідки під редакцією О. Арбатова і В. Дворкіна стверджують: «Якщо китайські сили не будуть обмежені угодами з США (або з США і Російською Федерацією), то стратегічні плани КНР будуть підкріплені потужним ракетно-ядерними силами. У перспективі Китай при збереженні достатньо високих темпів матиме суттєвий вплив на баланс сил у трикутнику Росія – Китай – США і тим більше в АТР» [161]. Г. Кіссінджер, характеризуючи перспективи досягнення КНР статусу держави з глобальним впливом, відзначає: «Політику щодо Китаю необхідно було б очистити від звичних лозунгів. Питання не в тому, як назвати існуючі відносини, головне – яким змістом їх наповнити. Постійний діалог з приводу таких проблем, як майбутнє Кореї або нерозповсюдження ядерної зброї і ракетних технологій, міг би виявити можливість встановлення стабільних відносин» [162]. Ця позиція була підтримана і Зб. Бжезинським [163].

Говорячи про прагнення КНР здобути статус регіонального лідера і практичних кроках, які здійснюються керівництвом країни в цьому напрямку, потрібно відзначити, що Пекін зацікавлений в збереженні мирного оточення і стабільності в регіоні. Китайське військово-політичне керівництво не може не рахуватись з негативними для країни наслідками дестабілізації ситуації в АТР, спричиненого діями КНР. Вже на сьогодні, на Заході, в Японії, у російських засобах масової інформації активно обговорюється теза про «китайську загрозу». Висуваються ідеї «стримування Китаю» [164]. Колишній держсекретар США Г. Кіссінджер, аналізуючи характер зростання «питомої ваги» КНР на початку ХХІ ст. у регіональній системі відносин, відзначає: «В Азії вже склалася зовсім інша стратегічна ситуація. Китай, безсумнівно, нарощує свої збройні сили, яким приділялася недостатня увага протягом першого етапу економічних реформ. Але, навіть за максимальними оцінками, військовий бюджет Китаю складає лише 20 % американського; незначно перевищує військовий бюджет Японії, і безсумнівно, набагато поступається сукупним військовим витратам сусідніх країн – Японії, Індії і Росії» [165].

главами держав. Окрім того, офіційний Пекін був завчасно повідомлений держдепартаментом США про те, що Далай-ламу XIV приймають як «як міжнародно шанованого релігійного лідера і захисника інтересів Тибету» [183]. Така обережність американської адміністрації пояснюється по-перше, прагненням стабілізувати відносини і налагодити політичний діалог з Китаєм, який був ускладнений діями попередньої адміністрації Дж. Буша-мол.; по-друге, США зацікавлені в розвитку співробітництва з КНР у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення, особливо в контексті реалізації ядерної програми Північної Кореї; по-третє, намаганням уникати загострення відносин з Пекіном з питань, які для КНР мають політико-моральне значення. Так, наприкінці січні – початку лютого 2010 р. американсько-китайські відносини зазнали істотної кризи внаслідок схвалення Пентагоном 6,4-мільярдної угоди щодо постачання зброї Тайваню. Згідно з контрактом Вашингтон зобов'язувався надати тайванським збройним силам 114 ракет системи Patriot (2,8 млрд доларів), 60 гелікоптерів Black Hawk (3,1 млрд доларів), 2 мінних тральщики Osprey та інші види озброєнь [184]. Заступник міністра закордонних справ КНР Хе Яфей заявив, що ухвалене американським урядом рішення про продаж Тайваню великої партії озброєнь буде мати серйозні негативні наслідки для відносин між Китаєм і США. «Оголошений США план продажів Тайваню озброєнь призведе до погіршення китайсько-американських відносин, матиме негативний вплив на обмін та співробітництво між двома країнами в багатьох важливих сферах, а також матиме наслідки, які обидві сторони не хотіли б бачити», – підкреслив китайський дипломат на зустрічі з послом США в КНР [185]. 2 лютого 2010 р. офіційний представник МЗС КНР Ма Чжаосюй, відповідаючи на питання журналістів щодо продажу озброєння США тайванській адміністрації, відзначив: «Американська сторона, незважаючи на рішучий протест китайської сторони, вперто оголосила свій план продажу зброї Тайваню. Акція США завдала тяжких збитків ключовим інтересам Китаю і завдала серйозної шкоди китайсько-американським відносинам. Від цього неминуче постраждає співпраця двох країн у найважливіших міжнародних і регіональних проблемах, і відповідальність за таку ситуацію лежить виключно на американській стороні. Відповідні американські компанії, незважаючи на рішучий протест китайської сторони, наполягають на продажу Тайваню озброєння, китайська сторона вживе санкції щодо цих компаній. Ми енергійно закликаємо ці американські компанії припинити сприяння і участь у продажу зброї Тайваню» [186].

Незважаючи на поміркованість адміністрації Б. Обами щодо позиціонування візиту Далай-лами XIV, офіційний представник МЗС КНР Цзян Юй 5 січня 2010 р. зазначила: «Китайська сторона завжди

Специфіка проблему Тибету зумовлена і тим, що сучасний Китай, який володіє істотним демографічним, економічним і військовим потенціалом, не дозволить нікому використати напружену ситуацію в районах проживання нацменшин. Тому, явна підтримка сепаратистських рухів в СУАР і ТАР, агресія проти КНР під прикриттям гуманітарних приводів призведе до конфронтації на рівні світової війни, різкому зменшенню, якщо не розриву економічних зв'язків між суб'єктами глобалізованого ринку і суттєвим фінансовим і політичним втратам. Саме ця причина зумовлює досить обережне розігрування США «тибетської карти», що засвідчує аналіз зовнішньополітичних американських стратегій щодо ТАР. Протягом 1960-х рр. ЦРУ приховано надавало фінансову підтримку тибетським сепаратистам (обсяг «допомоги» щорічно становив близько 1,7 млн доларів, з яких 180 тис. – особисто Далай-ламі XIV) [180]. У 70-ті рр. XX ст. курс на зближення з КНР, започаткований адміністрацією Р. Ніксона, призвів до тимчасового призупинення таємних операцій американських спецслужб у Тибеті. У подальшому і до сьогодні підтримка США сепаратистських рухів у ТАР має характер інформаційно-психологічних операцій, що знаходить втілення у різнобічній підтримці діяльності Далай-лами XIV і постійному акцентуванні уваги світової громадськості на питанні дотримання прав людини в Тибеті. Так, 17 жовтня 2007 р. президент США Дж. Буш-мол. зустрівся з Далай-ламою XIV, ця зустріч стала першою публічною зустріччю американського президента з духовним лідером Тибету (до цього часу зустрічі президентів США носили приватний характер). Окрім того Далай-лама XIV був нагороджений Золотою медаллю Конгресу США, яка є найвищою цивільною американською нагородою. Під час церемонії нагородження, яка відбувалася в Капітолії, президент США Дж. Буш-мол. закликав владу Китаю припинити «релігійні гоніння» і почати переговори з Далай-ламою. «Тоді керівники Китаю переконаються, що ця чудова людина – людина миру і згоди. Американці не можуть закривати очі або відвертатися, спостерігаючи страждання людей, яких переслідують за віру», – підкреслив президент [181].

Ці події викликали нове загострення американсько-китайських відносин. Офіційний представник МЗС КНР охарактеризував нагороду як «грубе втручання» у внутрішні справи Китаю. «Слова і справи Далай-лами в минулі десятиліття демонструють, що він є політичним біженцем, що займається сепаратистського діяльністю під прикриттям релігії» [182]. Наступник президента США Дж. Буша-мол. президент Б. Обама також провів зустріч з Далай-ламою XIV, але на менш офіційній основі. Зокрема, зустріч відбулася 18 лютого 2010 р. в так званій Mar room (Кімнаті карт), а не в Овальному кабінеті, де проходять зустрічі з

Зважаючи на це, політолог дійшов висновку: «Якщо в середньотерміновій перспективі Китай і буде представляти якусь небезпеку, то вона, вірогідно, носитиме політичний та економічний, а не військовий характер» [166].

На міжнародній арені поведінка КНР характеризується надзвичайною обачливістю. Виходячи з національних інтересів КНР, які передбачають динамічне нарощування комплексної державної могутності, китайське керівництво в найближчій перспективі буде зацікавленим у формуванні регіональної системи, за активної участі Китаю. Зростання ж економічної і військової могутності КНР виступатиме підґрунтям підвищення значимості військово-політичної ролі країни не лише в регіональному, але і в глобальному масштабі. «Китайські керівники, як попередні, так і сьогоденні, завжди відрізнялись обережністю, спокоєм і проникливістю щодо досягнення своїх цілей, на відміну від німецьких лідерів, після залишення посади Бісмарком», – підкреслив Г. Кіссінджер [167].

Суттєві трансформаційні зміни відбуваються в АТР і в геополітичному вимірі. З одного боку, це пов'язано із зростанням економічного і військового потенціалу провідних регіональних держав, насамперед КНР. Це, буде посилювати їх конкурентні можливості творення альтернативних США моделей безпеки в регіоні. Професор політології університету м. Вісконсін (США) Д. Еммерсон, характеризує визначальні тенденції розвитку Азійсько-Тихоокеанського регіону, стверджує: «Азія змінюється, але аж ніяк не американізується» [168]. На думку ж Г. Кіссінджера, пріоритетним завданням китайського керівництва є: «Зробити все можливе, щоб на зміну комунізму не прийшов націоналізм. В іншому випадку, це може призвести до нової конфронтації» [169]. З іншого боку, це стратегічна асиметрія між вектором і силою впливу визначальних акторів регіональних відносин, що ускладнює розбудову діалогових безпекових механізмів і багатостороннє співробітництво в сфері забезпечення військово-стратегічної стабільності в межах регіону. Російські експерти такий стан пояснюють скороченням військової і політичної присутності в системі міжнародних відносин АТР – Москви та Вашингтона [170].

У системному відношенні головний виклик у стратегічній перспективі існуючому в регіоні статус-кво може становити зростання Китаю до рівня, на якому він буде здатний кинути виклик США, що видається найбільш вірогідним у регіональному вимірі.

При цьому в регіоні не існує загальнорегіональних структур і механізмів забезпечення безпеки, за допомогою яких можливим було б на основі спільних зусиль врегульовувати актуальні військово-політичні

проблеми. На відміну від Європи, військові потенціали країн АТР не зазнавали регулювання в регіональних межах.

У цілому, з точки зору російських фахівців, можливі підходи до проблем регіональної безпеки визначаються такими факторами, як істотні розбіжності регіональних країн поряд з їх прагненням стримувати суперечності і контролювати ситуацію; відсутність традиції багатостороннього інституціонального співробітництва; відданість принципам поступовості і консервативності; боротьба тенденцій інтернаціоналізації і локалізації внутрішньорегіональних конфліктів (корейська і тайванська проблеми, острови Південно-Китайського моря тощо); загальнорегіональна налаштованість на збереження військово-політичного статус-кво [171]. Зважаючи на це, російські політологи-міжнародники, вважають, що моделі стабільності і безпеки в АТР не можуть бути геополітичною копією трансатлантичної системи безпеки. Ключову роль у регіоні повинні відігравати позаблокові, невійськові, миротворчі форми і методи міжнародної взаємодії [172].

При цьому на сучасному етапі КНР не визначилась до кінця з підходами до проблем регіональної безпеки. Ставлення Пекіна до проблеми багатосторонніх структур безпеки в регіоні, на думку старшого наукового співробітника Китайського інституту міжнародних досліджень Жун Чжи, подвійне – з одного боку, позитивне, оскільки Китай зацікавлений у створенні мирного і стабільного міжнародного оточення по периметру своїх кордонів, а з іншого боку, – обережне, оскільки в Пекіні усвідомлюють, що цей процес надзвичайно довгий і складний [173].

Суперечливий характер зовнішньополітичних дискусій у КНР простежується і на прикладі трьох основних напрямків китаєзнавства, які утворились в американській політичній науці. Перший напрямок, може бути визначений як «експансіоністський», виходить з того, що Китай, мірою нарощування своєї економічної і військової могутності, почне претендувати на гегемонію в АТР і тому розглядає проблему регіональної безпеки з китаєцентричних позицій. Другий напрямок – «інтеграційний» – розраховує на поступове і мирне входження КНР до світового співтовариства, до багатосторонніх інститутів безпеки, на зміну китайської зовнішньополітичної парадигми, з урахуванням загальноприйнятих у міжнародній практиці правил і норм. Третій напрямок – «критичний» – виходить з певних негативних тенденцій економічного розвитку КНР, і вважає, що в майбутньому Китай не напрацює достатнього потенціалу для того, щоб орієнтуватись на зміну регіонального статус-кво, або взагалі зазнає економічного, а відповідно і міжнародно-політичного краху [174]. Заступник редактора і провідний економічний оглядач Financial Times у Лондоні М. Вулф, аналізуючи

проблема Тибету є багатовимірною, з одного боку вона полягає в проблемі збереження унікальної культури тибетського народу, а з іншого – є інструментом зовнішнього тиску на КНР і вагомим фактором міжнародної політики [178].

Отже, Тибетська проблема є проблемною зоною, саме існування якої є загрозою цілісності китайської держави, а відповідно і дестабілізуючою детермінантою системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Основні параметри зіткнення інтересів позицій центрального керівництва і релігійно-конфесійної групи інтересів у Тибеті аналогічні з Синьцзянською конфліктною зоною. Політичним ідеалом тибетської і уйгурської опозиції є ідея суверенітету, що розбудовується на основі сепаратизму і націоналізму. Ці проблемні питання внутрішньополітичного життя КНР одночасно мають суттєвий детермінуючий вплив на статусне позиціонування китайської держави на міжнародній арені, оскільки фактично є перешкодою її звеличення як наддержави в умовах регіоналізації і глобалізації.

Разом із тим, з одного боку, проблема загострення відносин між суб'єктами цих конфліктів як у Тибеті, так і в інших регіонах Китаю, вірогідно може бути використана для гальмування динамічного розвитку країни її основними партнерами-конкурентами на світовій арені – США, Японією, Індією тощо; а з іншого, дестабілізація ситуації в районах проживання нацменшин, у тому числі і Тибетському автономному районі, носитиме обмежений характер, оскільки розпад КНР загрожуватиме наслідками, які в декілька разів перевищать політичні дивіденди від тимчасового призупинення її переходу до рангу домінуючої держави.

Більшість суб'єктів міжнародних відносин визнають Тибет невід'ємною частиною Китаю, а питання національної політики в автономних районах – внутрішньою справою КНР. Аналіз історичних витоків та еволюції проблеми Тибету, на думку українських дослідників О. Ковалю та П. Ленського, засвідчує: «На відміну від інших подібних гострих осередків міжнародної напруги (Косово, Абхазія, Придністров'я та ін.), що торкаються проблеми сепаратизму і мають серйозні загрози національній безпеці окремих багатонаціональних країн, тибетське питання є найскладнішим. Тибет є не тільки місцем компактного проживання «національної меншини» з певними особливостями патріархального устрою та релігійного віросповідання. Інтерес до Тибету з боку світової спільноти викликаний, насамперед, тим, що він має глибокі, лише йому властиві культурні, історичні та цивілізаційні цінності, що може свідчити про унікальний та самодостатній характер цієї території та її населення» [178].

розвитку західних регіонів КНР. Китай переміщує в Синьцзян і Тибет частину надлишку ханського населення, в якому розчиняються місцеві титульні нації, що поряд з продуманою інвестиційною політикою дозволило КНР уникнути в цих провінціях розвитку подій за косівським чи чеченським сценарієм» [175].

Отже, стабільність КНР як єдиної багатонаціональної унітарної держави, залежатиме по-перше, від ступеня централізації управління і прагматизму політики центрального керівництва в сфері регламентації міжетнічних відносин; по-друге, від ролі і місця консолідуючого етносу ханців у системі національної автономії і концепції національно-державного будівництва й позиціонування цих питань у державно-політичній ідеології; по-третє, від ментальності і політичної культури, ступеня соціально-економічного розвитку самого консолідуючого етносу, його етнопсихологічних характеристик; по-четверте, від динаміки випередження політичних перетворень економічними реформами, метою яких є формування стабільного й заможного середнього класу і на цій основі – громадянського суспільства, як умови розв'язання соціальних питань на демократичних засадах.

Існування етносів у сучасному глобалізованому світі не вкладається в межі традиційної цивілізаційної, культурної, національно-державної самоідентифікації. Зростання етнічної різноманітності, ступеня фрагментарності, національної самосвідомості, посилення культурної диференціації спричиняють антагонізми «несумісних дій» різних сторін і конфлікти ідентичності [176].

Розгляд динаміки внутрішніх конфліктів у КНР у цих вимірах, зокрема проблему Тибету, дозволяє виявити не лише корені, витоки та еволюцію проблеми, а розглянути проблему системно, встановити її рівні й детермінуючий вплив на державно-політичний й регіональний механізм безпеки.

Аналізуючи витоки тибетської проблеми, російський політолог М.В. Морозов приходять до висновку: «Фактично, саме прихід КПК до влади в Китаї можна вважати точкою неповернення в тибето-китайському конфлікті; якщо в уряді Далай-лами і була потенційна можливість досягти компромісу з Гомінданом і зберегти хоча б релігійну і культурну гегемонію (передавши адміністративне, економічне та зовнішньополітичне управління центральному уряду в Нанкіні), то ні про який дійсний компроміс з ідеологізованою військово-політичною машиною китайського комунізму й мови бути не могло – рано чи пізно офіційна ідеологія неминує поглинути б традиційні інститути влади, а разом із ними – і самобутню тибетську культуру й національну ідентичність» [177]. На думку ж вітчизняного науковця Р. Травіна

економічні показники КНР на початку XXI ст., приходять до висновку: «Не варто думати, нібито економічне процвітання Китаю є чимось надприродним або скороминущим. Ні те, ні інше не вірне. Соціальні і політичні перешкоди швидкому зростанню Китаю надто суттєві. Але і можливості цієї країни, як і раніше, великі. Цілком вірогідно, що попереду в Китаю подальший підйом економіки і кінця йому не видно» [175].

Дискусії між цими напрямками сучасної американської синології відображають притаманну китайському керівництву дихотомію щодо вибору методів участі в системі безпеки АТР «двостороння дипломатія – участь в багатосторонніх механізмах».

Перша точку зору полягає в тому, що Китаю необхідно впливати на процеси формування регіональної системи безпеки виключно або в основному, використовуючи двосторонні військово-політичні, економічні і дипломатичні канали. Керівництво КНР надзвичайно обережно підходить до розбудови різного роду колективістських організацій у сфері безпеки. Китай не прагне узалежнювати необхідну йому свободу дій від зобов'язань, пов'язаних з участю в будь-яких структурах. На думку аналітиків, підходячи утилітарно до будь-якого партнера, Китай віддає перевагу діям по лінії двосторонніх відносин, намагаючись не виходити за межі незобов'язуючих діалогів [176].

З одного боку, важливим формуючим фактором такого підходу є прогнозування Пекіном небезпеки інтернаціоналізації тайванської проблеми – найбільш політико-морально чутливої теми для китайського військово-політичного керівництва. Саме проблема Тайваню займала одне з центральних місць у доповіді лідера КНР Ху Цзиньтао 15 жовтня 2007 р. на XVII з'їзді КПК [177]. З іншого боку, незацікавленість Китаю в повномасштабній участі в багатосторонніх моделях безпеки є усвідомленням факту, що в них так чи інакше домінуватимуть США з їх уявленнями щодо безпеки в АТР, які стратегічно не співпадають з національними інтересами КНР. Один із провідних китайських експертів у галузі міжнародних відносин Пао-ю Цинь, характеризуючи вплив руйнації біполярної системи міжнародних відносин на формування безпекових механізмів в АТР, підкреслив: «За відсутності радянської загрози Америці довелося визначатись з її «національними інтересами». Зовнішня політика республіканської адміністрації перефокусувала країну на наступні пріоритети: розбудова збройних сил, готових гарантувати американську владу; боротьба зі злочинними режимами; підпорядкування Пекіна і Москви і управління ними» [178]. З аналогічних позицій розглядає проблему формування ефективної системи Азійсько-Тихоокеанського регіону і китайський експерт М. Лінд [179].

Разом із тим інша традиційна визначна риса китайської дипломатії полягає в готовності майже до будь-якого політичного маневру, який здатний посилити міжнародні позиції КНР. Компонентом регіональної стратегії КНР є розширення сфер гарантованого політичного і економічного впливу за межами її кордонів, у першу чергу за рахунок сфери впливу США та інших країн, у тому числі і РФ.

У цьому контексті симптоматичним є акцентування уваги офіційним Пекіном на доцільності побудови в Азії механізмів безпеки поза участю Вашингтона або за його мінімальної присутності в безпекових механізмах. МЗС КНР, характеризуючи міжнародну ситуацію на початку XXI ст. в азіському регіоні відзначав: «Китай залишається важливим фактором оборонної політики в Азії, пропагуючи співробітництво та прискорення економічного зростання в регіоні. ... Китай відіграє роль провідної, відповідальної нації у забезпеченні регіональної стабільності» [180]. Китайський політолог Пао-ю Цинь, визначаючи основні проблемні питання розбудови системи безпеки в АТР, звертає увагу на небажання країн регіону узалежнювати свою безпеку від США. На думку науковця, «США мали можливість використати гегемонію, щоб зміцнити міф про «зброю масового знищення» і скористатися ним як виправданням. Вторгнення в Афганістан і Ірак, проте, створили важливий прецедент: США не стануть соромитися діяти самостійно проти будь-якої держави, маючи військову перевагу, якщо вони відчують, що їх інтереси знаходяться або можуть знаходитися під загрозою» [181]. Хоча у військово-політичній площині Китай значною мірою продовжує залишатися на позиціях пріоритету двосторонніх відносин, підтвердженням цього є його участь у низці багатосторонніх механізмів безпеки. Виходячи із своїх тактичних і стратегічних завдань, Пекін прагне впливати на них у вигідному для себе напрямку, намагаючись не допустити, щоб ці процеси обмежували національні інтереси КНР. Отже, другу точку зору правлячої еліти КНР можна представити як зацікавленість Пекіну, в певних умовах, у розбудові регіональних збалансованих багатосторонніх механізмів безпеки. Російські аналітики особливо підкреслюють, що формування системи безпеки в АТР повинно відбуватися на основі вже існуючих двосторонніх і багатосторонніх каналів співробітництва без радикальних змін взаємних військово-політичних зобов'язань окремих країн або груп країн [182; 183]. Участь КНР в АРФ, НВЗДА та «шанхайському процесі» є можливою завдяки тому, що ці механізми безпеки будуються на основі принципів, прийнятних з точки зору національних інтересів Китаю. Разом із тим приймаючи участь у формуванні цих моделей, Китай має дієвий вплив на їх еволюцію в напрямку, який відповідає уявленням керуючої еліти КНР щодо визначальних підходів до проблем регіональної безпеки.

слугувало консолідуючою основою при виникненні суперечностей на національному ґрунті.

Окрім того стимулюючим чинником сепаратистських тенденцій у СУАР виступила і наближеність до кордонів Китаю конфліктів високої інтенсивності (громадянська війна в Таджикистані, бойові дії в Афганістані). Наприкінці 1970-х – початку 1980-х рр. Китай солідаризувався зі США в різноманітних формах протесту проти радянської військової кампанії в Афганістані. Результат цих дій виявився в абсолютній суперечності з сучасними китайськими державницько-національними інтересами: суттєвий вплив на ситуацію СУАР вчиняють ідеї войовничого ісламського фундаменталізму, проникаючи з Афганістану, стимулюючи антикитайські і сепаратистські настрої.

Окрім того в епоху глобалізації простежується тенденція до посилення етнопатриотизму в усьому світі, в тому числі і в китайському суспільстві [174]. Сучасному етапу розвитку глобального світоустрою притаманна тенденція до відродження етнічних антагонізмів, викликана накопиченими проблемами нерозв'язаності різноманітних аспектів національного питання, з одного боку, а з іншого – об'єктивним процесом становлення національної самосвідомості. Реформування різноманітних систем міждержавних взаємовідносин в епоху постбіполярності супроводжується автономізацією регіонів і формуванням ідентичностей вже не на державній основі, а на іншому – етнічному, релігійному, мовному наріжному камені.

Загроза інтенсифікації сепаратистських тенденцій у КНР існуватиме і надалі, а самі вони, в залежності від ситуації в країні і розстановки політичних сил у світі, набуватимуть різноманітних форм. Зважаючи на характер динаміки сепаратистських тенденцій в СУАР, можна спрогнозувати, що поки розбіжності між лідерами сепаратистських рухів, між етноскладовими їх соціального базису, між діючим політичним істеблішментом і лідерами національних рухів, які претендують на першість у взаємовідносинах існуватимуть опозиція центральному уряду має досить широкий діапазон уразливості. Разом із тим це не є свідченням того, що опозиція правлячій політичній силі в КНР з боку сепаратистських рухів не є реальною, вона за сучасних умов ще не набула реальної основи і обрисів. Трансформація національного сепаратизму в національний рух неможлива без наявності активної національної політичної еліти, яка б очолила цей рух і сформулювала б чіткі гасла територіального відокремлення.

На думку одного з провідних російських сходознавців А.П. Тарасова: «В Китаї є величезні незайняті території з тяжкими кліматичними умовами, які освоюються за радянським зразком у межах політики

нетривалий час позбавитись китайської влади: з липня по грудень 1933 р. і у 1945-1949 рр. на території Синьцзяна існувала незалежна Східно-Туркестанська республіка. Проте, в першому випадку війська Гоміндану, а у другому – НВАК відновили контроль Пекіна над Синьцзяном.

Іслам стає ідеологією національно-сепаратистського руху уйгурів, часто приймаючи форму релігійного екстремізму, створюючи суттєві проблеми для центральної влади КНР [170]. Особливо піддатливою щодо поширення екстремістських ідей є молодь. Протест, що виникає серед молоді, пояснюється фактичною відсутністю перспектив внаслідок засилля ханьців, спонукає їх до спроб радикально змінити існуючий стан речей. Тому, істотною проблемою в КНР в осяжній перспективі є питання щодо «місцевого» сепаратизму неханьських національностей [171]. При цьому різка політизація ісламу пояснюється тим, що іслам як релігія, молодше християнства, внаслідок чого процеси його політизації розпочалися пізніше (їх пік припав на кінець ХХ ст.). Іслам «політизувався» легше і швидше ніж інші світові релігії, внаслідок того, що на відміну від християнства, він є більш системною релігією, регулюючи всі сфери життя своїх adeptів, у тому числі їх політичну і суспільно значиму діяльність.

Наразі остаточної самоідентифікації національних меншин СУАР перешкоджає те, що більшість уйгурів говорять: «Я – мусульманин, бо я уйгур», навіть якщо вони не дотримуються відповідних обрядів [172]. Разом із тим для частини уйгурів в Синьцзяні і за кордоном націоналізм – світське поняття. Ця обставина ілюструє важливу закономірність національного питання: хоча воно може виступати і як питання соціально-економічного розвитку, і як культурно-мовне, і як етно-конфесійне, і навіть як питання екологічного захисту, його постановка завжди матиме важливу політичну складову [173]. Наприклад, Уйгурський маніфест листопада 1997 р. закликав до боротьби за незалежність мирними засобами, якщо ж вони не досягнуть мети, то до війни – але не «священної», а «справедливої». Таким чином, у свідомості нацменшин існує конфлікт між етнополітичною і релігійною складовою природи національного сепаратизму в СУАР.

Однією із визначальних причини, що динамізувала зростання національного сепаратизму на рубежі ХХ – ХХІ ст. стало закінчення епохи біполярного протистояння, яке мало глобальний характер і певною мірою нівелювало конфлікти більш низького рівня і перешкоджало їх інтернаціоналізації. Наявність поблизу кордонів Китаю такої наддержави як СРСР – у потенційно більш сильного супротивника,

Проте роль Китаю у формуванні безпекових механізмів Азійсько-Тихоокеанського регіону визначатиметься особливостями регіональної безпеки: по-перше, основні інститути були сформовані в період біполярності, яка ґрунтувалась на взаємному стримуванні СРСР, КНР і США; по-друге, багатосторонні структури в сфері безпеки формуються навколо взаємодії КНР з південними сусідами (АСЕАН з партнерами по діалогу, а також в форматі АРФ); по-третє, двосторонні союзи, створені під час «холодної війни», зберігають своє існування і дієвість (союзи США з Японією, Республікою Корея), вони є своєрідним зовнішнім стабілізаційним каркасом ядра, яке формується навколо Китаю і АСЕАН; по-четверте, поява нових міжнародних організацій у сфері безпеки (ШОС), взаємопов'язують КНР з сусідніми регіонами щодо протидії спільним загрозам.

Зближення ж між КНР і РФ може носити досить суперечливий характер, оскільки є суттєва різниця в міжнародно-політичній «вазі» держав і присутності їх в інтеграційних регіональних процесах. Так, згідно з методикою підрахунку міждержавної взаємодії країн АТР, розробленої російським аналітиком В.О. Плотніковим, на першому місці щодо дієвості впливу в регіональному безпековому процесі є КНР і Японія, статус яких визначається як «регіональні лідери» [184]. На другому місці знаходяться США і лише на третьому місці – Росія [185]. Зважаючи на це, політолог стверджує: «Російська взаємодія з державами АТР залишається в цілому на низькому рівні. Але є передумови щодо розробки форм інтеграції через постачання енергоносіїв і нарощування транспортних можливостей для трансєвразійського транзиту товарів» [186].

У цілому можна констатувати, що на початку ХХІ ст. в АТР існують істотні передумови щодо формування багатосторонніх структур безпеки. Це насамперед, такі фактори, як утворення вакууму сили в регіоні після розпаду біполярної системи міжнародних відносин, розповсюдження звичайних озброєнь, а також ЗМЗ у регіоні і на територіях, що межують з ним, наявність в АТР і субрегіонах низки територіальних суперечностей, які можуть перерости в прикордонні або військові конфлікти, а також достатньо широкий спектр економічних проблем, які можуть бути врегульовані лише на основі колективної співпраці.

Разом із тим ці фактори не зумовили творення в Азійсько-Тихоокеанському регіоні дієвих структур безпеки, більшою мірою отримали розвиток міжнародні організації, які діють у межах теорії режимів безпеки на основі співробітництва.

Тенденція до трансформації міжнародних об'єднань економічного характеру в напрямку стратегічного співробітництва, а також наявність низки неурядових організацій, які діють у консультативному напрямку

в сфері проблем безпеки, засвідчують дефіцит дієвих механізмів безпеки в регіоні. Також це можна вважати підтвердженням теорії просторової структури безпеки в АТР з домінуючим просторовим, а не лінійним типом зв'язків [187].

Отже, найбільш перспективним був би розвиток структур безпеки у форматі двох напрямків, які вже сформувались: укладення двох- і багатосторонніх міждержавних угод і створення міжнародних організацій і форумів з питань безпеки, поряд з розвитком вже існуючих структур. При цьому ключову роль і гарантіями цього процесу повинні виступати провідні в стратегічному і економічному відношенні держави, серед яких одне з центральних місць належить КНР.

Аналіз російських та американських оцінок КНР як чинника регіональної безпеки свідчить, що вони багато в чому є подібними. В американських та російських політико-академічних колах існує достатньо широкий діапазон позицій щодо КНР, її економічного, а особливо військового потенціалу, перспектив розвитку американо-китайських та російсько-китайських відносин.

Військовий потенціал КНР, тенденції його динаміки і оцінка спрямованості військового будівництва Китаю викликають найбільший інтерес як у США, так і РФ. Спільною є оцінка КНР як держави, яка внаслідок форсованої модернізації військового потенціалу матиме всі можливості кинути виклик інтересам Вашингтона та Москви в регіоні. Частина російських та американських аналітиків, не заперечуючи активної модернізації НВАК, не вважають, що головним стимулом цієї модернізації є прагнення конкурувати чи з Вашингтоном, чи з Москвою. Першочерговими завданнями Китаю визначаються забезпечення безпеки периметру кордонів, стабільність морських торгових комунікацій і проблема Тайваню. Прихильники подібних оцінок вважають, що такі обмежувальні фактори, як дефіцит оборонних асигнувань, слабкість технологічної і виробничої бази будуть визначати суттєве технічне відставання китайських збройних сил від армій США та РФ на найближчі десятиліття. Разом із тим потрібно відзначити, що в американських та російських оцінках «китайського» чинника існує диспропорція. Так, у середовищі американської політичної науки переважає точка зору щодо безпосередньої загрози американським інтересам, у російській політико-міжнародній науці домінує позиція щодо віддаленості в часі перетворення КНР на реального конкурента Росії у військовій сфері. Зважаючи на це, характер та потреба розбудови відносин з КНР оцінюється з точки зору відповідності національним інтересам США та РФ. Найоптимальнішою моделлю взаємодії США з КНР переважаючою більшістю американських політологів визначається «стримування через

району держави уйгурів зі столицею Урумчі. Країна, ймовірно поверне свою історичну назву Джунгурия» [166].

Офіційний Пекін, коментуючи долученість зовнішніх сил до проблеми національного сепаратизму в КНР, натякає на суттєву роль США в наростанні напруженості у регіоні. Так, колишній лідер КНР Цзян Цземінь, виступаючи на одному із засідань Військової Ради ЦК КПК, відзначав: «У відношенні ворожих сил, які здійснюють в межах нашої держави диверсії у релігійній сфері і діяльність, спрямовану на національний розкол, необхідно зберігати пильність. У минулому колоніальні і імперіалістичні держави Заходу використовували релігію і національне питання з метою закабалення країн-колоній. Сьогодні вони як і раніше використовують їх для проведення диверсій, втручання і розкольницької діяльності... І у відношенні такої соціалістичної держави, як наша, ворожі сили Заходу, звичайно, тим більше не можуть відмовитися від подібних дій» [167].

Отже, подальша інтенсифікація проблеми національного сепаратизму в Синьцзяні здатна суттєво змінити розстановку геополітичних сил у Центрально-Азійському регіоні і призвести до його дестабілізації. Авторитетний американський політолог Г. Сонненфельд, співробітник Центра стратегічних і міжнародних досліджень стверджує, що Синьцзян може стати «китайською Чечнею» [168].

Потенційна конфліктогенність регіону актуалізує проблему дослідження та аналізу глибинних джерел внутрішньополітичних конфліктів у КНР, зокрема причин конфліктів ідентичності і факторів, що загострюють суперечності між їх суб'єктами (сторонами).

Конфлікти ідентичності в СУАР на думку американського політолога Дж. Рудельсона пов'язані з тим, що «... уйгури обурені наступом на іслам в КНР, якщо ж ісламу дозволять відроджуватись, то вони залишаться задоволені владою, але більш гостро відчуватимуть себе відчуженими від китайського суспільства» [169].

Історичне перебування мусульман під владою китайської держави було для них не лише пануванням іноземних завойовників, але і «невірних». Ця обставина надавала особливої гостроти взаємовідносинам між двома общинами – мусульманською і прийшлою з метрополії, яка складалася з державних службовців, засланців тощо. Їх розмежування було викликано прагненням корінних жителів зберегти свою самобутність і національну культуру. Особливо потужними ці настрої поширені серед уйгурів, які вважають китайців завойовниками, що відняли в них свободу і незалежність. З 1759 р., коли маньчжурсько-китайські війська Цинської імперії захопили Синьцзян, його корінне населення більш ніж 400 разів піднімало збройні повстання. Більш того уйгурам двічі вдавалось на

Події 90-х рр. XX ст. у колишній Чехословаччині і Югославії, Канаді, Ірландії знову поставили на порядок денний проблему ідентичності і національного сепаратизму. Проблема походження і передумов сепаратизму актуалізується в сучасних умовах тим, що під впливом тенденцій глобалізації вона перейшла з площини внутрішньополітичної на регіональний і глобальний рівень. При цьому відбувається перехід внутрішніх конфліктів у нову якість – інтернаціоналізованих локально-регіональних конфліктів.

Особливої актуальності проблема конфліктів ідентичності набуває і у зв'язку з тим, що динаміка їх еволюції засвідчує становлення практики використання засобів терору з метою досягнення конкретних політичних цілей.

В умовах кінця XX – початку XXI ст. отримав розповсюдження етнічний і (або) релігійний тероризм на ґрунті сепаратизму або збереження національної (цивілізаційної, релігійної) ідентичності, розширилися масштаби і посилюється міжнародний тероризм. Окрім того, діяльність терористичних угруповань не обов'язково «прив'язується» до території певної держави, а досить часто розповсюджується і як на прикордонні, так і окремі країни, виступаючи, як міжнародний тероризм. Досить активно міжнародний тероризм виступає у формі релігійного екстремізму. Саме наприкінці XX ст. низка подій засвідчила не лише глобальність проблеми тероризму, а й складність запобігання терористичним актам та боротьби з ними.

Проблема національного сепаратизму в Китаї в цілому і в СУАР зокрема, є важливою не лише для системи регіональної безпеки, але і безпекової системи глобального рівня. Ситуація в СУАР є одним з вузлів нестабільності, загрожуючи територіальній цілісності і єдності Китаю. Разом із тим «керована» ескалація напруженості в Синьцзянській конфліктній зоні (аналогічно як і в Тибеті) може виступити в якості істотного детермінуючого механізму зовнішньої політики КНР з боку інших центросилових держав регіону (США, Японія тощо). Аналізуючи зміст проблеми сепаратизму в контексті збереження територіальної цілісності КНР вітчизняні дослідники П. Жук, Н. Мазур, Р. Соломанюк, Р. Турчак приходять до висновку: «Синьцзян-Уйгурський автономний район викликає сьогодні найбільше занепокоєння пекінських політиків, оскільки саме тут діють терористичні групи, що прагнуть відновлення уйгурської державності у тій формі, якою вона була у середньовіччі, коли тут існувала сильна військова держава – Уйгурський каганат» [165]. На думку дослідників ескалація відносин між центральною владою та сепаратистськими рухами в СУАР наприкінці 90-х рр. XX ст. засвідчує, можливість «... утворення в межах Синьцзян-Уйгурського автономного

залучення», тобто розширення участі КНР у різномірних політичних та економічних регіональних проєктах, що зробить поведінку Пекіна більш прогнозованою і контрольованою, завдяки підвищенню його статусу, як відповідального члена міжнародного співтовариства. Окрім того встановлені «правила гри» у багатосторонніх міжнародних інституціях виступатимуть для США додатковим важелем впливу на модернізацію ролі та місця Китаю в регіональних та глобальних міжнародних процесах. Особливо важливим є для експертів США, використовуючи формулу «стримування через залучення», не допустити перетворення російсько-китайського співробітництва в антиамериканський союз. Оцінки російських політологів розвитку відносин стратегічного партнерства між РФ та КНР також засвідчують, що він з однієї сторони є економічно вигідним для Росії, а з іншої – виступає противагою посиленню американського глобального та регіонального впливу.

РОЗДІЛ 2

Дестабілізуючі фактори механізму безпеки в АТР у постбіполярний період

2.1. «ТАЙВАНСЬКА ПРОБЛЕМА» В СИСТЕМІ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЦЕНТРОСИЛОВИХ ДЕРЖАВ РЕГІОНУ

Субрегіон Північно-Східної Азії (ПСА) є одним із найбільш конфліктогенних субрегіонів АТР. Його політичний простір характеризується наявністю цілої низки двосторонніх протиріч (КНДР – РК, КНР – Тайвань), цілим рядом країн накопичені істотні арсенали озброєнь, окрім того притаманна суттєва різниця рівнів економічної спроможності держав – членів субрегіону. Факт долученості до проблем ПСА великих держав – СРСР (РФ), США і КНР, і те, що навіть при цьому, більшість проблем залишаються неврегульованими, свідчить про істотність суперечностей та їх потенційну небезпеку, як для регіону, так і для світу в цілому.

У ПСА створений Форум з питань безпеки Північно-Східної Азії (NEADF), існує також Сеульський міжнародний форум, який займається більш вузькою специфікою – проблемою Корейського півострову, діє Тихоокеанський форум США, Інститут міжнародних проблем Японії.

Інститут світових проблем Каліфорнійського університету проводить зустрічі з питань безпеки і співробітництва в межах Ради співробітництва Північно-Східної Азії (НАСС) за участю експертів та урядових чиновників.

ООН, яка в ХХ ст. традиційно відіграла визначальну роль у більшості процесів урегулювання, на початку ХХІ ст. як механізм колективної безпеки почала втрачати свої позиції. В 1989 р. був створений Регіональний центр з питань миру і роззброєння в АТР. Головними завданнями цього механізму є: відкритість і гарантія безпеки в АТР, визначення спільних регіональних підходів до роззброєння, забезпечення безпеки судноплавства в басейні Тихого океану, реалізація заходів зміцнення довіри та розв'язання проблеми регіонального роззброєння.

Разом із тим фактична відсутність у Східній Азії ефективних інститутів колективної безпеки, подібних до західноєвропейських, засвідчує необхідність підвищення ефективності безпекової діяльності субрегіональних механізмів, а також неможливість урегулювання цих проблем без залучення ключових акторів регіональних відносин – США, КНР

На сьогодні в результаті всезростаючої транспарентності кордонів нації «уніфікуються». У відповідь на виклики глобалізації, як прояв етносами (націями) інстинкту самозбереження, зростає хвиля національного сепаратизму. Провідний фахівець Міжнародного центру Карнегі (м. Москва) М.Б. Олкотт стверджує, що основою сепаратистських рухів є те, що ідентифікація йде по одному з критеріїв, наприклад етнічної приналежності, що зазвичай призводить до конфліктів [161]. Таким чином, етнічний конфлікт – форма соціального міжгрупового конфлікту, коли групи з протилежними інтересами поляризуються за етнічною ознакою. Прагнення ж зберегти національну ідентичність, захистити свої цінності і традиції все більшою мірою стає передумовою сучасного національного сепаратизму. Український дослідник В.А. Горенкін, аналізуючи витоки сепаратизму як соціального явища, доходить висновку: «Ініціатором появи сепаратизму є сама держава, яка проводить неприйнятну національну і регіональну політику. Таким чином, сепаратизм неминучий в державі, характер управління якою централізований більше, ніж треба для нормального функціонування. Однак необхідні для виникнення сепаратизму причини й умови стануть достатніми тільки тоді, коли, збігшись у певний момент, вони викликають круте зростання самосвідомості народу (саме народу, а не окремої етнічної групи), що і призведе до усвідомлення ним подальшої неможливості перебування за даних умов у даній державі або до зміни форми перебування в ній, тобто до сепаратизму» [162].

Отже, прагнення зберегти національну ідентичність, захистити свої цінності і традиції все більшою мірою стає передумовою сучасного національного сепаратизму. Згідно дефініції професора Единбургського університету Р. Фішера, національний сепаратизм – рух за територіальне відокремлення від тієї чи іншої частини держави з метою створення нового державного утворення або надання певній частині держави автономії за національною, мовною чи релігійною ознакою [163]. Національний сепаратизм характерний для внутрішньодержавного рівня політичних відносин. Об'єктивною передумовою його є переважно факт відмінності етнічних одиниць і державно-політичних утворень. При цьому територіальне відокремлення розглядається як єдиний засіб самозбереження в якості самостійної етнічної одиниці [164].

У КНР національний сепаратизм розглядається в наукових і політичних колах як форма політичної опозиції, суб'єктом якої є етнічна одиниця, що складає меншість населення, а об'єктом – центральна влада КНР, яка одночасно позиціонується як представник домінуючого етносу – хань.

існуючих темпів економічного зростання оскільки, їхній навіть незначний збій може призвести до соціальної кризи, яка матиме непередбачувані наслідки.

Одним із варіантів політичного менеджменту конфліктів з боку центральної влади КНР є приховування достовірної інформації і «пом'якшення» існуючих суперечностей на рівні державної пропаганди. Гострота національного питання в КНР протягом багатьох років ретельно нівелювалась і приховувалась. Так, до цього залишаються засекреченими данні щодо терактів і виступів, ініційованих представниками національних меншин у 50-70-х рр. XX ст. у Синьцзян-Уйгурському автономному районі. В Китаї з метою «згладжування» етнічних суперечностей в усіх офіційних документах етноси були названі націями [155]. У вітчизняній науковій літературі ці поняття є відокремленими. Етнос визначається як стійка соціальна спільність людей, які об'єднані єдиною мовою, своєрідністю культури, побуту, традицій, звичаїв, а також усвідомленням своєї єдності та відмінності від інших подібних спільнот (самосвідомістю) [156]. Нація – це найбільш сталий тип етносу, вона складається в результаті зміцнення соціальних зв'язків – економічних та політичних. Основними рисами нації є спільність мови, території, зв'язків, психічного складу, культури та самосвідомості [157]. У процесі розвитку етносу і його взаємодії з іншими народами відбуваються істотні зміни етносу в цілому і його складових, так звані етнічні процеси. За своєю спрямованістю етнічні процеси поділяються на домінуючі в сучасному світі процеси етнічного об'єднання і процеси етнічного розмежування. Об'єднанню і зближенню сприяють етнічні контакти і етнічна адаптація, розмежування, як правило, супроводжується конфліктами [158].

Відмінною рисою сучасного світу є його етнічне і національне розмаїття. Але в останні роки структура світової спільноти деформується під впливом процесу глобалізації і поступової консолідації окремих етносів і націй.

У сучасному Китаї етнічні процеси можна охарактеризувати як поступову акультурацію або повну асиміляцію етносів з акцентом на домінування титульної нації – хань (хуася, ханьцзу, ханьці) [159]. Колишній Посол Республіки Сінгапур у РФ та Україні М. Хонг стверджує, що нація об'єктивно виявляє себе тоді, коли вона інстинктивно однаково реагує на зовнішню загрозу або кризу [160]. Отже, коли багатонаціональна країна інстинктивно однаково реагує на зовнішню загрозу або внутрішню кризу і в ній не спостерігається суттєвих розбіжностей у реакції різних етнічних груп за расовими й релігійними критеріями, це є свідченням того, що в країні сформувалася національна ідентичність.

та РФ. Хоча достатньо широкий діапазон розбіжностей їх підходів зумовлює тривалість та багатоступінь цього процесу. Це є особливо важливим, зважаючи на стан та характер проблеми Тайваню, моделі та шляхи врегулювання якої опосередковані національними інтересами ключових акторів регіональних взаємовідносин – США, РФ та КНР.

Однією із проблемних зон на геополітичній карті АТР, де потенційно можливо виникнення військового конфлікту, є район Тайванської протоки. Вибір шляхів розв'язання тайванської конфліктної проблеми, серцевиною якої є питання возз'єднання двох частин Китаю, представлених на сьогодні Китайською Народною Республікою і Китайською Республікою на Тайвані (КР на Тайвані), матиме істотний вплив на ситуацію в АТР у цілому. Це особливо важливо, якщо врахувати значення цього регіону для сучасної світової економіки і залучення до структури регіональних міждержавних взаємовідносин центросилових держав світу.

Проблема Тайваню, а саме неврегульованість питання возз'єднання двох розділених частин Китаю, розцінюється офіційним Пекіном як «найбільша» і «надзвичайно болісна» перешкода, здатна дестабілізувати процес досягнення цієї мети. З точки зору військово-політичного керівництва КНР, тайванський сепаратизм є суттєвою загрозою «внутрішній і зовнішній безпеці Китаю і психологічно нормальному стану нації» [1]. За твердженням одного з китайських військових аналітиків, «для нас Тайвань вже давно став великою скалкою» [2].

Китайська Республіка була утворена на материковому Китаї в 1911 р. протягом Сінхайської революції. У 1949 р. після поразки комуністичних військ Мао Цзедуна колишнє центральне керівництво на чолі з лідером націоналістичної партії Гоміндан Чан Кайші відступило на острів, проголосивши створення Китайської Республіки на Тайвані. 1 березня 1950 р. лідер Гоміндану проголосив себе президентом Китайської Республіки на Тайвані та головнокомандуючим збройними силами Китаю, сконцентрувавши в своїх руках всю повноту влади на острові. Місто Тайбей отримало статус «тимчасової» столиці «Китайської Республіки» [3]. Оскільки де-юре і де-факто центральний гомінданівський уряд продовжував реалізовувати свою юрисдикцію на частині китайської території – о. Тайвань і формально не втрачав політичної влади з 1911 р., інтерпретувавши події 1949 р., як збройний заколот, а не як народну революцію, що призвела до зміни форми державного правління, розпочалася епоха протистояння двох урядів, розділених Тайванською протокою. Кожен із них претендував на всекитайську легітимність і вважав себе єдиним законним загальнокитайським урядом. Так виникла ситуація «двох Китаїв», яка й на сучасному етапі політичного розвитку має значний вплив на реформування механізму зовнішньополітичних регіональних взаємовідносин і трансформацію основних вимірів системи безпеки АТР.

Ситуація ускладнювалась тим, що СРСР на відміну від США одразу визнав уряд КНР (2 жовтня 1949 р.). 14 лютого 1950 р. Радянський Союз та Китайська Народна Республіка підписали Договір про дружбу, союз та взаємодопомогу [4]. Головною метою договору було «спільно перешкодити відродженню японського імперіалізму і повторенню агресії з боку Японії або будь-якої іншої держави, яка об'єдналась б з Японією в актах агресії» [5]. Хоч договір і мав антияпонську спрямованість, він разом із тим, позбавляв тогочасну адміністрацію США Г. Трумена – Д. Ачесона підстав для сподівань щодо становлення американсько-китайського партнерства. Оскільки стаття 3 договору між СРСР та КНР засвідчувала наміри сторін не укладати «будь-якого союзу, направленного проти іншої сторони», не брати участі «... у будь-яких коаліціях, а також у діях чи заходах, направлених проти іншої сторони» [6].

У свою чергу держдепартамент США розпочав пошук шляхів компенсації наслідків «втрати» Китаю. Виходячи з політичної ситуації, яка склалася, Сполучені Штати Америки сформували в Східній Азії систему союзницьких відносин з державами регіону, яка була підґрунтям договору безпеки. 27 липня 1950 р. президент США Г. Трумен виступив з програмою щодо тайванського питання: «Рішення про майбутній статус Формози, – зазначив він, – повинно бути прийняте після відновлення безпеки на Тихому океані, підписання мирного договору з Японією чи обговорення цього питання Об'єднаними Націями» [7]. На Сан-Франциській конференції, скликаній у вересні 1951 р. для підписання мирного договору з Японією, Сполучені Штати Америки домоглися такої редакції пункту по Тайваню, яка лише зафіксувала відмову Японії «від усіх прав, правооснов та претензій на Тайвань і Пенхуледао», залишивши відкритим питання щодо приналежності цих територій [8]. Подібне положення було збережено і в японо-тайванському мирному договорі, підписаному в квітні 1952 року [9]. Тайвань став розглядатись в американському стратегічному плануванні як важливий компонент зовнішнього периметру американської оборони, опорний пункт системи «стримування» КНР й стримування комунізму взагалі. Це знайшло відображення в підписанні 2 грудня 1954 р. «Договору про взаємну оборону» між США та тайванською адміністрацією. Внаслідок цих подій, тайванське питання перетворилося з внутрішньокитайської справи в міжнародну проблему [10].

Юридична структуризація відносин США – Тайвань забезпечила можливість представлення тайванським урядом всього Китаю в Організації Об'єднаних Націй до 1971 р. Хоча проблема представництва КНР в ООН ініціювалась радянською дипломатією ще на початку 1950-х рр.

кордон; Москва стурбована появою в сфері її геополітичних інтересів держави з 70-мільйоним населенням, яка перебуває під впливом США, на території якої розташовані американські війська, що фактично є рівнозначним появі на східних кордонах РФ азійського аналога НАТО.

2.3. ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПОТЕНЦІЙНО ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИЙ ФАКТОР СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ АТР

Прискорення процесу глобалізації, перехід більшості країн світу до постіндустріальної стадії розвитку, інформаційного суспільства зумовлює прискорення урбанізації, корінний перегляд устрою і способу життя, інтенсифікації міграційних процесів, змішуванню і зіткненню національних культур, релігій і етносів, перерозподіл внутрішніх ринків сировини і робочої сили, перетворенню засобів масової інформації у самостійно функціонуючу сферу життєдіяльності суспільства.

Одночасно виникають суттєві проблеми зростання незбалансованості економічного розвитку, соціальних диспропорцій, що викликає націоналістичні і фундаменталістські рухи, ріст злочинності, екологічну кризу, що в свою чергу підриває стабільність соціуму. Все це породжує внутрішню соціальну напруженість, численні конфліктні ситуації, девіації на різних рівнях соціальної реальності. Особливо гостро зазначені проблеми стоять на «порядку денному» країн, які переживають динамічне зростання і перехід з розряду нерозвинених чи середньорозвинених країн до групи розвинених країн. Зважаючи ж на «питому вагу» КНР у системі міждержавних взаємодій та прагнення Пекіна відігравати системоутворюючу роль у регіональних процесах, проблеми національної ідентичності мають для Китаю вирішальну роль як контексті загрози державній ідеології і громадському порядку, так і єдності держави.

Один із провідних китайських науковців Ху Аньган стверджує, що на сучасному етапі місто і село живуть у різних суспільно-політичних формаціях. Сучасний Китай, стверджує Ху Аньган розпався на «чотири світи»: коли жителі «першого світу» – Пекіну і Шанхаю (2,2 % населення) вже перевершили світовий рівень країн із середніми прибутками, а майже 50 % населення країни проживає в «четвертому світі», знаходячись нижче рівня бідних країн світу [153]. Середньорічний чистий прибуток селянина у 2002 р. склав 2366 юаней (близько 300 дол США), цей показник за системою індикаторів прийнятою ООН нижче рівня індексу бідності (1 дол на день). 52 % сільського населення має прибуток менш ніж 2 тис. юаней на рік, а 14,6 % – менш ніж 1 тис. юаней [154]. У таких умовах життєво важливим для правлячого режиму є збереження

робоча сила, плюс південнокорейська передова технологія й інвестиції. Використання цього трикутника у відносинах з Півднем і Північчю на рівноправній основі дозволить Росії: а) маючи тісні відносини з двома Кореями, посилити свій вплив на Корейському півострові; б) виступити в ролі посередника в примиренні і об'єднанні Кореї; в) використати ці відносини співробітництва для розвитку своїх східних районів країни.

7. Безпека і мир на Корейському півострові є зовнішнім фактором, який сприятиме реформуванню економіки Росії. Тому, РФ прагнучим до стабільності та прогнозованості міжкорейського діалогу і об'єднання.

8. Довготривалі інтереси Росії щодо Корейського півострову полягають у збереженні стабільності і безпеки в цьому стратегічно важливому азійському регіоні.

Разом із тим необхідно відзначити, що процес утворення єдиної корейської держави має конфліктогенний потенціал щодо зіткнення інтересів РФ та КНР. Так, на сьогодні обидві країни зорієнтовані значною мірою на розв'язання внутрішніх політичних та економічних проблем. Динамічний розвиток економіки КНР стимулює торгово-економічне співробітництво з Південною Кореєю. В політичному контексті обидві країни підтримують гнучку лінію президента Кім Де Джунга щодо Півночі і прагнуть запобігти розпаду КНДР або повній ізоляції північнокорейського режиму. Проте в майбутньому традиційне російсько-китайське співробітництво на Корейському півострові може поновитися. Воно здатне виявитись уже в процесі можливої у майбутньому трансформації КНДР і тим більше після об'єднання Кореї. Оскільки, об'єднана Корея буде здатна стримувати надзвичайний вплив на Далекому Сході Японії і Китаю. Для КНР об'єднана Корея в довгостроковій перспективі є потенційним викликом. З об'єднанням Кореї збільшаться її технологічні можливості зі створення ядерної зброї. Окрім того, мають конфліктний потенціал і застарілі територіальні суперечки між Китаєм і Кореєю.

Зважаючи на інтереси центросилових держав у Північно-Азійському субрегіоні, можна стверджувати, що в процесі об'єднання тісно переплелися взаємовиключаючі фактори. З одного боку, США, КНР та РФ зацікавлені в збереженні стабільності та підтриманні безпеки на Корейському півострові, а також мирному врегулюванні «корейської» проблеми щодо об'єднання процесу, а з іншого, об'єднання Кореї цілком реально ліквідувало б військову присутність США в Кореї, що суттєво звужує діапазон засобів для підтримання детермінуючого впливу Вашингтона в регіоні; Пекін занепокоєний можливістю перетворення Кореї у сильного конкурента в політичній та економічній сферах і можливістю виходу американських військ на майже 1400-кілометровий корейсько-китайський

Так, на V сесії Генеральної Асамблеї ООН представником Індії Бенегаль Н. Рау була представлена резолюція, в якій зазначалось: «Центральний уряд Китайської Народної Республіки є єдиним функціонуючим в Китаї урядом, який фактично має владу над територією країни і тому має право представляти Китай в ООН» [11]. У підтримку пропозиції Індії виступала радянська делегація, яка запропонувала: «Вважати неможливим участь у Генеральній Асамблеї та органах Організації Об'єднаних Націй представника гомінданівської групи, оскільки він не є представником Китаю» [12]. Проте американська делегація в ООН домоглася відхилення пропозиції Радянського Союзу та Індії. Окрім цього, делегація США 20 січня 1951 р. внесла на обговорення Генеральної Асамблеї ООН проект резолюції щодо проголошення КНР агресором [13]. Резолюція, яка проголошувала КНР агресором, була прийнята Генеральною Асамблеєю 1 лютого 1951 р. У ній констатувалось: «Центральний народний уряд Китайської Народної Республіки надає безпосередню допомогу й сприяє стороні, яка вже розпочала агресію в Кореї, і здійснює військові дії проти збройних сил Організації Об'єднаних Націй, які там знаходяться, цим самим саме вчиняє агресію в Кореї» [14].

З припиненням корейської війни завершився певний період у взаємовідносинах в трикутнику Пекін – Вашингтон – Тайбей. Змінились і акценти у взаємовідносинах Пекіна та Тайбею, оскільки питання ставилось не про «контрнаступ Тайваню на материк», а навпаки, про звільнення Тайваню «материком», тобто Китайською Народною Республікою.

В іншу площину перейшла й боротьба США проти КНР. Вона прийняла «позиційний характер», США відмежувались від Китайської Народної Республіки військово-політичними блоками, ембарго та різноманітними обмеженнями на контакти, які мали економічний та політичний характер.

Модернізація адміністрацією Р. Ніксона – Г. Кіссінджера зовнішньо-політичного курсу США на початку 70-х рр. XX ст. спричинила і корінну зміну характеру взаємовідносин між США та КНР. «Пом'якшення» відносин між Вашингтоном та Пекіном (спрямоване проти зростання глобального детермінуючого впливу СРСР) мало негативні наслідки для статусного позиціонування тайванської адміністрації на міжнародній арені. В 1972 р. представництво Китаю в ООН перейшло до КНР, при цьому США де-юре визнали КНР і формально розірвали дипломатичні відносини з КР на Тайвані, в той же час зберігши з нею неофіційні дипломатичні відносини і продовживши надання їй військової допомоги на основі прийнятого в 1979 р. американським Конгресом «Закону про відносини з Тайванем». Після смерті Чан Кайші в 1975 р. ситуація

почала ускладнюватись, оскільки всі наступні президенти КР на Тайвані започаткували і розвивали процес просування острова в напрямку демократизації і суверенізації.

Початок періоду постбіполярності охарактеризувався підписанням президентом США У. Клінтоном 7 вересня 1994 р. документа під назвою «Перегляд політики щодо Тайваню». Незначні зміни, які були задекларовані цим документом викликали різку критику з боку американських законодавців. 28 вересня 1994 р. сенатор Ф. Мурковскі, який представляв у сенаті штат Аляска, за підтримки голови сенатського комітету з міжнародних відносин Д. Холмса, запропонував на розгляд конгресу резолюцію, яка виражала крайнє незадоволення політикою адміністрації У. Клінтона. В ній була закладена низка альтернативних кроків щодо Тайваню, які відрізнялись суттєвим радикалізмом, і у випадку прийняття істотно погіршували б відносини з КНР. Вказувалось, що Тайвань є п'ятим за значущістю торговим партнером США, а обсяг американської продукції, яку щорічну імпортує острів вдвічі перевищує відповідні показники КНР. Сенатор Ф. Мурковскі назвав результати президентського Ревю від 7 вересня 1994 р. «неконкретними і неадекватними» [15]. Резолюція містила цілий ряд достатньо рішучих пропозицій. Найбільш вагомими з яких були: 1. Дозволити візити в США президента Тайваню і всіх високопосадовців. 2. Дозволити візити на Тайвань високопосадовців США, включаючи міністра оборони і держсекретаря. 3. Підтримати присвоєння Тайваню статусу спостерігача в ООН як перший крок на шляху наступного незалежного представництва. 4. Відмовитись від зобов'язань зниження «якості і кількості» озброєнь, які поставляються на Тайвань, зафіксованих у спільному американсько-китайському комюніке від 17 серпня 1982 р. і надалі керуватися в своїх рішеннях виключно оборонними потребами острова. 5. Запровадити щорічну доповідь держсекретаря комітетам з міжнародних справ сенату і палати представників, присвячену економічним, політичним, культурним і військовим відносинам між США і Тайванем. Зробити більш жорсткою критику загроз з боку КНР щодо насильницького приєднання острова [16]. 5 жовтня 1994 р. резолюція була прийнята сенатом.

Необхідно відзначити, що більшість ініціатив, викладених у документі, були явно нездійсненні і вступали в різке протиріччя з традиційною політикою США щодо Тайваню, яка залишалась незмінною протягом більш ніж 20 років. Перші три положення документа фактично означали початок курсу на підтримку незалежності Тайваню і могли викликати різке загострення відносин з КНР (навіть до розриву дипвідносин) та небезпеку військової конфронтації в Тайванській протоці. Така радикальна і ризикована зміна курсу для адміністрації У. Клінтона, яка прагнула

А.В. Воронцов та О. П. Ревенко, аналізуючи стан взаємовідносин РФ – КНДР на початку 90-х рр. XX ст., приходять до висновку: «В результаті розпаду Радянського Союзу і комуністичного блоку Кореяська Народно-Демократична Республіка втратила істотну матеріальну допомогу і політичну підтримку» [149]. Зважаючи на якісно нові геополітичні реалії розвитку ситуації на Кореяському півострові на початку XXI ст. російський науковець В.В. Міхеев вважає, що визначальною метою зовнішньополітичної стратегії РФ щодо ситуації «двох Кореї» є: «... наближення моменту поглинення південнокореяською ринково-демократичною суспільною системою Північної Кореї» [150]. Реалізувати цю мету можна на основі трьох складових: «Перша – активна робота Росії щодо створення механізму координації політики США, Росії, Китаю, Південної Кореї і Японії, а також ЄС щодо КНДР; друга – прозорий політичний тиск на Пхеньян у межах створеного механізму координації політики; третя – створення силами вказаних країн Фонду гуманітарної допомоги і реформ, який буде використовуватись для підтримки ринкових перетворень, якщо Північ піде на це, або для попередження регіональної гуманітарної катастрофи у випадку обвалу режиму» [151]. Запропонована модель урегулювання «кореяської проблеми» насамперед спрямована на забезпечення РФ одного з визначальних місць щодо контрольованості процесу структуризації архітектоніки міждержавних взаємовідносин на Кореяському півострові зокрема, і в східноазійському регіоні загалом. Проте, успіх реалізації цього проекту залежить від позиції інших учасників процесу врегулювання щодо «визнання» ролі РФ як визначальної в міжкореяському діалозі.

3. Орієнтація РФ на Південну Корею на початку 1990-х рр. стала додатковою причиною подальшого погіршення відносин з КНДР.

4. Прихід до влади в РК нового демократичного лідера Кім Де Джунга, який став реалізовувати «політику сонячного тепла», спрямовану на зближення з КНДР (в 2000 р. міжкореяський товарообіг становив 425 млн доларів, а в 2006 р. досяг 1 349 млн доларів [152]), призвів до певного поліпшення російсько-південнокореяських відносин та активізував співробітництво в трьохсторонньому форматі: РК, РФ і КНДР.

5. Збалансування відносин Росії з двома кореяськими державами відбулося з приходом до влади адміністрації В. Путіна і пояснювалось ліквідацією в зовнішньополітичній стратегії РФ одностороннього прозахідного вектору.

6. Акцент у розвитку відносин з двома Кореями РФ робить, насамперед, на економічних контактах. Вона запропонувала співробітництво з КНДР і РК розвивати за тристоронньою схемою: російські природні ресурси і кваліфікований персонал плюс північнокореяські корисні копалини і

підкреслена близькість позицій сторін щодо «збереження стратегічної стабільності в світі і в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в умовах рівної безпеки для всіх держав» [147]. Отже, позиція Росії при розгляді корейської проблеми полягає в прагненні до стабільності на Далекому Сході та в АТР у цілому. Намагання зайняти «серединну» позицію в питанні об'єднання Кореї зумовлене для РФ тим, що налагодження взаємопорозуміння в міжкорейському діалозі є тривалим та багатоетапним, а тому достатньо віддаленим у часі. Активізуючи діяльність щодо «корейської» проблеми, РФ радикально модернізувала свої відносини з КНР, надавши їм характеру стратегічного партнерства. Істотним кроком на цьому шляху стало підписання 16 липня 2001 р. Договору про добросусідство, дружбу і співпрацю між країнами. Зважаючи на тенденції глобалізму в зовнішньополітичній концепції адміністрації Дж. Буша-мол., як Москва, так і Пекін є незацікавленими в посиленні американського впливу в регіоні. Провідний науковий співробітник університету Хансін Чо Сон Де підкреслював, що такі проекти як протиракетна програма США, посилення американо-японського союзу повинні стимулювати Росію і Китай протистояти односторонній політиці США, а також дотримуватися єдиної позиції з регіональних проблем, включаючи ядерну кризу в Кореї, що призведе до появи нових сил для збалансування міжнародної ситуації [148]. Отже, на початку XXI ст. у регіоні окрім тристоронньої співпраці між США, Японією і РК дещо активізувалися тристоронні зв'язки між Північною Кореєю, Китаєм і Росією, що певною мірою впливало на корейську політику США. Російсько-китайське зближення й відстоювання Росією та КНР однотипних принципів у вирішенні північно-корейської ядерної проблеми виступало в якості активного фактору впливу на характер корейської політики США, зокрема, в якості «стримуючого» механізму в зовнішньополітичному курсі адміністрації Дж. Буша-мол. й цілком вірогідно матиме значний вплив на визначення шляхів та засобів вирішення ядерного питання.

Аналіз політики РФ щодо визначальної корейської проблеми – об'єднання Півдня і Півночі корейського півострову засвідчує:

1. Зовнішня політика Росії щодо Корейського півострову в 90-ті рр. XX ст. була складовою частиною політики в ПСА.

2. Економічна криза і встановлення дипломатичних відносин СРСР/РФ з Південною Кореєю виступили факторами, які ослабили зв'язки між РФ і КНДР. Внаслідок політики ринкових реформ і відкритості Росії, у результаті розпаду так званого соціалістичного табору, зростання міжнародного впливу РК Північна Корея опинилася в ізоляції і переживала відчутні економічні труднощі. Ці причини стали чинниками, які суттєво послабили зв'язки між Росією і КНДР. Відомі російські експерти

стабілізувати свої відносини з Пекіном, була безумовно неприйнятною. Проте, резолюція не мала на меті реально змінити курс, а була покликана морально підтримати союзний США Тайвань і підштовхнути адміністрацію до подальшого зміцнення зв'язків з островом.

Одним із визначальних факторів впливу на визначення векторів політики США стосовно тайванської проблеми стала перемога 8 листопада 1994 р. республіканської партії на виборах до конгресу. До представників республіканців перейшов контроль над основними комітетами обох палат. Напередодні президентських виборів 1996 р. республіканці не могли не використати таке вразливе місце адміністрації У. Клінтона, як її тайванська політика.

9 травня 1995 р. конгрес фактично одногосно прийняв спільну резолюцію щодо візиту президента Тайваню Лі Денхуея до США. Представляючи резолюцію на розгляд сенату, Ф. Мурковскі підкреслив: «На відміну від КНР, відносини з якою обтяжені чисельними проблемами, Тайвань є зразком втілення всіх зовнішньополітичних цілей, декларованих США: успіхів у розвитку демократії, тісному економічному співробітництву з США, виконання зобов'язань союзника США в регіоні» [17]. В документі також відзначалось: «Відносини між КНР і Тайванем значно покращились порівняно з 1979 р, що є чітким сигналом для США – якщо сама КНР веде активний діалог з Тайванем, то з яких причин від нього повинні утримуватись США» [18].

Подальший розвиток подій засвідчив, що результати прийняття резолюції виявилися більш масштабними, ніж могли передбачити її ініціатори. Додатковим дестабілізуючим чинником американсько-китайських відносин виявилась позиція президента Лі Денхуея щодо проблеми возз'єднання з материковим Китаєм. Характеризуючи позицію тайванської адміністрації з цього питання, він відзначив: «Китай повинен возз'єднатися, але це возз'єднання повинно відбутися в інтересах всього китайського народу, на основі демократії, свободи і рівного процвітання в руслі світових тенденцій. Китай не може возз'єднатися за комуністичного режиму, який довів свою неспроможність, або за формулою «одна держава – дві системи» [19]. Основними чинниками, від яких узалежнювалась проблема возз'єднання острова з материком, були визначені: 1. Возз'єднання за комуністичного режиму або за формулою «одна держава – дві системи» не принесе демократії всьому Китаю і зробить мрії співвітчизників з материка щодо демократичного життя ще більш далекими і недосяжними. 2. Лише возз'єднання за демократичного ладу зробить об'єднані сили Тайваню, Гонконгу і континентального Китаю додатковим інструментом регіональної стабільності. «Єдиний, але закритий і авторитарний Китай буде неминуче викликати занепокоєння

в сусідніх країнах, порушувати баланс сил в Азії, загрожувати миру і стабільності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні», – підкреслив Лі Денхуей [20]. 3. Лише комплексна демократична система з налагодженими механізмами законності і прозорими політичними процесами посилить взаємну довіру між двома сторонами протоки [21]. Змістовне навантаження цих висловлювань, яке фактично означало декларування потреби зміни політичної системи КНР, надання американським конгресом візи президенту Тайваню Лі Денхуею, що зробило можливим його візит до США в червні 1995 р., наближення президентських виборів на острові і достатньо радикальні заяви американських парламентарів викликали вкрай негативну реакцію з боку КНР. Офіційний Пекін відповів призупиненням двосторонніх контактів з Тайбеєм. Також були перервані переговори КНР з США з військових питань і з питань контролю над озброєнням. В червні 1995 р. частини НВАК провели військові навчання і запуски ракет у Тайванській протоці.

Реакцією з боку конгресу США на протести китайської влади став «Закон про політику щодо Китаю», прийнятий 20 липня 1995 р. Преамбула закону чітко артикулювала основні причини незадоволення американських законодавців: «Порушення міжнародних стандартів нерозповсюдження зброї масового знищення; продовження широкомасштабних і ґрунтовно документованих утисків прав людини; продовження дискримінаційних і нечесних торгових практик щодо США» [22]. Закон пропонував президенту і адміністрації США посилити тиск на Китай з метою: 1) звільнення американського журналіста Г. Ву; 2) домогтися дотримання режиму нерозповсюдження зброї масового знищення і ракетних технологій щодо Ірану і Пакистану; 3) домогтися дотримання прав людини; 4) приборкати надзвичайну модернізацію і розширення військових можливостей Китаю, домогтися від нього більш відкритої військової політики, щоб убезпечити сусідніх з КНР держав; 5) домогтися припинення військової активності в Південно-Китайському морі, яка загрожує сусідам Китаю, і допомогти їм розв'язати протиріччя мирним шляхом; 6) домогтися від КНР чіткого виконання торгових угод і еквівалентного доступу американських товарів на китайський ринок; 7) домогтися заборони експорту до США товарів, виготовлених з використанням праці ув'язнених; 8) зменшити рівень ескалації відносин Китай-Тайвань шляхом встановлення діалогу та інших конструктивних засобів довіри [23].

Разом із тим, незважаючи на рішучі формулювання закону, настрої серед американських законодавців суттєво змінились. Так, протягом обговорення в палаті представників голова підкомітету з Східно-Азійських і Тихоокеанських відносин Д. Берейгер підкреслив: «Відносини Сполучених

Не в інтересах РФ поява в якості сусіда держави з 70-мільйонним населенням, яка знаходиться під визначальним впливом інших держав. Один із провідних російських корезнавців В.П. Ткаченко, аналізуючи відповідність національним інтересам Росії об'єднавчого корейського процесу, приходять до висновку: «Актуальною для Росії є не переважна позиція в Кореї, а скоріш недопущення такої ситуації, коли об'єднана Корея залишилася б під впливом якоїсь одної (до того ж ворожої до Росії) великої держави» [142]. Оскільки ж за нинішнього співвідношення сил у ПСА повністю виключити подібний сценарій не можливо, то для Росії у коротко- та середньостроковій перспективі вигідно існування КНДР як дружньої суверенної держави, яка виконує роль буфера щодо геополітичних амбіцій США в цьому регіоні. Для Росії більш вигідною є північнокорейська пропозиція щодо створення на Корейському півострові нейтральної позаблокової держави, ніж південнокорейський варіант, який не виключає американської військової присутності, навіть після утворення єдиної корейської держави. Зважаючи на це, Росія позиціонує свою роль у процесі врегулювання корейської проблеми як конструктивну, стабілізуючу і яка не суперечить інтересам інших держав. Так, президент В. Путін у своєму посланні Президенту Кім Де Джуну зазначив про готовність Росії надати допомогу зі створення сприятливих умов для прямого діалогу між Пхеньяном та Сеулом [143]. Проте не слід переоцінювати роль РФ в таких стратегічно важливих питаннях як ядерна програма КНДР. На думку російського дослідника В. Міхеєва, активність Москви була спрямована на забезпечення дипломатичної присутності РФ на півострові. Він наголошував, що у Росії немає реального впливу на Пхеньян, оскільки немає фінансових важелів для підтримки такого впливу [144]. Разом із тим нормалізація відносин між КНДР і РК сприятимуть розширенню торгово-економічного співробітництва Росії з двома корейськими державами. Так, з'єднання російського Транссибу з корейськими залізничними лініями, за твердженням президента РФ В. Путіна, відкриє: «Нові можливості для ділового співробітництва та економічної інтеграції на євразійському континенті, й слугуватиме зміцненню довіри, миру та безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні» [145]. Міністр закордонних справ РФ І.С. Іванов 27 липня 2002 р., підводячи підсумки візиту до РК, підкреслив: «При розгляді двосторонніх питань значна увага була приділена торгово-економічному співробітництву між нашими країнами. Ми розглядаємо Республіку Корея як одного з наших найважливіших партнерів у регіоні» [146]. Необхідність динамічного розвитку економічного співробітництва була відзначена керівником зовнішньополітичного відомства РФ і під час візиту до КНДР 29 липня 2002 р., а також

таким чином, сприятиме реалізації курсу Кім Чен Іра щодо гри на суперечностях» [139].

Військовий варіант інтернаціоналізованого локально-регіонального конфлікту за участю КНР на Корейському півострові може мати однозначно негативні наслідки для РФ: виникне джерело напруги поблизу кордонів РФ; з урахуванням спільної ділянки кордону з КНДР протяжністю 17 км потік біженців може спробувати прорватися через територію КНР до РФ; окрім гуманітарної катастрофи у випадку застосування ядерної зброї однією зі сторін конфлікту опаді «ядерної» хмари можуть досягти російських прикордонних регіонів Далекого Сходу. Тому, шляхи виходу з конфлікту як для КНР, так і для РФ полягають в активізації позиції щодо міжнародного врегулювання корейської проблеми з метою сприяння мирному об'єднанню КНДР і РК. Разом із тим політико-академічна еліта Росії усвідомлює, що в новому тисячолітті Росія поки що не здатна виступати активним фактором формування регіональної структури міжнародних відносин на нових засадах [140]. Хоча, на початку XXI ст. Росія почала робити певні кроки щодо досягнення стратегічного діалогу з КНДР і РК. Відносно Південної Кореї зберігається курс на досягнення співробітництва (насамперед, економічного), який почав проводитися з 1990-х рр. У 1999 р. президент РК Кім Де Джун здійснив візит до Росії, цього ж року і президент РФ В. Путін з офіційним візитом прибув до Сеула. Що ж до Північної Кореї, то на тлі погіршення відносин між КНДР і США на початку 2000-х рр. відносини РФ – КНДР характеризувались поліпшенням змістовного наповнення. Свідченням чого є візити президента РФ В. Путіна до КНДР, лідера КНДР Кім Чен Іра до Росії в 2001 р. та 2002 р. Результатом зустрічей на вищому рівні стало підписання Угоди про мир і дружбу між країнами. Також були досягнуті домовленості про поновлення економічного обміну між РФ і КНДР. Розглянуте питання щодо заборгованості КНДР перед Росією. Серед спільних проектів – закупка електроенергії КНДР у Росії й використання відносно дешевої корейської робочої сили на російських виробництвах [141].

Розвиток цих ініціатив спрямований насамперед на досягнення відносин стратегічного партнерства КНДР і РФ, але воно безпосередньо залежить від зацікавленості сторін та позиції щодо динаміки російсько-північнокорейських відносин інших центрів регіонального впливу.

Разом із тим невизначеність майбутнього об'єднаної держави щодо характеру зовнішньої політики, її участі у військово-політичних союзах і направленості таких союзів змушує Росію з одного боку, вітаючи корейську розрядку, обережно ставитися до перспектив об'єднання.

Штатів з Китайською Народною Республікою погіршилися до тривожного рівня. Сучасні американсько-китайські відносини холодні, формальні і розвиваються під впливом жорстких суперечок. У цих умовах ворожість і образливість з обох сторін може вихлюпнутись через край і стати причиною невиправних наслідків. Безумовно, нову холодну війну з Китаєм не можна виключати, але можна уникнути. Протягом сьогоднішніх дебатів на нас лягає велика відповідальність за довгострокові перспективи крихких американсько-китайських відносин. Не підлягає сумніву, що непотрібні тертя в американсько-китайських відносинах не в інтересах Сполучених Штатів» [24]. Ця заява високопоставленого парламентаря фактично засвідчувала, що Закон 1995 р. був до певної міри результатом компромісу між прихильниками «м'якої» і «жорсткої» лінії щодо Китаю.

Різне збурення незадоволення в США викликали масштабні навчання НВАК у березні 1996 р. 19 березня 1996 р. спікер палати представників республіканець Б. Джиллман виніс на розгляд конгресу спільну резолюцію № 148, яка засуджувала дії Китаю. В преамбулі резолюції підкреслювалось: «Навчання, спрямовані на залякування тайванських виборців напередодні президентських виборів, а ракетні пуски біля Тайваню і перешкоджання роботі міжнародних морських і авіаційних шляхів загрожують як Тайваню, так і політичним, військовим, комерційним інтересам Сполучених Штатів та їх союзників» [25]. У резолюції відзначалось: «Перед обличчям подібної загрози Тайвань має право на самооборону від військової агресії, в тому числі і через розробку системи протиракетної оборони» [26].

Необхідно відзначити, що в цілому текст резолюції був витриманий у достатньо поміркованих тонах і був зваженим і конструктивним посланням офіційному Пекіну. Єдиним пунктом, який викликав розбіжності між Конгресом і держдепартаментом був сьомий параграф, в якому підкреслювалось: «Сполучені Штати у відповідності до «Закону про відносини з Тайванем», конституційним процесом Сполучених Штатів і тісною дружбою з демократичним урядом і народом Тайваню повинні допомогти захиститися від вторгнення, ракетних атак або блокади з боку КНР» [27]. 21 березня 1996 р. у Сенаті відбулося обговорення власної резолюції, яка давала оцінку березневим навчанням НВАК. Основними положеннями резолюції були: 1. Проведення ракетних пусків і військових навчань у Тайванській протоці є загрозою безпеці і стабільності Тайваню, а також суперечить духу трьох спільних американсько-китайських комюніке. 2. Конгрес США застерігає уряд КНР від продовження подібних дій щодо Тайваню і рекомендує розпочати діалог з його урядом на вищому рівні з метою розв'язання суперечностей

і проблеми майбутнього Тайваню. 3. Президент повинен у відповідності до «Закону про відносини з Тайванем» 1979 р. негайно провести консультації з Конгресом щодо адекватної відповіді Сполучених Штатів на пуски і навчання і ступінь загрози, яку вони мають для безпеки і стабільності Тайваню. 4. Президент повинен у відповідності до «Закону про відносини з Тайванем» переглянути зміст і обсяги оборонних статей і послуг, які можуть бути необхідними для підтримання здатності Тайваню до самооборони в умовах зростання військової загрози. 5. Уряд Тайваню повинен зберігати свою прихильність мирному розв'язанню своїх майбутніх відносин з КНР на основі взаємоприйнятних рішень [28]. Подальший текст резолюції містив підтвердження прихильності США своїм зобов'язанням перед КНР і Тайванем, закріплених у трьох спільних комюніке і «Законі про відносини з Тайванем» [29]. За тональністю та змістом резолюція Сенату була більш поміркованою, ніж проект, запропонований Конгресом, і за змістом була закликком про повернення американсько-китайсько-тайванських відносин до політико-юридичних засад раніше досягнутих домовленостей. Небезпека дестабілізації ситуації у регіоні як китайськими, так і американськими «експериментами» у сфері тайванської політики, зумовила фактично одностайний виступ сенаторів проти будь-яких кроків, які сприятимуть загостренню ескалації у Тайванській протоці.

Свідченням надзвичайної гостроти кризи 1996 р. стало звернення Ради Європи до керівництва КНР із закликом припинити будь-які військові дії щодо Тайваню [30], а також заява МЗС Російської Федерації від 12 березня 1996 р., в якій зазначалось, що позиція Росії з тайванського питання залишається незмінною: Тайвань є невід'ємною частиною КНР. Але у заяві було підкреслено, що РФ виступає за мирне врегулювання Тайванської кризи 1996 р. Головним методом ліквідації ескалації напруженості між островом та материком, констатувалось у заяві зовнішньополітичного відомства РФ, повинен бути «серйозний, конструктивний діалог» [31].

Отже, криза 1996 р., спричинена запланованими на 25 березня першими в історії Тайваню прямими президентськими виборами, засвідчила, по-перше, що Тайвань залишається важливим елементом конструкції міждержавних відносин в АТР; по-друге, керівництво КНР у свої діях притримується принципу розумної достатності, оскільки пряме застосування військової сили проти Тайваню призвело б до призупинення військово-політичного співробітництва між Вашингтоном й Пекіном, викликало б дестабілізацію в регіоні, враховуючи договірні відносини острова з США та розширення японо-американського договору безпеки в 1996-1997 роках, а також позицію й інших країн АТР; по-

(за моделлю німецького об'єднання, коли фактично ФРН поглинула НДР), Пекін буде змушений втрутитися, оскільки є зацікавленим у спрямуванні зовнішньополітичного курсу (проамериканський чи прокитайський) об'єднаної корейської держави;

– по-шосте, у випадку загострення ситуації на півострові керівництво Китаю може спричинити в КНДР народне збурення, що надасть підстави для надання допомоги за сценарієм «Праги-1968», і в свою чергу сприятиме встановленню в Північній Кореї пропекінського уряду.

Разом із тим необхідно відзначити, що ініціатива застосування військової сили на сучасному етапі не буде виходити з боку Пекіна. На сьогодні КНР прагне розв'язати корейську кризу виключно мирними засобами, враховуючи ті істотні дивіденди в торгово-економічній, фінансовій і політичній сферах, які здобуває Китай внаслідок розширення регіоналізації у Північно-Східній і Південно-Східній Азії, формування зони вільної торгівлі і потенційної можливості запровадження азійської грошової одиниці в регіоні. Окрім того, в ієрархії пріоритетів Пекіна на першому місці стоїть необхідність якомога скорішого розв'язання тайванської проблеми. Лише після приєднання до себе економічно і технологічно розвиненого острова, підключення до підйому національної економіки ресурсної бази країн Південно-Східної Азії Китай виявиться потенційно готовим до відстоювання національних інтересів у ПСА військово-політичними засобами.

Детермінуючим фактором «корейської» політики КНР виступала радикалізація позиції США в період адміністрації Дж. Буша-мол. Так, 25 жовтня 2000 р. після зустрічі з міністрами закордонних справ Японії і РК держсекретар США М. Олбрайт наголосила на необхідності й надалі посилювати тристоронню координацію для подальшого прогресу у відносинах США, РК, Японії із КНДР [136]. Республіканська ж адміністрація зарахуванням КНДР до «вісі зла» фактично перервала переговорний процес. Російський експерт Б. Юлін стверджував: «Контрольована напруженість на півострові необхідна була США для створення плацдарму проти Китаю і сильнішої прив'язки до своєї політики РК і Японії» [137]. Жорстка позиція США щодо проблеми ядерної програми КНДР за твердженням В.В. Міхеева «... розв'язала руки Північній Кореї у форсуванні ядерної і ракетної програми як варіанта самозахисту» [138]. Проте, на думку російського фахівця-сходознавця Е. Качинса: «КНДР допустила істотний дипломатичний прорахунок у своїй реакції на 11 вересня. Вона не очікувала, що Росія і Китай так активно підтримають США. Пхеньян сподівався, що 11 вересня разом із проблемою протиракетної оборони і розширенням НАТО загострять відносини між Росією і Китаєм з одного боку, і США – з іншого. І

Таким чином, для Пекіна «корейський виклик» полягає, по-перше, в тому, наскільки Китаю вдасться запобігти негативному для нього розвитку подій на Корейському півострові; по-друге, в тому, як він зуміє скористатися корейською кризою для посилення своїх глобальних і регіональних позицій.

Тактичні дії Пекіна на початку XXI ст. щодо корейської проблеми ілюструють сприйняття її офіційним Пекіном та наміри її використання в своїх інтересах. Так, КНР, відмовившись від прямої політичної підтримки КНДР, завдяки використанню механізмів економічного тиску повернув Пхеньян за стіл переговорів. Китай – єдиний з учасників шестисторонніх переговорів вимагає від КНДР проведення ринкових реформ, в яких вбачає шлях нормалізації ситуації в Кореї. Одночасно Пекін прагне «обміняти» свої дії щодо корейського врегулювання, які в цілому схвалюються Вашингтоном, на політичні поступки з боку США, насамперед, з проблеми Тайваню. Саме тому можна спрогнозувати, що в основі корейського конфлікту лежить зіткнення інтересів Китаю та США. Пекін прагне до стабілізації обстановки на півострові і об'єднанню двох Кореї під власним протекторатом з тим, щоб у середньостроковій перспективі забезпечити політичний контроль над відтворенням єдиної корейської держави; мати ємкий ринок збуту товарів і ресурсну базу для розвитку національної економіки; в довгостроковій перспективі забезпечити собі стратегічний вихід до басейну Японського моря і всього Тихого океану. Фактично конкуренція між США та КНР за домінуючу роль у врегулюванні корейської проблеми є прелюдією до суперництва між ними за лідерство як на регіональному, так і глобальному рівнях.

Розглядаючи потенційну можливість збройного конфлікту за участю КНР на Корейському півострові, необхідно розглянути варіанти розвитку ситуації, за яких Пекін буде змушений застосувати військову силу:

- по-перше, у випадку колапсу північнокорейського режиму внаслідок економічних або політичних мотивів;
- по-друге, у випадку гуманітарної катастрофи в КНДР, яка супроводжуватиметься масовим потоком північнокорейських біженців до прикордонних районів КНР;
- по-третє, у випадку проведення США силової акції проти ядерних об'єктів і ракетних комплексів КНДР, метою якої буде повалення режиму Кім Чен Іра;
- по-четверте, у випадку несподіваного нападу збройних сил Республіки Корея на КНДР і поновлення бойових дій на Корейському півострові;
- по-п'яте, у випадку неочікуваного початку стихійного процесу об'єднання Півночі і Півдня Кореї під егідою Сеулу або Вашингтону

третє, для тайванської адміністрації важливим було отримати сигнали щодо продовження Вашингтоном курсу на збереження Тайваню у фокусі американських інтересів в АТР; по-четверте, динаміка зовнішньополітичних відносин засвідчила, що характер взаємодії центрів сили регіону як основних складових системи безпеки визначається, насамперед, силовими параметрами держав.

Проте «потепління» в американсько-китайських відносинах, яке пов'язувалось з візитами лідера КНР Цзян Цземіня (1997 р.) до США і президента США У. Клінтона до КНР (1998 р.) не визначило чітку систему координат взаємовідносин Вашингтон – Пекін – Тайбей щодо забезпечення безпеки Тайваню. Масштаби і приховані політичні причини спричинили актуалізацію питання щодо дійсних можливостей і намірів Пекіна щодо Тайваню. Американські парламентарі включили до закону про військовий бюджет на 1997 р. пункт 1305, який зобов'язав Пентагон підготувати конгресу доповідь «Добірні військові можливості Китайської Народної Республіки». Розсекречена версія документа була опублікована 2 квітня 1997 р. Зміст доповіді дав прихильникам стримування Китаю в Конгресі привід для привертання загальної уваги до модернізації збройних сил КНР і стратегічних цілей КНР на міжнародній арені.

Ознайомлення з доповіддю дозволило голові комітету з національної безпеки палати представників С. Флойду зробити висновок: «Китайські лідери вважають нас ворогом, головною перешкодою їх пануванню в Східній Азії. Ця доповідь, хай навіть і в обережних виразах, свідчить про це. Вона також засвідчує, що китайці розуміють необхідність компенсувати ті військові переваги, якими на даний момент володіють Сполучені Штати. Китай виніс урок з поразки СРСР у холодній війні, зрозумівши, що суперництво з Америкою вимагає терпіння і сили протягом тривалого періоду. Стратегічні проблеми, які створюються швидким розвитком і ефективним озброєнням Китаю, можуть стати для нас більш тяжким випробуванням, ніж був Радянський Союз» [32].

Разом із тим аналіз тексту доповіді засвідчує, що висновки зроблені С. Флойдом були значно радикальніші, ніж сам документ. Так, у преамбулі доповіді «Китайська військова стратегія і оперативні концепції» відзначалось: «Довгострокова мета Китаю – стати однією з великих світових держав. Його лідери розглядають першу половину XXI століття як час, коли Китай досягне положення провідної економічної і політичної сили в Східній Азії. Виступи і дії китайської сторони підтверджують теорію щодо віддання Китаєм пріоритету економічному зростанню і модернізації, а не військовій силі» [33]. Аналітичні дані однієї з авторитетних науково-дослідних організацій США RAND Corporation засвідчують, що в другій половині 90-х рр. XX ст. збройні сили КНР

залишались оснащеними «старіючим, зношеним і неадекватним озброєнням» [34].

Виходячи з визначення стабільності як відносно плавного, рівномірного і передбачуваного типу руху системи міждержавних відносин, за якого система може існувати, відновлюватись і змінюватись, не втрачаючи при цьому своїх базових характеристик, необхідно визнати, що текст доповіді засвідчує, що військова модернізація КНР не загрожує регіональній стабільності.

Ця точка зору була ще раз підтверджена в палаті представників під час слухань із затвердження військового бюджету на 1998 р. Виступаючий перед членами комітету з асигнувань з щорічною доповіддю головнокомандуючий тихоокеанськими силами США, адмірал Дж. Прюер доводив: «Вони (КНР – авт.) модернізують свої сили, але їм доведеться пройти довгий шлях, перед тим як створити сучасну армію. Їх ракети, правда, проходять по іншій категорії. Дякуючи їх успіхам у цій сфері, вони можуть загрозувати Тайваню. Так що це окрема проблема» [35]. Щодо тайванської проблеми, то Дж. Прюер відзначив: «Ситуація в порівнянні з попереднім роком покращилась, хоча ми не виключаємо відновлення непорозумінь між Тайванем і Китаєм. В наших спільних інтересах не загострювати китайсько-тайванську кризу. Це така ж частина нашої стратегії, як і відданість нашим демократичним принципам» [36].

Разом із тим стурбованість активним реформуванням збройних сил КНР знайшла своє відображення під час дебатов у конгресі, присвячених витратам на національну безпеку. Так, каліфорнійський конгресмен С. Хантер заявив: «Китай приміряє на себе черевки наддержави, залишені Радянським Союзом, і я вважаю, що його наміри щодо Сполучених Штатів найкраще всього представлені закупівлею в Росії ракетних крейсерів. Китай стає надзвичайно агресивним» [37].

Факторами, які сприяли посиленню підозрілості законодавців щодо Китаю, стали гучні скандали, пов'язані з передачею американськими кампаніями КНР ракетних технологій і так званою «справою Джона Чунга», звинуваченого в передачі значних сум із фондів, підконтрольних командуванню збройних сил Китаю, на виборчу кампанію президента У. Клінтона. Обидва скандали кидали тінь на адміністрацію і створювали сприятливу атмосферу для подальшого коректування «китайської» політики США республіканською більшістю Конгресу.

З 25 червня по 3 липня 1998 р. відбувся візит президента У. Клінтона до Китаю. В комюніке, яке підводило підсумок візиту, позиція США щодо тайванської проблеми була сформульована у вигляді «трьох ні»: відмова США від підтримки незалежності Тайваню, принципу «двох Китаїв» та участі Тайваню в міжнародних організаціях, членство

бування. Прес-секретар Білого дому С. Макклеллан заявив, що Китай має значний вплив, який він може використати, щоб допомогти повернути Північну Корею за стіл шестисторонніх переговорів [135]. Намагаючись відновити участь КНДР в переговорах, китайці проводили консультації з Пхеньяном; здійснювали певний політичний тиск на державу, одночасно, надаючи енергетичну й продовольчу допомогу КНДР. США не могли не враховувати, що найбільш впливові держави регіону більш схильні до мирного врегулювання проблеми розробки ядерної програми КНДР.

У питанні ж об'єднання двох держав Корейського півострова тихоокеанські держави значною мірою зацікавлені в збереженні статус-кво. Стрімке зростання торгово-економічних зв'язків між КНР і РК засвідчує, що в майбутньому саме Китай стане основним партнером Південної Кореї. КНР, прагматично використовуючи тенденцію глобалізації з метою динамізації процесу регіоналізації і забезпечення таким чином формування в Північно-Східній Азії структури мінімально залежної від США, в межах якої Пекін остаточно закріпить свій статус регіонального лідера.

У свою чергу, в стратегічному відношенні Вашингтон не зацікавлений у врегулюванні ситуації і остаточному зникненні «північнокорейської проблеми», оскільки, це неминуче поставить під сумнів доцільність збереження військової присутності США в РК. Вивід військ США з Південної Кореї може ініціювати їх вихід і з Японії. У результаті механізм безпеки, який ґрунтується на двосторонніх військових союзах з Японією і РК і передовому базуванні американських військ у цих країнах, виявиться розбалансованим. Тому, Вашингтон підтримуватиме мирний діалог між корейськими сторонами, але в межах контрольованості цього процесу і якомога довшого збереження статус-кво на півострові.

Разом із тим володіння КНДР ядерною зброєю порушує режим нерозповсюдження і створює зону ядерної нестабільності на кордоні КНР. У випадку військового конфлікту Китай, зв'язаний зобов'язаннями щодо захисту КНДР згідно з Договором 1961 р., може опинитися в надзвичайно складній політичній ситуації. Для Пекіна зміст «корейської загрози» полягає в можливості переростання нинішньої кризи навколо ядерної програми КНДР у військовий конфлікт на Корейському півострові, до якого Китай внаслідок існуючих договірних зобов'язань виявиться залученим, або в необхідності ліквідації гуманітарної катастрофи внаслідок колапсу режиму Північної Кореї. Обидва сценарії для Китаю є неприйнятними. У випадку гуманітарної катастрофи в КНДР під загрозою опиниться соціальна стабільність Північно-Східного Китаю, що призведе до суттєвих матеріальних втрат і потребуватиме відновлення стабільності в цьому районі.

на захист «північнокорейського соціалізму», але і співпрацювати з Вашингтоном із проблеми ядерного нерозповсюдження. Завдяки активній посередницькій і конструктивній ролі китайської дипломатії у Пекіні було проведено 5 раундів шестисторонніх переговорів (за участю КНДР, США, КНР, РФ, РК і Японії) з урегулювання північно-корейської ядерної проблеми. Американський президент Дж. Буш-мол. після закінчення пекінської зустрічі високо оцінив роль Китаю у врегулюванні північнокорейської ядерної проблеми. 15 липня 2004 р. на слуханні комітету сенату з міжнародних відносин конгресмени підкресливали, що США погодилися брати участь у тристоронніх переговорах після того, як проконсультувалися і переконалися, що азійські союзники підтримують ідею багатосторонніх переговорів. Після тристоронніх переговорів США наполягали, щоб у наступному раунді переговорів брали участь РК, Японія і РФ [130]. У 2003–2004 рр. відбулися шестисторонні переговори, проте прогресу досягти не вдалося. Вашингтон сподівався, що багатосторонній підхід дозволить ізолювати Північну Корею за допомогою здійснення спільного тиску на нею з метою примусити її припинити ядерну програму. Однак КНР, РК, РФ закликали США піти на компроміс із Північною Кореєю. На погляд американських дослідників *Р. Хассіґа та О. Кондана* відбулося наступне: Росія, Китай і РК виявили певне співчуття до позиції Північної Кореї, яка стверджувала, що вона є мішенню для агресії США [131]. До того ж різний рівень толерантності до КНДР був серйозною проблемою в реалізації тристоронньої взаємодії між США, Японією та РК в проведенні скоординованої політики щодо Пхеньяну. Вашингтон закликав Китай і Південну Корею не йти на поступки, щоб змусити Пхеньян повернутися до переговорів. Так, Г. Кіссінджер підкреслював, що Вашингтону необхідно тісно співпрацювати з усіма зацікавленими країнами у вирішенні корейського питання [132]. Помічник колишнього міністра оборони США У. Перрі Е. Картер вказував, що альтернативи дипломатії щодо вирішення північнокорейського питання, окрім того, що є небезпечними, не можуть бути повністю ефективними, якщо інші країни не приєднуються до США в їх виконанні. Наприклад, економічні санкції не можна застосувати проти Північної Кореї, якщо Китай, РК і Росія не погоджуються їх застосовувати [133].

Саме Китай мав достатній вплив для здійснення тиску на КНДР, щоб остання вступила в шестисторонній переговорний процес. Китай виконував посередницьку місію. Проте, в лютому 2005 р. КНДР заявила про наявність в неї ядерної зброї і про вихід з шестисторонніх переговорів. 24 травня 2005 р. офіційний Пхеньян заявив, що у випадку загрози його безпеці може завдати превентивного удару по США [134]. А 9 жовтня 2006 р. КНДР оголосила, що провела успішне підземне ядерне випро-

в яких передбачає державний статус [38]. Таке позиціонування США щодо Тайваню викликало різку критику з боку провідних діячів республіканської партії. Техаський конгресмен республіканець Т. Делей заявив у своєму виступі в палаті представників 20 липня 1998 р.: «На жаль, президент У. Клінтон пішов далі політики «трьох ні», теоретично виключивши можливість самовизначення Тайваню. Наполегливі спроби адміністрації зробити вигляд, що президент лише повторив традиційні положення американської політики, просто невірні. Жоден президент ніколи не вживав слів, які використав У. Клінтон» [39].

Зважаючи на те, що аргументація супротивників політики «трьох ні» була досить розпливчатою і мала скоріш емоційний, ніж юридичний характер, резолюція прийнята конгресом щодо виступу президента, стала компромісним документом. Текст сенатської резолюції № 107 «Підтвердження американських зобов'язань перед Тайванем» не містив жодних нових положень щодо міжнародного статусу острова і фактично повторював американські зобов'язання, закріплені в «Законі про відносини з Тайванем» і трьох американських комюніке 1972, 1979, 1982 рр., у яких вони визнали існування «одного Китаю», а також висловили побажання вирішити проблему Тайваню шляхом переговорів між Пекіном та Тайбеєм. Отже, метою більшості американських парламентарів, які підтримали резолюцію, була демонстрація своєї підтримки Тайваню, занепокоєному заявою У. Клінтона, але не перегляд існуючих міжнародних зобов'язань на користь острова.

Разом із тим у наступному 1999 р. питання безпеки Тайваню знову було піднято в конгресі у зв'язку з обговоренням проекту «Закону про посилення безпеки Тайваню». Законопроект був представлений на розгляд палати представників 18 травня 1999 р. групою конгресменів, очолюваною лідером республіканців в палаті представників Т. ДеЛеєм. Обґрунтовуючи необхідність розширення військового співробітництва США і Тайваню, конгресмен Т. Делей посилався на необхідність попередження повторних криз у Тайванській протоці. Значний прогрес Китаю в розвитку ракетних озброєнь і слабкість політичної лінії зумовлюють надзвичайну піддатливість адміністрації У. Клінтона до тиску з боку КНР [40].

Ключовими положеннями закону стали:

1. Другий параграф секції 2, який визнавав, що з моменту розриву офіційних міждержавних відносин з Тайванем, політика США щодо кінцевого статусу Тайваню полягала виключно в тому, що статус острова повинен бути визначений мирними засобами і на основі волевиявлення населення острова. Ця заява стала прямим викликом позиції президента, повністю дезавувавши задекларовану ним політику «трьох ні» [41].

2. Параграф 5 секції 2, відзначає, що уряд Тайваню більше не претендує на роль уряду Китаю, що є опосередкованим показником ослаблення зв'язків об'єднуючих Тайвань і Китай і могло б бути використано як аргумент на користь самовизначення острова [42].

3. Параграф 11 секції 2 стверджував, що положення «Закону про відносини з Тайванем» мають більшу юридичну силу, ніж положення будь-якого з трьох спільних американсько-китайських комюніке [43]. Визнання цього означало фундаментальне зміщення пріоритетів американської політики в бік Тайваню, оскільки закон, складений свого часу конгресом з метою максимально амортизувати острову втрату державного статусу, не містив жодних зобов'язань щодо дотримання політики «одного Китаю» і формально не виключав можливості проголошення островом незалежності.

4. Пункт А секції 5 визнавав, що обсяг і зміст поставок американських озброєнь на Тайвань повинні визначатися виключно оборонними потребами острова і не повинні обмежуватись положеннями американсько-китайського комюніке 1982 р., оскільки це суперечить положенням Закону про відносини з Тайванем» [44]. Це в сукупності з пунктом 4 першого параграфу фактично означало відмову від американських зобов'язань щодо обмеження військової допомоги Тайваню.

Окрім цього документ значно розширював межі американсько-тайванського військового співробітництва. Були дозволені обміни вищими офіцерами, до генералів включно. Закон зобов'язував міністра оборони в шестимісячний термін встановити лінію прямого зв'язку між Тихоокеанським командуванням США і військовим командуванням Тайваню. Президент США отримував повноваження на поставку Тайваню компонентів системи протиракетної оборони театру військових дій і низки інших систем протиповітряної оборони, а також даних американських супутників раннього повідомлення. Закон, зобов'язував президента направляти до конгресу щорічну доповідь, яка висвітлюватиме запити тайванської сторони в сфері озброєння і рішення у відповідь адміністрації з детальною аргументацією кожної відмови [45]

Таким чином, «Закон про посилення безпеки Тайваню» став суттєвою спробою законодавчої влади змінити американську політику щодо Китаю з часів прийняття «Закону про відносини з Тайванем». Ряд положень закону фактично денонсував більшість домовленостей, закріплених в трьох спільних американсько-китайських комюніке. Фактично закон ознаменував закінчення 20-літнього періоду «невизначеності» у відносинах США з Тайванем і КНР та спрямовував Сполучені Штати Америки в бік односторонньої підтримки Тайваню.

КНДР і поліпшення відносин з РК, підтримуючи при цьому позитивні тенденції в розвитку відносин з США, Японією та РФ.

Перспективи ж об'єднання Півночі і Півдня Корейського півострова, незважаючи на формальну підтримку КНР міжкорейського діалогу, спрямованого на мирне возз'єднання, перспектива появи на політичній карті єдиної Кореї, яка матиме тісні військово-політичні зв'язки з США та Японією, не матиме позитивних наслідків щодо збереження детермінуючої ролі Пекіна в регіональній системі безпеці. Так, південнокорейський експерт Кім Єн Хве підкреслював, що колапс КНДР або її поглинання Південною Кореєю означатиме для Пекіна появу на півострові проамериканського режиму [125]. Ще один дослідник Кім Юн Дук вказував, що у випадку провідної ролі Півдня в об'єднувачому процесі означатиме для Китаю послаблення його політичного впливу на півострові [126]. Багато науковців і політиків вважають, що збереження стабільності й статус-кво на Корейському півострові є актуальним завданням для КНР [127].

Заступник директора Інституту Далекого Сходу РАН В.В. Михеев, досліджуючи історико-політичні перспективи північнокорейського режиму, стверджує: «Китай, продовжуючи надавати дозовану економічну і політичну допомогу Пхеньяну, виявляє готовність до участі в багатосторонніх кроках щодо Північної Кореї. Небезпека гуманітарної катастрофи у випадку обвалу пхеньянського режиму, роздратованість Кім Чен Іром, який вдає з себе «вождя» і не бажає йти шляхом китайських реформ, суттєве значення економічних зв'язків з Південною Кореєю і все ще існуюче занепокоєння китайського керівництва отримати американські війська на своїх кордонах у випадку поглинення Півночі Півднем – визначальні риси підходу Китаю до корейської проблеми» [128]. Хоча, на думку російського фахівця Г.Д. Агафонова: «... після приходу до влади в 2002-2003 рр. нового керівництва КПК Китай стає все більш готовим до колективних дій, спрямованих на трансформацію північнокорейського режиму» [129].

Разом із тим динамічне перетворення КНР на один із регіональних центрів впливу визначило і нову роль Пекіна в світовій політиці, в посиленні як співробітництва, так і суперництва Китаю з США, Японією, Росією і Республікою Корея щодо забезпечення безпеки на Корейському півострові і в ПСА в цілому. Після закінчення війни в Іраку саме КНДР стала тим геополітичним місцем, де КНР і США розпочали розбудову лінії на взаємодію щодо розв'язання регіональних проблем. Трьохсторонні переговори КНР-КНДР-США, які розпочалися в Пекіні в квітні 2003 р. і поступово трансформувались у шестисторонній формат (за участі РФ, Японії і РК), засвідчили готовність Пекіна вже не лише виступати

кордоні з КНДР, а також екологічну і гуманітарну катастрофи. А це призведе до посилення позицій США в регіоні, зважаючи на союзницькі відносини Вашингтону і Сеулу. Разом із тим для Китаю корейська проблема характеризується певним дуалізмом, з одного боку, Пекін зацікавлений у мирному розв'язанні проблеми, а з іншого можливе об'єднання КНДР і РК синонімічно для Пекіна розширенню зони американсько-японського впливу. Таким чином, протистояння на Корейському півострові може перетворитися в конфліктогенну проблему китайсько-американських відносин і зону можливого інтернаціоналізованого локально-регіонального конфлікту. В аналітичній розробці російських експертів під керівництвом відомого політика та фахівця-міжнародника Є.М. Примакова стверджується: «Військовий варіант розв'язання ситуації в корені суперечить інтересам КНР, яка виступає проти посилення американських позицій у регіоні і стурбована можливими наслідками масштабних військових дій на Корейському півострові» [123].

Виходячи з цього, зміст «корейського виклику» для КНР полягає в:

1. Можливості переростання сучасних кризових явищ щодо ядерної програми КНДР у військовий конфлікт на Корейському півострові, до якого Китай може бути залучений, зважаючи на його договірні зобов'язання.

2. Гуманітарній катастрофі внаслідок колапсу режиму Північної Кореї. Зміст проблеми полягає в конфлікті інтересів КНДР і США, Китаю і США. В умовах глобалізації зіткнення цих інтересів набуло нового характеру і масштабів, оскільки підходи світового співтовариства до корейської проблеми кардинально відрізняються від часів «холодної війни». Разом із тим внаслідок свого геополітичного положення, Китай традиційно мав тісні політичні та економічні зв'язки з Кореєю. Підкреслюючи значимість Кореї для Китаю, професор Колумбійського університету Д. Барнетт відзначав: «Пекін розглядає Корею як незалежну, але ще поділену державу, яка має особливі історичні та стратегічні зв'язки з Китаєм. Сьогодні пекінські лідери вбачають в Кореї арену, де змагання великих держав може викликати конфлікти, небезпечні для Китаю. Історія переконує китайських лідерів, що необхідно зберегти Північну Корею як буфер та перешкоджати встановленню над нею будь-якого контролю, ворожого Китаю» [124]. Сталі відносини між КНР та КНДР використовуються Пекіном для посилення своєї ролі у врегулюванні корейського питання і утвердження як центрального суб'єкта розбудови безпекового регіонального механізму. Для Пхеньяну Пекін є і ідеологічним союзником, з яким укладений військово-політичний договір. Поряд із цим політика КНР характеризувалась ефективним балансуванням щодо одночасного збереження динаміки відносин з

З приходом до влади Дж. Буша-мол. наприкінці січня 2001 р. Білий дім різко акцентував свою позицію з тайванського питання. Відповідаючи на питання агентства «Associated Press» щодо готовності Вашингтона застосувати військову силу для захисту Тайваню, новообраний президент заявив: «Китайці повинні зрозуміти, що застосування військової сили не виключено» [46]. Окрім того, Дж. Буш-мол. санкціонував значні за обсягом поставки озброєнь на Тайвань і прийняв рішення щодо надання транзитних віз високопоставленим керівникам Тайваню.

Нове загострення відносин між Пекіном та Тайбеєм напередодні президентських виборів на Тайвані (березень 2000 р.) внесло корективи в політику США щодо Тайваню. Й хоча відверті погрози Пекіна застосувати силу проти Тайваню викликали різкі протести з боку держдепартаменту США, але перемога на виборах кандидата від Демократичної прогресивної партії Чень Шуйбяня засвідчила, що проблема об'єднання острова з материком може вийти на рівень значного міжнародного конфлікту. Враховуючи таку перспективу, держдепартамент США в березні 2000 р. констатував, що Пекін у суперечці з Тайбеєм займає «дуже конструктивну позицію» [47].

Коментуючи результати парламентських виборів на Тайвані, заступник прем'єра Держради КНР Цянь Цичень відзначив: «Возз'єднання Тайваню з КНР можливе лише за умови підтримання принципу «одного Китаю». Тільки після визнання тайванською владою принципу одного Китаю можна буде відновити переговори між двома берегами Тайванської протоки» [48]. Аналогічна позиція була висловлена і у виступі офіційного представника Канцелярії Держради КНР у справах Тайваню Чжан Минцина [49].

Офіційна ж позиція Тайбею щодо принципів взаємовідносин з материковим Китаєм була сформульована в інавгураційній промові Чень Шуйбяня. Новообраний президент КР на Тайвані зазначив, що основними принципами взаємовідносин КНР та Тайваню є дотримання «демократії та паритету» [50]. Саме це, на його думку, забезпечить можливість вирішувати питання про «майбутнє «одного Китаю» [51]. Чень Шуйбянь підкреслив, що протягом його діяльності на посаді президента він не буде проголошувати незалежності, не буде змінювати назви держави, не буде наполягати на включенні до конституції визначення взаємовідносин двох сторін протоки як «особливих міждержавних відносин», і не буде сприяти проведенню референдуму з питання незалежності чи об'єднання [52]. Ці напрямки подальшого розвитку відносин між островом та материковим Китаєм були задекларовані й у новорічному зверненні Чень Шуйбяня 2001 р.

Разом із тим різкі висловлювання держдепартаменту США на адресу офіційного Пекіна й продовження військової підтримки Тайбею багато в чому обумовили еволюцію позиції президента тайванської адміністрації Чень Шуйбяня щодо об'єднаної процесу. Так, 3 серпня 2002 р. він висловився за проведення референдуму з питання незалежності острова від материкового Китаю. Чень Шуйбянь зазначив, що такий «плебісцит є невід'ємним правом тайванського народу, яке не відібрати і не відмінити». На роздум тайванського президента: «Настав час вияснити, яким політичним шляхом рухатися Тайбею в майбутньому і це повинен вирішити сам народ» [53]. В той же час Чень Шуйбянь підкреслив: «Спочатку необхідно прийняти відповідний закон, який зміг би реалізувати право тайваньців на самовизначення» [54]. Реакція офіційного Пекіну на заяву президента Тайваню була миттєвою. «У світі існує тільки один Китай; материкова частина країни і Тайвань є частинами Китаю. Ми не потерпимо розділу суверенітету й територіальної цілісності Китаю», – зауважив офіційний представник зовнішньо-політичного відомства КНР [55].

Проте такий варіант розвитку подій навколо тайванського питання не буде відповідати інтересам як КНР, так і Тайваню, а також інтересам США. Оскільки, з одного боку, Вашингтон не зможе не застосовувати якихось активних військово-політичних дій, з іншого – залучення США до військових дій у Тайванській протоці призведе до переростання цього локального зіткнення в масштабний міжнародний конфлікт, головним наслідком якого буде дестабілізація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, яка загрожуватиме мирному міжнародному політичному розвитку. Окрім того координація позицій КНР та РФ щодо територіальних проблем також є активним фактором впливу на характер відносин у геополітичному трикутнику США – КНР – РФ [56].

Радикалізація позиції США щодо Тайваню зумовила відповідну реакцію з боку керівництва КНР. Так, прем'єр КНР Вень Цзябао 22 листопада 2003 р. напередодні візиту до Вашингтона заявив: «Китай заплатить будь-яку ціну, щоб зберегти цілісність країни» [523, с. 3]. З боку ж адміністрації Дж. Буша-мол. підтримка прагнень тайванського уряду щодо самовизначення в умовах загострення відносин США-КНР стала більш поміркованою. В грудні 2003 р., протягом візиту до США Вень Цзябао, президент Дж. Буш-мол. зазначив: «Дії Тайваню свідчать про його готовність до односторонніх дій, які можуть порушити статус-кво в протоці. Ми проти такого сценарію» [57]. В цілому ж основним результатом президентства Дж. Буша-мол. стало те, що сторони змогли поступово знизити взаємне конфронтаційне загострення, замінивши його поміркованим просуванням по зустрічним напрямкам. Аналіз

протистояння в будь-якому випадку полягає в динамічній розбудові багатостороннього діалогу в ПСА за рівної участі всіх зацікавлених сторін, політичні зв'язки повинні підкріплюватись економічною консолідацією. Можлива розробка питання не лише щодо створення багатостороннього механізму регіональної безпеки, але і формування структур економічного співробітництва. При цьому укладені політичні і економічні міжнародні договори стануть юридичною основою створюваних міжнародних структур. Разом із тим реалістичність реалізації моделей врегулювання корейської проблеми значною мірою визначається і відповідністю характеру цього процесу інтересам США, КНР і РФ. Регіональні центри сили мають багато в чому співпадаючі інтереси щодо розв'язання корейської проблеми: зацікавленість у призупиненні корейської ядерної програми, формування дво- та багатосторонніх угод, які б забезпечували контрольованість процесу міжкорейського діалогу, відстоювання мирного шляху врегулювання корейської проблеми, підтримка ініціатив щодо вирішальної ролі в об'єднаному процесі корейських сторін, підтримка конструктивної розбудови відносин двох Кореї в економічній сфері, спрямованій на підвищення ефективності реформування економічної структури КНДР. Все це є основою для розвитку конструктивної співпраці відносно корейської проблеми між США, КНР та РФ. Проте кожна зі сторін має і свої інтереси в регіоні, які, в першу чергу, передбачають посилення власного визначального впливу на характер розвитку регіональної міждержавної взаємодії. У доповіді, підготовленій американськими експертами в 1995 р., відзначалось: «Тільки об'єднання Кореї зробить її елементом миру та стабільності в Азії. Військова присутність США в Південній Кореї – основна перешкода на шляху об'єднання. Залежність від військової сили – ознака моральної слабкості зовнішньої політики США в Азії» [121]. Але події 11 вересня 2001 р. внесли істотні корективи в зовнішньополітичну стратегію адміністрації Дж. Буша-мол. Офіційний Вашингтон прагнув зміцнити відносини військово-політичного союзництва з КР та Японією і одночасно не загострити відносин з КНР. Так, 12 березня 2003 р. на слуханні комітету з міжнародних відносин Сенату США американський політолог Б. Джилл наголошував, що китайські аналітики визнають, що ядерна і ракетна програми КНДР призводять до модернізації військових програм у регіоні; до нарощування американський військових сил; до розвитку американської протиракетної оборони, що не розглядається сприятливо в Пекіні [122]. Китай, як зростаюча регіональна держава, що має всі потенційні можливості щодо перетворення в глобальний центр впливу насамперед зацікавлена в мирному врегулюванні корейської проблеми. Оскільки силовий варіант може викликати потік біженців на китайському

державам, або підписанні пакту про ненапад зацікавленими регіональними державами, або шляхом укладення перехресних угод про ненапад між сторонами та їх союзниками, залученими до переговорного процесу. На думку автора, найбільш прийнятним є перший варіант, оскільки вірогідність виникнення широкомасштабного військового конфлікту в субрегіоні ПСА є досить низькою, мова йде про нормалізацію відносин по вісі РК-КНДР, перші ж кроки у вигляді підписання відповідних угод уже зроблені.

У середині 90-х рр. XX ст. була здійснена спроба створити в ПСА механізм колективних санкцій проти можливого порушника безпеки. Розглядався варіант об'єднання двох Кореї за моделлю «два плюс чотири» – чотири держави могли б контролювати безпеку півострову в обмін на мирні зобов'язання єдиної Кореї за зразком ФРН – відмова від виробництва і застосування ЗМЗ, обмеження чисельного складу збройних сил, заборона на використання технологій, які можуть мати подвійне призначення тощо [116].

У цьому випадку вже об'єднана Корея могла б виступати як повноправний актор міжнародних відносин і суб'єкт участі в регіональних об'єднаннях [117]. Подібний механізм урегулювання корейського конфлікту міг би мати і продовження – створення коаліції за моделлю «два плюс чотири» з метою вироблення шляхів розв'язання проблеми двох Кореї – президенти РК Кім Ен Сам і США У. Клінтон запропонували розпочати чотиристоронні переговори за участю США, РК, КНДР і КНР. Пропонувалось створити спеціальний орган – асамблею з представників цих країн, яка б готувала вироблення і підписання мирного договору, а в подальшому могла б стати центром регіональної міжнародної організації за принципом ОБСЄ [118].

Особливо варто відзначити, що на тлі спільних заяв щодо необхідності багатостороннього підходу до проблеми Корейського півострову, Росію все ж таки не включили до складу «чотиристоронньої комісії», що є свідченням реального падіння авторитету РФ в ПСА. На думку корейського дослідника Кан Вон Сіка, головною причиною цього є непродуманість російського зовнішньополітичного курсу [119]. За рівнем економічного розвитку Росія значно поступається США, КНР і Японії. Вона не сприймається державами регіону як потужний економічний партнер і практично не долучена до регіональних інтеграційних процесів. Роль Росії у регіоні традиційно полягала у використанні військово-політичного потенціалу, який з початку 90-х рр. XX ст. суттєво скоротився [120].

Шлях вирішення корейської проблеми, чи то об'єднання двох держав в одну, чи ж просто деескалація існуючого військово-політичного

змісту взаємовідносин США – КНР – Тайвань на початку XXI ст. у контексті регіональної безпеки дозволив Г. Кіссінджеру зробити висновок: «Якщо б Тайвань домогся формального визнання Америкою свого суверенного статусу, до чого надзвичайно прагнуть певні його представники і прихильники, це означало б ризик військової конфронтації і гарантувало б політичну кризу, здатну розколоти Азію і перетворити тайванську проблему з регіональної в глобальну» [58]. На думку першого віце-президента та директора міжнародної програми безпеки Центра вивчення стратегії та міжнародних відносин (США) К. Кембелла та головного консультанта з питань Азії Центра вивчення стратегії та міжнародних відносин (США) Д. Мітчелла політика Вашингтона щодо тайванської проблеми повинна мати характер «обачливого планування і збереження активної військової присутності в регіоні» [59]. Пояснюється це тим, що на сьогодні Тайвань стійко увійшов до орбіти стратегічної політики США в АТР. Виходячи з ролі острова в регіональній стратегічній структурі, яка визначається насамперед його надзвичайно вигідним географічним положенням (займаючи домінуючі позиції на морських шляхах, Тайвань контролює підступи до Китаю зі сходу, до Японії – з південного-заходу і до Філіппін – з півночі), і спираючись на «Закон про відносини з Тайванем» 1979 р., США продовжують заходи щодо зміцнення військового потенціалу тайванської адміністрації, розширюють торгово-економічне співробітництво, яке сприяє зростанню економіки Тайваню.

У березні 2005 р. Всекитайське зібрання народних представників КНР офіційно прийняло закон «Про попередження розколу держави», який обстоє політику мирного об'єднання країни на основі принципу «одного Китаю». Одночасно закон легалізував використання Пекіном силових методів захисту держави у випадку, якщо всі можливості щодо мирного об'єднання будуть вичерпані, і факт набуття Тайванем незалежності стане реальним. Американський синолог (коледж Колбі, м. Уотервілл) Ч. Сушень, характеризує стратегію Пекіна щодо возз'єднання з Тайванем, стверджує, що з точки зору КНР можливими є три варіанти подальшого розвитку подій: 1. Мирний наступ Пекіна закінчиться вдало і КНР отримає позитивну відповідь з Тайбею щодо нормалізації і поліпшення двосторонніх відносин та спрямування їх в необхідне русло. Після цього обидві сторони перейдуть до політичних переговорів і спробують припинити ворожнечу один з одним. 2. Мирний наступ зазнає поразки і Тайвань буде продовжувати домагатися незалежності. Це спровокує Пекін на військовий примус і може призвести до війни. 3. Тайбей позитивно відреагує на мирний наступ Пекіна і погодиться на переговори. Проте, вони не призведуть до прийняття

умов КНР щодо національного возз'єднання і Тайвань буде ще сильніше домагатися міжнародного визнання і незалежності. Розвиток подій за таким сценарієм може призвести до подальшої зміни один одним періодів миру і військового примусу [60]. З точки зору ж Тайваню, на думку викладача відділення проблем національної безпеки Військо-морського коледжу (м. Монтеррей, США) Д. Роя, можливими є чотири підходи до розв'язання проблеми власної безпеки: 1) дипломатичний спосіб, який ґрунтується на згоді «не застосовувати силу і не оголошувати незалежність»; 2) угода щодо возз'єднання на найбільш сприятливих для Тайбею умовах; 3) рішучий крок Тайваню до утворення незалежної держави; 4) зусилля щодо підтримання і стабілізації статус-кво, що в цілому є найбільш обнадійливим [61].

Наразі тайванська конфліктна проблема займає перше місце в ієрархії основних ризиків, які містяться в зовнішньополітичній діяльності китайського керівництва, які можуть стати загрозою або викликом КНР в близькотерміновій перспективі. Вірогідність цієї тези, на нашу думку, є очевидною, якщо проаналізувати нові моменти, які загострюють проблему Тайваню за часів китайського керівництва четвертого покоління, що прийшло до влади в 2003-2004 рр. До них відносяться:

1. Посилення взаємозалежності Китаю і світової економіки. КНР впливає на світові ринки, але і ситуація на світових ринках (наприклад, нафти, капіталу, товарів китайського експорту) впливає на китайську економіку. В цих умовах розв'язання тайванської проблеми військовим шляхом або використання сили у випадку проголошення Тайванем незалежності несе ризики, якщо не прямого збройного конфлікту між КНР та США, то напевне тяжких економічних санкцій проти Китаю.

2. Усвідомлення тайванськими лідерами того, що час працює на Пекін: зростаюча економічна інтеграція Китаю і Тайваню зменшує історичні шанси Тайбею на незалежність. При цьому, все більш популярною (хоча, поки ще не домінуючою) стає ідея, що економічна взаємозалежність світової економіки і Китаю, не дозволить Заходу піти на надзорські санкції у випадку військових дій з його боку.

3. Поява зовнішнього фактору, здатного підштовхнути сепаратистські устремління Тайваню – Пекінська Олімпіада-2008 р., якій Пекін надає вагомому політичного значення щодо відкриття китайської держави світові. У випадку радикальних дій Тайбею зі статусного оформлення незалежності Пекін може не піти на застосування сили, внаслідок можливого бойкоту олімпіади.

4. Нарощування Китаєм свого військового потенціалу: передбачається, що до 2010-2015 рр. буде досягнута військова перевага над Тайванем, достатня для розв'язання його проблеми за опори на власний «потенціал

в регіоні. Подібні заяви були зроблені і в 90-х рр. XX ст. [112]. Прагнення щодо творення дво- та багатосторонніх механізмів безпеки і до переговорів з КНДР з боку РК спричинені не лише прагненням зменшити зовнішню небезпеку з боку Півночі, але і необхідністю створення певного балансу сил як у регіоні (АТР), так і в субрегіоні (ПСА). Зокрема механізм субрегіональної безпеки міг би стати певною гарантією балансу сил у регіоні. Південнокорейські дослідники вважають, що участь у подібному механізмі могла б відіграти стримуючу роль щодо гегемоністських устремлінь деяких держав [113]. Можна спрогнозувати, що мова йде про врівноваження Росією існуючого потенціалу США. Окрім того спроби посилити свій вплив у ПСА простежується з боку Японії і Китаю.

У 1991 р. між КНДР і РК був підписаний Протокол про наміри, ненапад, співробітництво і обмін між Північчю і Півднем, а в 1992 р. – Угода про взаємний ненапад. Колективний шлях розв'язання корейської проблеми є найбільш прийнятним. При цьому ключову роль, окрім двох корейських держав, повинні відіграти регіональні центри сили – США, КНР та РФ. Разом із тим потрібно відзначити, що позиції США (традиційно підтримуючих РК) і Китаю (який багато в чому виступає на боці КНДР) вже є достатньо стійкими, в 90-ті рр. XX ст. значно посилюється вплив Японії на процеси, що відбуваються в ПСА. Певні розбіжності в позиціях щодо корейського врегулювання не завадили колишньому держсекретарю США К. Пауеллу зробити висновок про зближення США та КНР у цьому питанні. «Американські і китайські інтереси щодо Корейського півострову співпадають не повністю, але все ж таки значною мірою вони подібні. Жодна зі сторін не бажає, щоб Північна Корея створила і розгашувала в себе ядерну зброю. Нікому не надасть задоволення жалюгідна картина розпаду північно-корейської економіки. Ні Вашингтон, ні Пекін не зацікавлені в поглибленні кризи, пов'язаної зі скупченням біженців на китайському кордоні» [114]. На думку ж сенатора США Ч. Хейгела зближення між США та КНР щодо Корейського півострову визначається роллю і впливом Китаю в «стримуванні ядерних амбіцій Північної Кореї», що в свою чергу дає можливість Пекіну «відіграти унікальну роль і допомогти Пхеньяну зробити правильний вибір» [115].

Взаємодія КНР, РФ і США могла б стати відповідним гарантом безпеки процесу врегулювання корейської проблеми. При цьому ці країни повинні були б виступати як противаги тієї з Кореї, яка в критичний момент може спровокувати військовий конфлікт. При розгляді питання щодо перспектив об'єднання двох корейських держав постає питання про гарантії цього процесу, а також його відкритість. Визначальна роль у цьому процесі полягає насамперед у наданні гарантій обом

Окрім стратегічних наступальних озброєнь і зброї масового знищення, загрозливі масштаби набула і сама військова присутність у регіоні Північно-Східної Азії. Наявність значної кількості військових з'єднань у субрегіоні вже сама по собі є суттєвим дестабілізуючим фактором і може розглядатися як потенційна загроза безпеці. Корені цієї ситуації напряму пов'язані із періодом біполярності і є істотним показником існуючого в ПСА конфліктогенного потенціалу. Ця проблема залишається серйозною перешкодою на шляху початку мирного діалогу, а також є своєрідним показником недовіри, яка зберігається відносно один одного в провідних країнах регіону, які віддають перевагу утриманню в ПСА постійного потенціалу звичайних регулярних збройних сил.

Таблиця 1

Країна	Чисельність сухопутних військ	Військово-повітряні сили (одиниці)	Військово-морські сили (одиниці)
КНР	2 930 000	6615	1974
Далекий Схід РФ	560 000	1816	376
Японія	293 500	1257	231
США	106 200	430	64
Республіка Корея	560 000	1320	234
КНДР	920 000	1640	800

* Таблиця складена за даними південнокорейської дослідниці Чой Сеонг Аз [111].

Урегулювання корейської проблеми полягає в можливостях зацікавлених сторін щодо поступового розвитку політичного діалогу, ядерного нерозповсюдження, двосторонніх відносин у всіх сферах в умовах сприятливого зовнішнього оточення і надійних міжнародних гарантій. Розвиток режиму заходів військово-політичної довіри на Корейському півострові є основним змістовним компонентом розбудови механізмів безпеки. В цьому контексті важливим є міжнародне позиціонування Республіки Корея й КНДР щодо консолідації зусиль, спрямованих на врегулювання проблеми. Це, в свою чергу дає можливість з достатньо великою долею вірогідності оцінити реальні можливості врегулювання двосторонніх відносин, перспективи об'єднання та визначити значення і роль зовнішніх чинників (США, КНР, РФ).

Керівництво РК неодноразово заявляло про готовність піти на компроміс щодо створення структури взаємної безпеки. В 1988 р. президент РК Ро Де У, в своєму виступі на черговій сесії ООН запропонував створити шестисторонню консультативну конференцію за участю США, Китаю, СРСР, Японії, Північної і Південної Кореї з метою обговорення широкого кола питань з проблем безпеки і стабільності

агресивності». Разом із тим як стверджує відомий американський експерт-міжнародник Зб. Бжезинський: «Будь-який військовий сценарій, здатний перерости в зіткнення зі Сполученими Штатами, означав би для Китаю катастрофу. При бажанні Сполучні Штати могли б встановити блокаду навколо Китаю, повністю паралізувавши тим самим його зовнішню торгівлю і поставки нафти до країни» [62].

Хоча теза щодо необхідності розв'язання задачі возз'єднання Батьківщини займає одне з центральних місць у державній ідеології КНР. У зв'язку із цим вироблення Пекіном лінії поведінки щодо Тайваню прямо пов'язане з проблемою стабільності і політичного майбутнього, існуючого в КНР режиму. Оскільки «остаточна» втрата Тайваню як мінімум означатиме катастрофічний підрив авторитету діючого керівництва держави, а як максимум може призвести до кризи всієї політичної системи КНР. Актуальність завдання возз'єднання з Тайваню з материком відображена в заявах китайського керівництва на XVI з'їзді КПК (листопад 2002 р.), в яких зазначається: «розв'язання тайванської проблеми не може затягуватися до безкінечності» і «не давати обіцянок відмовитися від застосування військової сили» [63]. В доповіді лідера КНР Ху Цзиньтао на XVII з'їзді КПК підкреслювалось: «Ми готові з найбільшою відвертістю докладати максимум зусиль до мирного об'єднання берегів і нікому не дозволимо під будь-яким приводом і в будь-яких формах відколювати Тайвань від Китаю» [64]. Відповідно до цього військову модернізацію КНР можна розглядати як підготовку до дій у Тайванській протоці, включаючи і військові сценарії за участі США. Саме це визначає, що фактично як китайська, так і тайванська сторони, знаходяться в стані гонки озброєнь регіонального масштабу. Так, Пекіном у Нанкінському військовому окрузі створено ракетне угруповання, яке нараховує 650-730 мобільних ракет «Дунфен-11» і «Дунфен-15» із звичайними (неядерними) боеголовками [65].

Зі свого боку, основним напрямком модернізації збройних сил Тайваню є нейтралізація бойового потенціалу військового угруповання НВАК, яке їм протистоїть. Згідно з доповіддю Стокгольмського міжнародного інституту миру в 1998 р. Тайвань займав 1-е місце в світі за обсягом імпорту озброєння і боеприпасів. Загальні витрати Тайваню на закупівлю зброї в 1994-1998 рр. становили 13,311 млрд доларів США [66]. У другій половині 90-х рр. XX ст. Військовий інститут технології і науки Тайваню розробив національний план протиракетної оборони, який є складовою частиною американсько-японської системи протиповітряної оборони [67].

На сучасному етапі основним принципом військової доктрини Тайваню є: «Ефективне стримування і міцна оборона», – зазначив

міністр оборони тайванської адміністрації У. Шивень [68]. Відображенням цієї стратегії стало поступове скорочення збройних сил Тайваню і серія військових реформ, спрямованих на підвищення оборонного потенціалу острова.

Наприкінці червня 2000 р. загальна кількість збройних сил Тайваню зменшилася з 450 тис. до 380 тис. чоловік: 190 тис. – сухопутні війська, 50 тис. – військово-морські сили, 50 тис. – військово-повітряні сили, 90 тис. – об'єднанні служби тилу, командування резерву збройних сил, загони берегової охорони та військова міліція. Відповідно скоротилась і частка бюджетних оборонних витрат – з 35 % у 1990 р. до 24,5 % у 1995 р. і близько 17 % у 2001 р. [69].

У «Доповіді про національну оборону» за 2000 р. У. Шивень констатував: «Люди повинні розуміти завдання національної оборони, підтримувати її й брати участь у ній, тоді ми зможемо досягти поставленої мети – тотальної оборони» [70]. На його думку, таким чином буде створено певні переваги Тайваню в забезпеченні національної безпеки: «Супротивник буде краще знати силу і стратегічні завдання Китайської Республіки, а це зменшить ймовірність конфліктів, породжених різного роду непорозуміннями» [71]. Однією із складових військової стратегії КР на Тайвані на сьогодні є відновлення ракетної програми, яка була призупинена в 1980-х рр. під тиском США. За даними російських фахівців Б. Н. Кузика та М.Л. Титаренко вона передбачає створення крилатої ракети з дальністю польоту до 900 км, що є загрозою для великих міст південно-східного узбережжя Китаю [72]. У 2007 р. офіційний Пекін жорстко засудив наміри США щодо продажу Тайваню 12 протичовнових патрульних літаків «Р-3С» і трьох комплектів запасних частин до них, а також 144 зенітних ракет SM-2 Block IIIA. У заяві представника МЗС КНР Цзян Юй було підкреслено: «Продаж США передового озброєння Тайваню є суттєвим порушенням трьох спільних комюніке, зокрема, зобов'язань наданих китайській стороні в спільному комюніке від 17 серпня 1982 р., брутальним втручанням у внутрішні справи Китаю» [73]. Проте лідер Тайваню Чень Шуйбянь напередодні запланованих на 22 березня 2008 р. виборів президента тайванської адміністрації оголосив, що в поточному році уряд острова виділить на військові потреби 11,27 млрд доларів США, що становить 3 % від ВВП, в 2007 р. цей показник становив – 2,85 %, а 2006 р. – 2,6 % [74]. Відповіддю на це стала заява представника Національного народного конгресу КНР Цзян Еньчжу, в якій відзначалось, що якщо влада Тайваню буде уперто наполягати на своєму прагненні домогтися незалежності, «вони заплатять за це тяжку ціну» [75]. Порівняльний аналіз оборонних потенціалів КНР та Тайваню на початку ХХІ ст. дозволив американським

про виведення на орбіту штучного супутника Землі. Випробування Північною Кореєю балістичної ракети з дальністю до 2,5 тис. км викликало вкрай негативну реакцію з боку Японії, США, Південної Кореї і було розцінено як загроза миру і безпеці Корейського півострову і ПСА в цілому.

6. Суттєві відмінності стратегічних цілей і тактичних завдань політики щодо Корейського півострову провідних зацікавлених держав (США, Китаю, РФ та Японії), їх неготовність співвіднести свої національні інтереси з перспективами зміцнення регіональної безпеки.

Разом із тим у регіоні є і ряд факторів, які перешкоджають творенню регіональної системи безпеки. Це відсутність спільної для всіх країн зовнішньої загрози (поряд із загрозою субрегіонального військового конфлікту з можливим застосуванням ядерної зброї і зброї масового знищення) або достатньо істотні зміни співвідношення сил між регіональними державами, які стимулювали б до об'єднання зусиль у сфері забезпечення безпеки; відсутність домінуючих норм і цінностей, які лежали б в основі загальноприйнятої концепції регіональної безпеки; відмінності політичних систем потенційних країн-учасниць.

Неврегульованість корейської проблеми є достатньо потужним дестабілізуючим фактором для всього Азійсько-Тихоокеанського регіону. Вихід з договору ПРО 1972 р., початок розробки системи національної ПРО, а також неодноразово згадувані американською стороною причини цього – потенційна загроза не з боку «розвинених країн», а з боку так званих «країн-ізгоїв» – напряду стосується корейської проблеми, конкретно – КНДР [108]. Саме вона, з точки зору офіційного Вашингтона є потенційним агресором, з боку якого очікується ядерний удар. У значно більшому ступені, з точки зору американських політологів, стурбованість неврегульованістю корейської проблеми виявляє Японія внаслідок фактору географічної близькості [109]. Проте, не можна не враховувати і те, що на початку ХХІ ст. США прагнуть формувати свою національну систему ПРО на основі так званих ПРО театру військових дій (ТВД). І в цьому випадку, саме Японія є тим плацдармом, на якому можна встановити такі системи – особливо це вигідно для Вашингтону, оскільки в цій ситуації територія США залишається повністю захищеною. Так, заступник міністра оборони США Д. Фейт, характеризуючи зміну підходів щодо структурного змісту системи оборони на початку ХХІ ст., відзначає: «Вихідні настанови щодо передового базування сил змінились кардинальним чином: ми більше не ставимо перед військами завдання вести бойові дії безпосередньо в районі дислокації. Навпаки, їх мета – силове проєкціювання на театри військових дій (ТВД), які можуть знаходитись далеко від району базування» [110].

2. Відсутність нормальних дипломатичних зв'язків з КНДР у більшості провідних країн світу, в першу чергу США і Японії, і мінімальний рівень зв'язків з рештою світу, за виключенням КНР, Куби, В'єтнаму і деяких країн, що розвиваються.

3. Значний військовий потенціал КНДР і РК, надмірна концентрація збройних сил Півночі і Півдня в районі демілітаризованої зони в умовах гострої політичної конфронтації корейських держав.

4. Відсутність надійних гарантій без'ядерного статусу Корейського півострову.

Підписання міжкорейської Спільної декларації про денуклеаризацію Корейського півострову, укладення в січні 1992 р. контрольної угоди з МАГАТЕ, а в жовтні 1994 р. – «рамкової угоди» з США, а також домовленості США, РК і Японії у березні 1995 р. з проекту (КЕДО) – об'єднання зусиль з будівництва в КНДР легко водневих реакторів не призвели до обнадійливих результатів. На сьогодні світове співтовариство не має в своєму розпорядженні вичерпних даних щодо характеру і спрямованості ядерної діяльності Північної Кореї. Не можна виключати, що складність економічної ситуації в КНДР, невиконання США низки зобов'язань з «рамкової угоди» (встановлення дипломатичних відносин, зняття економічних санкцій, виключення КНДР з так званого «списку терористичних країн») можуть підштовхнути Пхеньян до повторення спроб розіграти «ядерну карту», як це було в 1992-1993 рр., коли 12 березня 1993 р. КНДР оголосила про вихід з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Аналогічна ситуація виникла і 9 січня 2003 р. коли США звинуватили Пхеньян у порушенні Рамкової угоди і припинили постачання нафтопродуктів, у відповідь КНДР оголосила про вихід з ДНЯЗ. Російський вчений В. Лі вказував, що «китайський чинник» зіграв не останню роль у виникненні північно-корейської ядерної проблеми, зокрема, він наголошував, що, не озираючись на Китай, КНДР навряд чи б наважилася кинути такий відвертий виклик міжнародній системі нерозповсюдження ядерної зброї [103]. Разом із тим жорстка позиція США щодо КНДР має неоднозначні оцінки в Сеулі. Так, Південнокорейський науковець В. Ча підкреслював, що РК виключає силовий варіант вирішення питання або економічні санкції, оскільки такі заходи можуть прискорити крах Півночі, що завдасть шкоди Півдню [104]. Окрім того, існують свідчення, що необхідний потенціал ядерної програми має в своєму розпорядженні і Південна Корея, яка надзвичайно занепокоєна діями КНДР в ядерній галузі [105; 106; 107].

5. Підтвердженням підвищеної уваги керівництва КНДР до реалізації національної ракетної програми є запуски балістичної ракети «Тепходон – 1» наприкінці 90-х рр. ХХ ст., а також заява Пхеньяна

експертам зробити висновок, що військовий баланс сил у зоні Тайванської протоки поступово змінюється на користь КНР [544]. У 2008 р. збільшення оборонного бюджету КНР заплановано на 17,6 % порівняно з 2007 р., що в загальному обсязі становить – 57,2 млрд доларів [76]. Відповідаючи на Доповідь Міністерства оборони США щодо невиправданого і небезпечного для стабільності в регіоні зростання військових витрат КНР, офіційний представник МЗС Китаю Лю Цзяньчао відзначив: «Китай є миролюбною державою, яка дотримується мирного розвитку і проводить суто оборонну політику. При цьому Китай як суверенна держава цілком природно здійснює оборонне будівництво на користь захисту державної безпеки і відстоювання територіальної цілісності» [77]. Представник китайського МЗС підкреслив, що Тайвань є невід'ємною частиною території Китаю і виступає категорично проти будь-яких спроб «відколоти Тайвань від Китаю» [78]. Проте можливість виникнення збройного конфлікту узалежнюється не від конкретного співвідношення військових потенціалів сторін, а від динаміки внутрішньополітичного процесу як у КНР, так і на Тайвані, та характеру еволюції їх відносин з США, а також від оцінки сторонами можливих наслідків військової конфронтації у внутрішньополітичному та зовнішньополітичному аспектах. Оптимальним варіантом зовнішньополітичної стратегії КНР щодо Тайваню, на думку Зб. Бжезинського є «економно витратити свої сили, створюючи умови для подальшого економічного зростання, терпляче працюючи над зміцненням економічної залежності Тайваню від материка і обережно культивувати зростання особливої азійської самосвідомості, пестуючи економічну спільноту азійських країн, до якої з часом вдалося б заманити і Японію» [79].

Чергова ескалація відносин у трикутнику Пекін – Вашингтон – Тайбей відбулася навесні 2008 р., що було пов'язано із запланованими на 22 березня 2008 р. виборами президента Тайваню і одночасним проведенням референдуму щодо представництва острова в ООН. Засудивши проведення плебісциту, як «спробу оголосити незалежність Тайваню, який перебуває під суверенітетом Китайської Народної Республіки», Конгрес США прийняв резолюцію з підтримки проведення «демократичних виборів на Тайвані» [80]. До берегів Тайваню були направлені два авіаносця США, які, за словами представника Пентагону, «будуть розташовані не так близько до острова, щоб провокувати материковий Китай, але на достатній відстані для того, щоб відреагувати на будь-яку провокацію в Тайванській протоці» [81]. Ці дії США викликали різку реакцію з боку КНР. Офіційний представник МЗС КНР Цинь Ган, коментуючи позицію Вашингтону, зазначив: «Незважаючи на дипломатичні демарші китайської сторони Конгрес США прийняв

резолуцію щодо так званої підтримки демократичних виборів на Тайвані, в зв'язку із чим Китай заявляє рішучий протест» [82]. Представник китайського зовнішньополітичного відомства підкреслив: «Китайська сторона вимагає від Конгресу Сполучених Штатів ретельно усвідомити складність сьогоденної ситуації на Тайвані і характер розкольницької діяльності Чень Шуйбяня, спрямованої на проголошення «незалежності Тайваню», вжити заходів з ліквідації негативного впливу цього рішення і припинити надання будь-яких помилкових сигналів сепаратистським силам, які сповідують «незалежність Тайваню» [83]. Разом із тим результати виборів президента тайванської адміністрації виявилися достатньо «позитивними» для КНР. Перемогу отримав кандидат від опозиційної партії Гоміндан, колишній мер Тайбею Ма Інцзю. За підрахунками всіх бюлетенів він набрав 58 % голосів, його суперник – голова правлячої Демократичної прогресивної партії Френк Се Антін – отримав підтримку 42 % виборців [84]. Результати ж голосування на референдумі щодо представництва Тайваню в ООН виявилися недостатніми для започаткування процесу владою острова: за те, щоб острів був представлений в ООН під назвою Тайвань проголосувало 5,5 млн чол., за вступ до організації під іменем Республіка Китай або іншим – 4,9 млн чол. Для прийняття відповідного рішення щодо втілення результатів референдуму в життя необхідно було, щоб за один із пунктів висловилося як мінімум 8,5 млн виборців [85]. Протягом виборчої кампанії Ма Інцзю неодноразово висловлювався щодо необхідності відкриття прямих авіарейсів на материк і потребу ослаблення обмежень у сфері розвитку ділових контактів з материковим Китаєм аж до створення спільного ринку [86; 87]. 23 березня 2008 р. президент США Дж. Буш-мол. привітав кандидата в президенти Ма Інцзю з обранням його на посаду президента, зазначивши, що його перемога передбачає «нові можливості для Китаю і Тайваню щодо розв'язання своїх розбіжностей мирним шляхом» [88]. Американський експерт К. Дамбо, оцінюючи результати виборів щодо впливу на характер відносин КНР – Тайвань, підкреслив: «Перемога Ма Інцзю на виборах закладає основу для поліпшення відносин через протоку між КНР та Тайванем і є підґрунтям для нових домовленостей та відходу від конфронтаційної політики минулого» [89].

Аналізуючи конфліктний потенціал кризових точок у взаємовідносинах між США та КНР після приходу до влади у США адміністрації Б. Обами Дуглас Пааль віце-президент фонду Карнегі за міжнародний мир, який у 2002-2006 рр. займав посаду неофіційного представника США на Тайвані, як директор Американського інституту, стверджує: «Напруженість між США та Китаєм, знаходиться на підйомі. Її зростання викликано

Федерацією і Республікою Корея [101]. Москва відмовилася від односторонньої північно-корейської орієнтації, водночас, відбулося і деяке охолодження відносин між СРСР, а потім і Росії з КНДР. Зокрема, Москва ініціювала перегляд Договору про дружбу, співпрацю і взаємодопомогу з КНДР від 1961 р. та виступила за відміну статті, що передбачала надання військової допомоги КНДР у випадку неспровокованої агресії. У 1995 р. Москва повідомила Пхеньян про відмову продовження даного договору на черговий термін, одночасно РФ запропонувала Північній Кореї розпочати підготовку нового договору, що не знайшло підтримки в правлячих колах Пхеньяна. Згортання зв'язків із КНДР, припинення економічної і військово-технічної допомоги призвели до погіршення російсько-північнокорейських відносин. Внаслідок чого позиції і вплив Москви на півострові були певною мірою нівельовані. Повноважним представником Президента РФ у Далеко-східному федеральному окрузі К.Б. Пуліковським були задекларовані пріоритети двостороннього співробітництва РФ – КНДР: стратегічне співробітництво в контексті нових відносин РФ і РК, спрямовані на розв'язання проблеми об'єднання Корейського півострову, а також розвиток економічного співробітництва і обміну, на рівних умовах і за обов'язкового повернення боргів КНДР Росії [102].

Після розпаду Радянського Союзу США і Китай активізували свої дії в цьому регіоні. США, Японія і РК не встановили дипломатичні відносини з Північною Кореєю. Пекін встановив у 1992 р. дипломатичні відносини з Сеулом, заздалегідь сповістивши керівництво КНДР і провісивши з ним відповідну роботу. Тому КНР виявила єдиною країною, що зберегла дружні відносини з Північною Кореєю, зокрема, і двосторонній військовий договір з КНДР від 1961 р. Разом із тим Пекін дав зрозуміти Пхеньяну, що КНДР не повинна розраховувати на військову підтримку Китаю у випадку, якщо вона спровокує і розпочне військовий конфлікт на Корейському півострові.

Визначення ролі зовнішньополітичних факторів (США, КНР і РФ) щодо впливу на еволюцію корейської проблеми можливе на основі комплексного підходу з урахуванням дієвості як внутрішніх, так і зовнішніх детермінуючих факторів.

Дестабілізуюча роль Корейського півострову в регіональній системі міжнародних відносин зумовлена низкою внутрішніх і зовнішніх факторів:

1. Неврегульованість відносин між КНДР і Республікою Корея, для яких характерні періодичні спалахи ворожості і конфронтації. Ускладнюючим моментом наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. стали наполегливі спроби Північної Кореї демонтувати існуючий з 1953 р. механізм контролю за перемир'ям у Кореї, замінивши його мирною угодою між КНДР і США.

Штати; і присутність американських військ у Південній Кореї, яка відчутно впливає на формування майбутньої військової і політичної позиції Сполучених Штатів в Азії» [95]. Роль великих держав та їх інтереси в «корейському процесі» відзначалась і відомим американським політологом П. Шнайдером. На його думку, «в теперішніх умовах будь-яка формула переговорів, яка не включає зацікавлені сторони, виглядає нереально» [96]. Необхідність прямої або не прямої участі держав – регіональних центрів впливу, в процесі врегулювання корейської проблеми, підкреслювалась і американським політологом-сходознавцем М. Абрамовичем [97].

Зацікавленість центросилових держав регіону у врегулюванні корейського питання носить певну дуалістичність: з одного боку, вони підтримують міжкорейський діалог, який дозволяє знизити ступінь напруженості у взаємовідносинах, а з іншої – висока ступінь невизначеності характеру зовнішньої політики об'єднаної Кореї, її участі у військово-політичних союзах та альянсах та їх спрямованості, зумовлює досить обережне ставлення, помірковане ставлення до перспектив об'єднання. На думку Г. Кіссінджера, найбільш зацікавленими сторонами щодо поступовості, а головне віддаленості в часі кінцевого результату процесу корейського об'єднання є Китай і Японія [98]. Найбільшу занепокоєність викликає можливість успадкування об'єднаною Кореєю північно-корейської ядерної і ракетної технології. Окрім того, стверджує експерт: «Пекін занепокоєний впливом корейського націоналізму на корейські меншини в Маньчжурії. Зі свого боку, Японія дозволила Америці розташувати на своїй території військові бази, головним чином, для збереження існуючого стану справ у Кореї, і вона стурбована тим, що об'єднана Корея може спробувати об'єднати громадську думку всередині країни на ґрунті давньої антипатії до Японії» [99]. Інтереси США в забезпеченні безпеки на Корейському півострові, на думку експертів корпорації «RAND», визначаються тим, що «американські зобов'язання відносно Кореї виходять з американської зацікавленості у встановленні стабільнішого мирного порядку в Північно-Східній Азії та визнання того факту, що комуністичний контроль над Кореєю може суттєво та несприятливо позначитися на балансі сил у регіоні та дестабілізувати обстановку як у найближчому майбутньому, так і на більш тривалий період» [100].

Розпад СРСР кардинально змінив баланс сил і конфігурацію взаємовідносин між основними акторами, залученими до врегулювання корейської проблеми. У вересні 1990 р. Радянським Союзом були встановлені дипломатичні відносини з Республікою Корея, а в листопаді 1992 р. був укладений Договір про основи відносин між Російською

американсько-китайськими суперечностями щодо продажу США озброєння тайванській адміністрації й можливою зустріччю президента США з Далай-ламою» [90]. Ці суперечності на думку американського фахівця можуть завадити розвитку відносин між Вашингтоном та Пекіном у стратегічно важливих сферах: нерозповсюдження ядерної зброї, протидія глобальним загрозам, зокрема тероризму тощо [91].

Отже, ризик тайванської політики Пекіна полягає в тому, що у випадку використання військової сили з метою попередження набуття Тайванем незалежності може виникнути пряма військова загроза КНР з боку коаліції країн на чолі із США і опосередкована загроза (як результат санкцій і бойкоту) його соціально-економічній і політичній стабільності, а за несприятливого розвитку подій – і загроза владі голови КНР Ху Цзіньтао та його команди. Окрім цього додатковими загрозами є – безпосередні економічні втрати від згорання зв'язків із Тайванем і заходом. Свідченням чого є тональність телефонної розмови між президентом США Дж. Бушем-мол. і головою КНР Ху Цзіньтао, яка відбулася 27 березня 2008 р. після оприлюднення результатів виборів на Тайвані. Протягом розмови, за повідомленням офіційних китайських ЗМІ, лідер КНР схвально охарактеризував позицію Білого дому щодо відданості політики «одного Китаю» і дотриманню трьох спільних китайсько-американських комюніке та протидії вступу Тайваню до ООН [92]. Ху Цзіньтао також висловив сподівання, що Китай і США продовжать спільні зусилля щодо забезпечення миру і стабільності в районі Тайванської протоки [93].

Для офіційного Пекіна об'єктивно виходом може стати продовження статус-кво і підтримка тих політичних сил на Тайвані, які виступають за збереження існуючого становища і декларують невідняття питання незалежності в найближчій перспективі. Базовою платформою для цього могли б стати напівофіційні контакти представників КНР і Тайваню, протягом яких сторони озвучили нову потенційно можливу модель возз'єднання материка з островом: «одна держава – три системи». Ця модель фактично вперше пропонує принцип конфедеративного об'єднання, який раніше повністю відкидався Пекіном (офіційного оприлюднення зміни позиції КНР у цьому питанні поки що не відбулося).

Проте Пекін не має намірів затягувати терміни розв'язання тайванської проблеми. Необхідно враховувати те, що Китай проголосив завдання стати єдиною державою в першій половині ХХІ ст., сформулювавши принцип «паралелізму», зміст якого полягає в проведенні аналогії з відстоюванням національних інтересів США в колишній Югославії, Афганістані, Іраку, Ізраїлю і Лівані і російські дії в Чечні. Після успішного возз'єднання з Сянганом (Гонконг) у липні 1997 р., який

був повернений під суверенітет КНР згідно з англо-китайською декларацією 1984 р. й повернення Португалією КНР Аоменю (Макао) в грудні 1999 р., який був португальським володінням з 1680 р., для Пекіна проблема Тайваню стала одним із головних зовнішньополітичних завдань, вирішення якого сприятиме утвердженню Китаю як однієї з центросилових держав регіону та світу. Виходячи з цього, КНР здатна використати силовий варіант розв'язання тайванської проблеми.

Для РФ ескалація напруженості в Тайванській протоці може означати, як варіант, погіршення відносин з США, якщо Росія виступить на стороні КНР; зниження інтенсивності російського судноплавства морськими шляхами через протоку; зменшення обсягів поставок високотехнологічної продукції з Тайваню до РФ. Найбільш оптимальним варіантом урегулювання конфліктогенної тайванської проблеми могли б стати мирні домовленості між КНР і КР на Тайвані на взаємовигідних умовах. Тому, враховуючи сучасний стан відносин у трикутнику Пекін – Вашингтон – Тайбей можна припустити, що в найближчій перспективі кожна зі сторін буде наполягати на дотриманні мінімальних умов: тайванська сторона не погодиться на об'єднання під егідою комуністичного режиму, США не допустять нестабільності в АТР, Китай не погодиться на незалежність Тайваню. Проте, зважаючи на концентрацію підрозділів НВАК на узбережжі і риторичку Пекіна, можна стверджувати, що Китай потенційно готовий до силового відновлення територіальної цілісності. На цей крок Пекін може підштовхнути логіка становлення його як нового глобального центра сили. Без утворення потужної держави з глобальним геополітичним впливом, створення зони життєвого простору в Південно-Східній Азії, розширення стратегічних кордонів у інших регіонах АТР цього статусу йому не досягти. Отже, можна спрогнозувати, що Пекін буде поетапно розв'язувати завдання, яке постало перед ним: у короткотерміновій перспективі – територіальне об'єднання з Тайванем і безумовне визнання всіма країнами його права на всю акваторію Південно-Китайського моря; в середньостроковій перспективі – лідерство в Північно-Східній Азії; у довгостроковій – панування в Центрально-Азійському регіоні, Південній Азії, а надалі і в усьому Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

2.2. «КОРЕЙСЬКА ПРОБЛЕМА» В УМОВАХ НОВОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ

Перехід людства з ХХ століття в ХХІ століття супроводжувався суттєвими змінами в системі міжнародних відносин. Зруйнувалася політико-ідеологічна двополюсність світу. Стала набирати темпи економічна та політична глобалізація міжнародних відносин.

Біполярне військово-політичне протистояння зникло, міжнародні відносини звільнилися від силової глобальної конфронтації. Але це не призвело до зменшення конфліктних ситуацій у світі. Не тільки зберігся ряд старих протиріч, але і з'явилося безліч нових, точніше, таких, які довгий час називали латентно, стримувалися жорсткими рамками конфронтації, а після її припинення вийшли на поверхню маючи досить часто неконтрольований розвиток.

Таким чином, сучасна динаміка міжнародних відносин характеризується наявністю як позитивних, так і негативних тенденцій. І, природно, постають питання поглиблення позитивних тенденцій і створення нової конструктивної системи безпеки.

Характерною особливістю сьогодення також є домінуюче значення економічної потужності держави. Світові економічні центри стають полюсами глобальної системи міжнародних відносин. Одним із таких центрів стає Північно-Східна Азія, де сходяться інтереси трьох провідних ядерних держав – США, Росії і Китаю, і двох найбільших економічних держав – США і Японії.

Однак у цьому регіоні є тліюче і незгасаюче вогнище напруженості, що не дає закріпити і поглибити тенденції оздоровлення політичної атмосфери в ПСА, здатне стати потенційним джерелом гострих міжнародних конфліктів – це ситуація на Корейському півострові. Протистояння двох частин колись єдиної держави Корея – КНДР і РК – це спадщина «холодної війни». «Холодна війна» вже пішла в минуле, а Корейський півострів продовжує жити за її законами, випадаючи із загальної тенденції світового розвитку. Корейський півострів залишається осередком факторів нестабільності, що гальмує становлення ефективної системи безпеки в Північно-Східній Азії. Джерелом напруженості і, навіть, ворожості між Північчю і Півднем Кореї є розкол корейської нації, що триває не одне десятиліття.

Останніми роками, особливо у зв'язку із непередбачуваністю розвитку ядерної програми КНДР, увага до вирішення корейської проблеми з боку світового співтовариства надзвичайно посилилась.

Аналізуючи визначальні чинники впливу щодо «корейської проблеми», Г. Кіссінджер прийшов до висновку: «Напруженість на Корейському півострові зберігається, відображаючи цілу низку складних і взаємопов'язаних проблем, розв'язати які за допомогою багатозначних жестів неможливо» [94]. Структура проблемних питань, на думку політолога, включає в себе: «Ролі Сеула і Пхеньяна, особлива відповідальність кожного з них за процес об'єднання (якщо такий взагалі відбудеться); можливі сценарії розвитку подій в Північній Кореї; роль зацікавлених держав, серед яких Японія, Китай, Росія і Сполучені